

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
STŘEDISKO MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ JANA MASARYKA

VISEGRÁDSKÁ SKUPINA JAKO
VÝZNAMNÝ STŘEDOEVROPSKÝ
FENOMÉN

Doktorská disertační práce

Autor: JUDr. Ing. Mgr. Libor LUKÁŠEK
Školitel: prof. Dr. Alexandr ORT, DrSc.

2007

Děkuji svému školiteli panu prof. Dr. Alexandru Ortovi, DrSc. za systematickou pomoc a cenné rady při zpracování této disertační práce.

Stejně tak bych rád poděkoval pracovníkům odboru států střední Evropy Ministerstva zahraničních věcí ČR a odboru bezpečnostní politiky Ministerstva obrany ČR za jejich připomínky a konzultace a všem ostatním, kteří se svou pomocí na zpracování práce podíleli.

Prohlašuji, že disertační práci na téma „Visegrádská skupina jako významný středoevropský fenomén“ jsem vypracoval samostatně a v seznamu použitých pramenů a literatury jsem uvedl veškeré informační zdroje, které byly při zpracování této práce využity.

V Praze dne

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ VÝCHODISKA DISERTAČNÍ PRÁCE	16
1. ANALÝZA SITUACE VE STŘEDOEVROPSKÉM REGIONU PO ROCE 1989	22
2. VZNIK A VÝVOJ VISEGRÁDSKÉ SKUPINY V LETECH 1991 - 2004	30
2.1. VZNIK VISEGRÁDSKÉ SKUPINY A JEJÍ VÝVOJ V LETECH 1991 - 1992	30
2.1.1. <i>Schůzky na nejvyšší úrovni a jejich výsledky.....</i>	35
2.2. ZABLOKOVÁNÍ ČINNOSTI VISEGRÁDSKÉ SKUPINY A VÝVOJ V LETECH 1993-1995.....	44
2.2.1. <i>Místo Visegrádské skupiny CEFTA ?</i>	56
2.2.2. <i>Neúspěšné pokusy o oživení činnosti Visegrádské skupiny</i>	63
2.3. VISEGRÁDSKÁ SKUPINA V LETECH 1995-1998 – CESTA DO NATO	73
2.4. VISEGRÁDSKÁ SKUPINA V LETECH 1998–2004 - RENESANCE VISEGRÁDSKÉ	
MYŠLENKY NA POZADÍ INTEGRACE DO EU.....	77
2.4.1. <i>Vývoj Visegrádské skupiny v letech 1998-2004</i>	77
2.4.2. <i>Summity nejvyšších představitelů vlád zemí Visegrádské skupiny v letech</i>	
<i>1999-2004</i>	91
2.4.2.1. <i>Jednání předsedů vlád zemí Polska, Maďarska, Slovenska a ČR.....</i>	91
2.4.2.2. <i>Setkání prezidentů zemí Visegrádské skupiny.....</i>	103
2.4.3. <i>Summity premiérů zemí Visegrádské skupiny a Beneluxu.....</i>	109
2.4.4. <i>Ostatní aktivity v rámci Visegrádské skupiny v letech 1998-2004</i>	111
2.4.5. <i>Mezinárodní visegrádský fond.....</i>	112
3. HODNOCENÍ PLNĚNÍ VYBRANÝCH STRATEGICKÝCH CÍLŮ	
VISEGRÁDSKÉ SKUPINY	115
3.1. VISEGRÁDSKÁ SKUPINA JAKO STABILIZAČNÍ FAKTOR STŘEDNÍ EVROPY	116
3.2. VISEGRÁDSKÁ SKUPINA A JEJÍ ROLE V PROCESU INTEGRACE JEDNOTLIVÝCH ZEMÍ	
DO NATO.....	120
3.3. VISEGRÁDSKÁ SKUPINA A JEJÍ ROLE V INTEGRAČNÍM PROCESU DO EU	132
ZÁVĚR.....	145
ZÁVĚRY PRO VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ VE SPOLEČENSKÉ PRAXI A PRO	
ROZVOJ VĚDNÍHO OBORU	155
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	158
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	176

ÚVOD

Disertační práce „**Visegrádská skupina jako významný středoevropský fenomén**“ popisuje a hodnotí vývoj uskupení tří a po rozdělení České a Slovenské Federativní republiky čtyř států - České republiky, Polska, Maďarska a Slovenska na pozadí jejich snah o naplnění vybraných strategických cílů definovaných na počátku spolupráce. Práce sleduje genezi Visegrádské skupiny, včetně několika fází její existence - od jejího vzniku v roce 1991, přes počáteční periodu rozvoje vzájemných vztahů, která trvala do roku 1992, následovaná faktickým zmrazením visegrádské spolupráce v letech 1993-1998 až po znovuoobnovení visegrádské spolupráce v průběhu druhé poloviny roku 1998. Práce analyzuje splnění některých strategických cílů uskupení, a to v oblasti zajištění stability a bezpečnosti v regionu střední Evropy bezprostředně po roce 1989 a dále naplnění integračních ambicí zemí Visegrádské skupiny ve vztahu k Organizaci Severoatlantické smlouvy a Evropským společenstvím, následně Evropské unii.

V souladu s výše uvedeným si disertační práce jako svůj cíl vytkla:

1. Na základě studia primárních pramenů a další zdrojové základny popsat a zhodnotit vývoj Visegrádské skupiny v letech 1991-2004 na pozadí vnitropolitického vývoje v jednotlivých zemích visegrádského uskupení, včetně predikce možné další spolupráce. Práce tak:

- analyzuje vznik, vývoj a současné postavení Visegrádské skupiny jako formy regionální spolupráce;
- nastiňuje perspektivy a vývoj další spolupráce zemí Visegrádské skupiny po vstupu všech čtyř zemí do Organizace Severoatlantické smlouvy a Evropské unie.

2. S využitím metody mezinárodně politické analýzy, a to z hlediska jejího systémového a národního přístupu, hodnotí, zda-li došlo k naplnění vybraných strategických cílů, které si toto uskupení vytýčilo na počátku své existence. Tato práce tak zkoumá jak byly naplněny tyto vybrané strategické cíle:

- zajištění stabilního prostředí v regionu střední Evropy po zásadních politických a společenských změnách koncem 80. let 20. století („Visegrádská skupina jako stabilizační faktor střední Evropy“);

- vzájemnou koordinací aktivit a společných kroků přispět ke vstupu dotčených zemí do Organizace Severoatlantické smlouvy (dále také „NATO“, „Aliance“ či „Severoatlantická aliance“) - „Visegrádská skupina a její role v procesu integrace jednotlivých zemí do NATO“;
- koordinovanou spoluprací všech zemí napomoci ke vstupu zemí Visegrádské skupiny do Evropské unie („dále také „EU“ nebo „Unie“) - „Visegrádská skupina a její role v procesu integrace do EU“.

V této souvislosti je potřebné upozornit na skutečnost, že Visegrádská skupina si na počátku své existence, ve Visegrádské deklaraci přijaté v únoru 1991, vytyčila širší spektrum svých budoucích aktivit a cílů, ty však nejsou předmětem zkoumání této disertační práce.

Disertační práce vychází ze dvou premis:

1. Základní příčinou vzniku Visegrádské skupiny bylo co nejrychlejší zaplnění vzniklého geopolitického, hospodářského a bezpečnostního vakua po rozpadu Sovětského svazu, přechodu jeho satelitů na demokratické uspořádání a sjednocení Německa a následné využití visegrádského projektu pro koordinaci a urychlení kroků souvisejících s integračními ambicemi všech zúčastněných států – členství v NATO a v Evropských společenstvích (dále také „ES“), později v EU.

2. Vznik a vývoj Visegrádu vycházel, v kladném i záporném slova smyslu, z příbuzností a odlišností jak kulturně-historických a hodnotových, tak i těch, které se projevovaly během jejich transformace.

Na základě stanoveného cíle je disertační práce rozdělena do třech číslovaných kapitol, úvodu, teoretických východisek práce a závěru. Část práce zabývající se teoretickým ukotvením práce stručně charakterizuje základní přístupy teorie mezinárodních vztahů k obecnému zkoumání vybrané problematiky a na jejich základě pak vzniká a je aplikován vlastní teoreticko-metodologický přístup, který je založen na přesvědčení o dominanci pragmatického přístupu států v oblasti mezinárodních vztahů. Tento postup zároveň umožnil formulování vlastních závěrů vycházejících ze stanoveného cíle disertační práce.

První kapitola mapuje výchozí podmínky v regionu střední Evropy po zásadních politických změnách na konci 80. let 20. století. Specificky se zaměřuje především na

popis bezpečnostní a geopolitické situace, včetně takových významných politických událostí jako bylo rozpuštění Varšavské smlouvy, zrušení RVHP a sjednocení Německa. Pozornost je také zaměřena na individuální pozici Československa, Polska a Maďarska při formování jejich vlastní, na Sovětském svazu nezávislé, zahraniční politiky. Práce se věnuje i postoji západoevropských zemí, USA a významných mezinárodních organizací (EU, NATO) k této regionální iniciativě. Cílem této kapitoly je nastínění mezinárodně politické situace po zásadních změnách koncem 80. let minulého století, jež významně determinovaly jakékoli úvahy o vytvoření středoevropské regionální spolupráce, včetně vzniku Visegrádské skupiny.

Druhá kapitola se zaměřuje na hodnocení vývoje Visegrádské skupiny v letech 1991-2004. Časově je disertační práce ukončena formálním splněním posledního strategického cíle zemí Visegrádské skupiny zkoumaného touto prací – vstupem zainteresovaných zemí do Evropské unie. V této části práce je zkoumán a hodnocen jak vývoj visegrádského uskupení, tak i zásadní vnitropolitické změny v jednotlivých státech, které ovlivnily formování zahraničně politických koncepcí zemí visegrádského projektu. V této části práce jsou dále shrnuty výsledky jednání nejvyšších představitelů těchto zemí – prezidentů a předsedů vlád. Pozornost je věnována také tomu, jak bylo na tuto iniciativu nahlíženo ze stran Evropských společenství, resp. Evropské unie, NATO a USA, práce se zabývá i vzájemnou spoluprací Visegrádské skupiny se zeměmi Beneluxu. Součástí této kapitoly je i shrnutí činnosti jediného plně institucionalizovaného orgánu ve strukturách Visegrádské skupiny – Mezinárodního visegrádského fondu.

Třetí kapitola práce, která je ústřední, se zabývá hodnocením naplnění vybraných strategických cílů, které si země Visegrádské skupiny na počátku vzájemné kooperace vytyčily – stabilizace prostředí v regionu střední Evropy po rozpadu Sovětského svazu, zániku bipolárního rozdělení Evropy a sjednocení Německa na straně jedné a co nejrychlejší vstup všech zainteresovaných států do NATO a EU na straně druhé. Vývoj v branně-bezpečnostní oblasti měl svá zřetelná specifika, daná především snahou zemí Visegrádské skupiny vstoupit co nejdříve do NATO. Proto v této oblasti nedošlo ani v letech 1993-1998 k takovému utlumení vzájemných vztahů, jako tomu bylo v ostatních oblastech spolupráce. Dalším důvodem tohoto stavu byla i schopnost armádních elit jednotlivých států nalézt obsahovou náplň své kooperace, ať již v podobě koordinace bezpečnostní politiky ve vztahu k NATO, v otázce vysílání svých vojáků na zahraniční

mise či spolupráce na realizaci vybraných vojenských (zbrojních) projektů. Cílem této části práce je tedy zhodnocení toho, zda-li došlo k naplnění vybraných strategických cílů a jakým způsobem přispěla k jejich naplnění vzájemná spolupráce na platformě Visegrádské skupiny.

Závěrečná část práce pak shrnuje a formuluje zjištění a závěry, jež navazují na cíl disertační práce definovaný ne jejím počátku.

S ohledem na šíři a rozsah analyzované problematiky nebylo jednoduché zřetelně vymezit využívané metodologické postupy. Množství jednotlivých teorií, hypotéz a přístupů vytváří složité prostředí pro teoretické zakotvení práce, navíc všechny teorie, teorie mezinárodních vztahů nevyjímaje, jsou abstrakcí, které nemohou reagovat na všechny faktory, které ovlivňují vývoj zahraniční politiky a mezinárodních vztahů obecně. Vzhledem k této situaci a povaze tématu se autorovi nabízely, v souladu s vytýčeným cílem práce, následující možnosti:

- vybrat některou ze základních teorií mezinárodních vztahů, podrobně ji analyzovat a v závěru práce s ní konfrontovat dosažená zjištění a vlastní závěry. Výhodou tohoto postupu by byla jasná orientace závěrů na vybranou teorii, nevýhodou pak omezenost práce, jež by nereflektovala ostatní teoretické přístupy;
- snažit se o nepřiliš hluboké nastínění maximálního množství teoretických přístupů a závěry této práce vyhodnotit v rozsáhlé síti aplikovaných teoretických postupů; možnou výhodou takto zvolené metody by byla určitá komplexnost a širší pojetí práce, nevýhodou naopak obecné a zjednodušené závěry, jež by nemusely plně odrážet faktickou realitu;
- z pohledu zvoleného tématu a stanoveného cíle práce vymezit základní zkoumané teoretické přístupy v oblasti teorie mezinárodních vztahů zabývající se zvolenou problematikou a na základě studia primárních pramenů, ostatní zdrojové základny a zahraničněpolitické praxe států formulovat vlastní závěry.

V souladu s definovaným cílem této disertační práce byl nakonec zvolen poslední metodologicko-teoretický přístup. Ten se na jedné straně umožňuje vyhnout umělému propojení základních teoretických východisek s tím, že více respektuje individuální a mnohotvárnou zahraničně politickou praxi států založenou na pragmatickém základě, kterou navíc často nelze jasně vymezit konkrétním teoretickým přístupem, na straně druhé

poskytuje větší míru volnosti při zpracování zkoumaného tématu. Tímto přístupem bylo zároveň možné využít myšlenky a teze všech níže popsaných teoretických přístupů.

V oblasti zkoumání volně pojaté lokální regionální spolupráce, při respektování stanoveného cíle, je možné konstatovat, že nejčastěji používanými metodologickými přístupy jsou postupy analytické, které zkoumaný celek rozloží na jednotlivé části. Tyto části jsou pak posuzovány a zkoumány s cílem zjistit, zda existence nebo činnost určitého prvku (například realizace cílů zahraniční politiky) souvisí s existencí nebo činností jiného prvku, jak ho ovlivňuje, jaký vliv má na zkoumaný celek (v kontextu této práce se jedná o naplnění vybraných strategických cílů Visegrádu) a jak jsou vzájemně ovlivňovány jednotlivé prvky a zkoumaný celek. **Zahraničně politickou analýzu** je obecně možné aplikovat v těchto úrovních:

1. **Nadstátní úroveň** tj. všechny vnější proměnné, které ovlivňují tvorbu zahraniční politiky, např. jak je politika určitého státu ovlivněna celkovou mezinárodně politickou a geopolitickou situací, politikou významných mezinárodních organizací, do kterých daný stát chce vstoupit (v případě visegrádských zemí to byly především EU a NATO) či je jejím členem nebo posílit své postavení uvnitř, příp. jak na ni působí mezinárodní režimy);

2. **Úroveň konkrétního státu**, tj. především základní politické, ekonomické, sociální, bezpečnostní, kulturní, občanské, příp. jiné aspekty fungování státu a následné definování a praktická realizace národních zájmů daného státu ve formě koncepce zahraniční politiky.

Uvnitř státu je pak sledována zejména:

a) analýza **vnitrostátních** rozhodovacích procesů, jejíž základní cílem je hodnocení vnitrostátních mechanismů a procedur (politických, legislativních, veřejnoprávních), jejichž prostřednictvím se vytváří koncepce zahraniční politiky a následně realizuje praktická zahraniční politika. Zkoumá se jak do procesu tvorby zahraniční politiky vstupují, resp. jak jeho průběh ovlivňují postoje jednotlivých institucí, politických stran, hnutí a jiných uskupení, zájmových skupin, včetně nevládních organizací, médií, příp. veřejného mínění;

b) analýza **psychologické stránky** daného problému, tj. chování konkrétních osob, schopných dané procesy ovlivňovat a do tvorby zahraniční politiky zasahovat (např. je analyzován příjem a zpracování informací, schopnost si relevantní informace opatřit, postoj k rizikům, schopnost poučit se z předchozích omylů, atd.).

Na základě prozkoumaného studijního materiálu, tj. primárních pramenů a literatury byl k naplnění cíle této práce zvolen metodologický přístup založený na aplikaci metody mezinárodně politické analýzy, která byla využita zejména při zkoumání vývoje Visegrádské skupiny jako regionální struktury, změny názorů jednotlivých zemí na její praktickou opodstatněnost a při analýze naplnění vybraných strategických cílů Visegrádské skupiny. Ve vazbě na stanovený cíl byla v rámci metody mezinárodně politické analýzy aplikována úroveň nadstátní. Tato pak byla doplněna o úroveň konkrétního státu, zejména při zkoumání praktické realizace a proměnnosti zahraniční politiky jednotlivých států Visegrádské skupiny. Ostatní úrovně metody zahraničně politické analýzy nebyly s ohledem na definovaný cíl práce aplikovány. V závěrečné části práce, a na konci kapitol hodnotících vzájemnou spolupráci při vstupu visegrádských zemí do NATO a EU, pak uplatňuji metody dílčí generalizace, resp. **syntézy**, a to zejména při formulaci vlastních závěrů v úzké vazbě na zhodnocení naplnění cíle této disertační práce.

Významnou zdrojovou základnou této disertační práce byla analýza autentických dokumentů - **primárních pramenů** této práce. Proto mezi důležité primární prameny práce patřily oficiální záznamy z jednání nejvyšších představitelů zemí Visegrádské skupiny, oficiální dokumenty přijaté na jednáních čelných představitelů zemí visegrádského uskupení, programová prohlášení vlád zemí Visegrádské skupiny, předvolební programy politických stran v zemích visegrádského uskupení, koncepční materiály politických stran v oblasti zahraniční politiky (*Modrá kniha ČSSD*), základní programové koncepty v oblasti zahraniční politiky jednotlivých zemí (dokumenty typu „*Koncepce zahraniční politiky*“ nebo „*Priority zahraniční politiky*“), dále pak každoroční vyhodnocení zahraniční politiky ČR od roku 1999 („*Zprávy o zahraniční politice České republiky od roku 1999 do roku 2004*“), oficiální tiskové zprávy a prohlášení, autentické dokumenty vycházející v různých edicích dokumentů (v edici *Československá zahraniční politika: Data*, *Československá zahraniční politika: Dokumenty*, *Zahraniční politika České republiky: Data*, *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty*, atd.), mezinárodní smlouvy (*Amsterodamská smlouva*, *Smlouva o založení Organizace Severoatlantické smlouvy*, *bilaterální smlouvy mezi státy Visegrádu v oblasti vojenské a bezpečnostní spolupráce*, resp. *v oblasti ekonomické a investiční*), výroční zprávy Visegrádské skupiny (*Annual Report*), atd. Při zpracování práce byly využity i nepublikované zdroje, jakými byly především interní materiály Ministerstva obrany ČR připravované pro jednání ministrů obrany, jejich náměstků a náčelníků generálních štábů zemí Visegrádské skupiny.

S ohledem na skutečnost, že primární zdrojová základna není z hlediska relativně krátké existence Visegrádské skupiny příliš objemná, byl velký důraz při zpracovávání této práce položen na studium sekundárních zdrojů, především odborné literatury, analýz, studií a statí. Z hlediska využití **sekundárních zdrojů** je tato práce založena zejména na studiu českých, slovenských a polských materiálů, které však bohužel, až na určité výjimky, nemají ucelený charakter. Tato disertační práce vychází z teoretických základů, které byly v dané problematice položeny ve Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze (jehož je autor členem), a to nejen v podobě zpracovaných diplomových prací zabývajících se tematikou středoevropské regionální spolupráce, ale i prostřednictvím řady dalších odborných prací. Jednalo se např. o sborníky statí „*Česká republika a její sousedé*“ (Praha 1995), „*Česká republika v měnící se Evropě*“ (Praha 1993) nebo „*České národní zájmy*“ (Praha 1993). V české a slovenské odborné literatuře existuje omezený počet prací, které se v komplexní šíři zabývají problematikou visegrádského fenoménu. Základním českým odborným materiálem byla práce kolektivu autorů pod vedením doc. PhDr. Jiřího Vykoukala, CSc. „*Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*“ (Praha 2003). Tato nejucelenější práce v rámci této problematiky se na základě historické analýzy a komparace s ostatními regionálními strukturami snaží vymezit budoucí roli a význam visegrádského uskupení – buď jako formálního seskupení států na straně jedné nebo fungující regionální struktury podobné té jako je např. Benelux nebo Severská rada. Z významných slovenských zdrojů jde o sborník odborných analýz, jehož editory byli M. Kollár a G. Messežnikov „*Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti I*“ (Bratislava 2000), jež se však primárně věnuje slovenskému pohledu na zahraniční politiku a Visegrád je zde okrajově zmíněn pouze jako její nedílná součást. Důležitým sekundárním pramenem byly i sborníky příspěvků jejichž editory byli M. Šťastný „*Visegrad Countries in an Enlargement Trans - Atlantic Community*“ (Bratislava 2000) a Pelczynska, M. – Nalecz, K. – Duleba, A. – Póti, L. – Votápek, V. „*Eastern Policy of the Enlarged European Union: Developing Relations with Russia, Ukraine and Belarus. A Visegrad Perspective. Thinking about an Eastern Dimension*“ (Prešov 2003). Tyto publikace analyzují zejména obecný rámec integračních procesů v rámci NATO a EU, jejichž součástí jsou i země Visegrádské skupiny.

Při zpracování této disertační práce byly využity také práce bývalého federálního ministra zahraničních věcí Jiřího Dienstbiera „*Od snění k realitě. Vzpomínky z let 1989-*

1999“ (Praha 1999) a „*Snění o Evropě*“ (Praha 1990), zejména pro pochopení vzniku a rozvoje Visegrádské skupiny v letech 1991 - 1992. Pohledy české diplomacie na Visegrád jsou reflektovány v práci kolektivu autorů pod vedením O. Picka a V. Handla „*Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004*“ (Praha 2004), A. Orta, V. Krinese a Z. Veselého „*Zahraniční politika České republiky*“ (Praha 2002) a V. Kotyka „*Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách*“ (Praha 1997) a také v textu bývalého ministra zahraničí J. Šedivého „*Černínský palác v roce nula. Ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky*“ (Praha 1997). Analýza bezpečnostní dimenze Visegrádské skupiny čerpala především z prací kolektivu pod vedením J. Eichlera „*Možnosti a perspektivy bezpečnosti ČR*“ (Praha 1998), R. Khola „*Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce*“ (Praha 2003) a J. Kříže „*Česká republika v bezpečnostní architektuře Evropy*“ (Praha 1998).

Problematikou obecného vývoje mezinárodně politických vztahů ve střední Evropě se zabývá především sborník statí, jehož editorem byl A. Ort „*Česká republika a její sousedé*“ (Praha 1995), souhrnný přehled o vývoji zahraniční politiky ve středoevropském regionu zpracoval P. Lukáč v publikaci „*Dejiny a zahraničná politika v strednej Evrope*“ (Bratislava 2004), atd. Ze zahraničních zdrojů autor čerpal především v Polsku a na Slovensku. Zde bych připomněl především práce B. Góralczyka „*Wspolpraca Wyszehradzka. Geneza, doświadczenia, perspektywy*“ (Warszawa 1999), bývalého polského ministra zahraničních věcí K. Skubiszewského „*Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia wywiady 1989-1993*“ (Warszawa 1997) a práci kolektivu slovenských autorů A. Duleby, P. Lukáče a M. Wlachovského „*Zahraniční politika Slovenskej republiky. Východiska, stav a perspektivy*“ (Bratislava 1998). Evropské, resp. euroatlantické integrační ambice zemí Visegrádské skupiny jsou v české odborné literatuře analyzovány jednak hodnocením samotných integračních aktivit, ambicí a výsledků jednotlivých států, jednak obecným zkoumáním v rámci vývoje a rozšiřování ES/EU a NATO, nikoliv však z pohledu Visegrádské skupiny jako celku. Ze všech zde využitých pramenů bych jmenoval především publikaci M. Hada a L. Urbana „*Evropská společenství – první pilíř Evropské unie*“ (Praha 2000) a „*Evropská integrace*“ (Praha 1998), publikaci J. Šedivého „*Dilema rozšiřování NATO*“ (Praha 2001) a dále sborníky dokumentů vydávané Českou atlantickou komisí týkající se problematiky integrace ČR do NATO („*ČR vstupuje do NATO*“ – Praha 1998, „*Česká republika v NATO*“ – Praha 1999, „*ČR po vstupu do NATO*“ – Praha 2000). Při formulování teoretických východisek této práce jsem využíval především práci P. Druláka „*Teorie*

mezinárodních vztahů“ (Praha 2003), dále pak texty zahraničních teoretiků jako např. D. A. Baldwin *„Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate“* (New York 1993) nebo H. Morgenthau *„Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace“* (New York 1980). V oblasti teorie mezinárodní politiky potom díla O. Krejčího *„Český národní zájem a geopolitika“* (Praha 1993) a *„Mezinárodní politika“* (Praha 1997).

Dalším sekundárním zdrojem poznání a informací byly odborné články, studie, analýzy a statě jednotlivých autorů v odborných periodikách. Zde bych zmínil především časopisy *Mezinárodní politika*, *Mezinárodní vztahy*, *Integrace*, *Vojenské rozhledy*, *Ekonom*, *Prítomnost*, atd. V nemalé míře byly využívány také informace z ostatních médií, především denního tisku - domácího (*Mladá fronta Dnes*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny*, *Právo* atd.) i zahraničního (*Gazeta Wyborcza*, *SME*) a zpráv ostatních domácích i zahraničních sdělovacích prostředků. Dále autor vycházel z informací uveřejňovaných jak na oficiálních internetových stránkách veřejnoprávních a vědeckých institucí (www.vlada.cz, www.mzv.cz, www.army.cz, www.nato.int, www.government.sk, www.foreign.gov.sk, www.kum.hu, www.psp.cz, www.visegradgroup.org, www.visegradfund.org, www.mzs.gov.pl, atd.), tak i dalších internetových serverech zabývajících se problematikou středoevropské spolupráce, resp. zahraniční politiky obecně (www.visegrad.info, www.amo.cz, www.integrace.cz, atd.), agenturních zpravodajství a tiskových zpráv oficiálních institucí (např. *ČTK Praha*, *ČTK Bratislava*, *Tisková agentura Slovenské republiky*, *Tiskový odbor MZV ČR*, *Tiskový odbor MZV Slovenské republiky*, *Tiskový odbor Kanceláře prezidenta republiky*, atd.), apod. Podrobný seznam použitých primárních a sekundárních pramenů je uveden v závěru této práce.

V průběhu zpracování této práce autor konzultoval problematiku Visegrádské skupiny, specificky zaměřenou na soustavu cílů disertační práce, s řadou odborníků. V této souvislosti je vhodné zmínit konzultace s bývalým federálním ministrem zahraničí a jedním z duchovních otců visegrádské myšlenky Jiřím Dienstbierem, dnes již většinou bývalými politickými osobnostmi jako byli např. bývalý federální předseda vlády Marián Čalfa, dnešní europoslanec a bývalý stínový ministr zahraničí za ODS Jan Zahradil, atd.. Oslovil jsem také odborníky a experty z exekutivy – Ministerstva zahraničních věcí ČR (Ing. Pavel Svárovský, Ing. Hana Dvořáková z odboru států střední Evropy) a Ministerstva obrany ČR (Dr. Antonín Svěrák, Ing. Milan Suchánek z odboru vojenské a bezpečnostní

politiky). I všem těmto osobám patří dík za jejich ochotu participovat na zpracování této disertační práce.

Na základě prozkoumané zdrojové základny, především sekundárních pramenů, je možné konstatovat, že v žádném odborném materiálu nebo zkoumané studii není v takovém rozsahu a hloubce zkoumána problematika, jejíž analýza je základem definovaného cíle této disertační práce, a to zejména v části zabývající se zhodnocením naplnění vybraných strategických cílů Visegrádské skupiny. Převážná většina prací se problematikou Visegrádské skupiny zabývá z historického, historicko srovnávacího nebo sociologického pohledu, navíc většinou s akcentem na národní přístup a postavení daného státu uvnitř uskupení. Takto je to patrné především v polských odborných materiálech, které buď hodnotí význam a prospěšnost Visegrádské skupiny pouze z polského pohledu nebo kladou důraz na tzv. východní politiku polské diplomacie ve vazbě na Visegrádskou skupinu (vztahy především k Ukrajině a Bělorusku). Slovenské zdroje jsou sice v této oblasti zaměřeny komplexněji (hodnocení Visegrádské skupiny neanalyzují výhradně z pohledu Slovenska), na straně druhé sledují vývoj Visegrádské skupiny především z hlediska přístupových procesů jednotlivých zemí (nikoli z pohledu Visegrádské skupiny jako celku), zejména pak Slovenska. Slovenská odborná literatura dále zkoumá i problematiku zahraničněpolitického vývoje ve střední Evropě, nikoliv však specificky z pohledu Visegrádské skupiny, ale spíše v obecném rámci. Po prostudování sekundárních pramenů je možné konstatovat, že tato disertační práce zkoumá problematiku, která nebyla v rámci autorem prozkoumané zdrojové základny v komplexní podobě doposud v takové šíři analyzována, v oblasti zhodnocení naplnění vybraných strategických cílů Visegrádské skupiny jde dokonce o první studium a hodnocení daného tématu. Na základě této skutečnosti je proto právě v této oblasti spatřován hlavní vědecký přínos předkládané disertační práce.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA DISERTAČNÍ PRÁCE

V oblasti teorie mezinárodních vztahů probíhá neustálá diskuse mezi akademickými a vědeckými institucemi, resp. jejich představiteli, prezentujícími několik základních teoretických paradigmat. Tato debata je o to komplikovanější, že podstata jejich vzájemných diskusí spočívá nejen ve zcela odlišném přístupu k popisu a analýze mezinárodních vztahů, ale jejich úvahy v podstatě není možné objektivně srovnávat, neboť vycházejí z odlišných východisek. V současnosti tak na jedné straně vědeckého poznání teorie mezinárodních vztahů dochází k harmonizaci (neo)realistických a (neo)liberálních teorií, na straně druhé jde o radikálně – pozitivistický přístup, který odmítá zkoumání „objektivní reality“, neboť informace a data, které lze takto získat, jsou vždy ovlivněny subjektivním vnímáním relevantních aktérů. Proto je snaha o jakýkoli objektivní popis světa, včetně vývoje mezinárodních vztahů, automaticky odsouzena k neúspěchu. Na tyto názory pak navazuje dynamicky se rozvíjející směr – konstruktivismus – který není ve svém vnímání a hodnocení mezinárodně politického prostředí úplně jednotný. Část jeho představitelů preferuje být nedílnou součástí postpozitivistického vidění světa, ostatní jej naopak definují jako střední cestu mezi pozitivistickým racionalismem na jedné straně a radikálním postpozitivismem na straně druhé. Jejich cílem je vytvořit takový vědecký přístup, který by byl schopen zachytit realitu v její sociální dimenzi, to vše s využitím pozitivistické epistemologie.

Problematiku volně pojaté regionální spolupráce, která není institucionálně zakotvena, je z teoretického pohledu nesnadné uchopit. Během studia základních teoretických pojetí mezinárodních vztahů jsem nenašel žádný směr, který by se detailně věnoval lokální regionální spolupráci. Disertační práce, jejíž cílem je zkoumání toho, jak empirická analýza potvrzuje či vyvrací základní otázku obsaženou v definici cíle této práce, tj. zda-li došlo za přispění Visegrádské skupiny k naplnění vybraných strategických cílů definovaných na počátku visegrádské spolupráce, proto nemohla vystačit pouze s jedním nebo několika málo vědeckými pohledy na tuto problematiku. Bylo nutné zvolit takový přístup, který by reflektoval nosné myšlenky základních vědecko-teoretických přístupů, nicméně by nebyl orientován pouze jedním směrem. Každá teorie, včetně teorie mezinárodních vztahů, je totiž především abstrakcí. S ohledem na skutečnost, že praktická mezinárodní politika není založena pouze na jednom teoretickém přístupu - naopak je systémem, který pragmaticky využívá a reaguje na momentální vnitropolitickou, resp.

mezinárodně politickou situaci - nemohla být ani tato disertační práce založena pouze na jednom ze základních teoretických směrů mezinárodních vztahů. Každý stát se v oblasti zahraniční politiky snaží maximalizovat výhody na úkor minimalizace potenciálních ztrát nebo nevýhod. Jeho cílem je realizace zahraničně politických zájmů, bez ohledu na naplnění některé z teoretických konstrukcí mezinárodní politiky. Státy a jejich představitelé postupují v této oblasti pragmaticky, vždy s cílem dosažení maximálního prospěchu. Proto se někdy jejich praktické jednání více blíží liberalistickému přístupu, resp. směrům z liberalismu vycházejících, v jiných situacích jsou naopak nuceny postupovat v určitém souladu s realismem, resp. neorealismem, jež reflektuje mocenské poměry mezi státy a jejich skutečnou reálnou sílu. Jednání a cíle zahraniční politiky jednotlivých zemí proto vycházejí zejména z mezinárodně politické a geopolitické situace, jejíž součástí jsou i jednotlivé státy a všechny ostatní subjekty mezinárodních vztahů (mezinárodní organizace, nevládní organizace, nadnárodní korporace), jíž se musí pružně a pragmaticky přizpůsobovat. Tyto skutečnosti pak determinují i jejich praktickou zahraniční politiku. Na této základní premise, tj. proměnnosti zahraniční politiky, jejích cílů a nástrojů, jimiž je lze dosáhnout, v závislosti na vnitropolitických změnách a neustálém vývoji mezinárodně politické situace, je založena i tato disertační práce. Výsledkem zkoumání teoretického zakotvení této práce je proto vytvoření vlastního teoreticko-metodologického přístupu k dané problematice, který je založen, podobně jako v pragmatické zahraniční politice států, na zkoumání několika teoretických přístupů, jejichž základní teze a principy jsou nastíněny v další části této kapitoly. Tato disertační práce tak vychází z následujícího metodologicko-teoretického přístupu:

- z pohledu tématu a definovaného cíle práce vymezuje existující přístupy v oblasti teorie mezinárodních vztahů, které lze na danou problematiku aplikovat. Na základě studia primárních pramenů, ostatní zdrojové základny a zahraničně politické praxe států jsou pak v souladu se stanoveným cílem práce formulovány vlastní závěry.

Mezi významné teoretické přístupy v oblasti teorie zahraničních vztahů, z nichž tato práce čerpala, je **liberalismus** a jemu příbuzné směry. Základním východiskem liberalismu je přesvědčení o možnosti zabezpečení trvalého míru a spolupráce v mezinárodních vztazích, a to na pozadí existence a mimořádného významu mezinárodních organizací, které jsou hlavními garanty stability v mezinárodně politické oblasti. Toto přesvědčení vychází z hlubšího předpokladu o jednotě lidstva, jeho

schopnosti tuto jednotu rozpoznat a poučit se z chyb minulosti.¹ Liberalisté proto přisuzují v oblasti mezinárodní politiky vedle států významnou úlohu mezinárodním organizacím, vnitrostátním subjektům, nadnárodním korporacím, občanskému sektoru, veřejnému mínění, jednotlivcům a všem těm, kdo se mohou podílet na tvorbě a vývoji mezinárodních vztahů. Vedle bezpečnostní dimenze zahraniční politiky státu považuje liberalismus za stejně důležité i hospodářské, normativní (v podobě norem mezinárodního práva), etické (normy mezinárodní morálky), kulturní či technologické vymezení národních zájmů příslušného státu.² Z významných liberalistů je nutné zmínit především *Robertu Keohana* a jeho *teorii režimů* (*functional theory of regimes*), jež je jedním ze základních stavebních kamenů neoliberalismu. Teorie mezinárodních režimů (*international regimes*) považuje formální ale i neformální uskupení států sdílející principy, normy a pravidla regulující jejich vzájemnou spolupráci a naplňující jejich cíle za základní platformy mezinárodní spolupráce. Existence mezinárodních režimů snižuje míru anarchie a nejistoty, vytvořením pravidel a norem zavádí do mezinárodních vztahů stabilitu a řád. Právě možnost spolupráce mezi jednotlivými subjekty mezinárodní politiky je vnímána jako hlavní motivace pro vznik mezinárodních režimů. Dle Keohana existují dva typy režimů:

- *hegemonní* – režim je vytvořen příslušným hegemonem, který aplikuje pravidla fungování režimu a zároveň sleduje dodržování jejich plnění;
- *založený na základě reciprocity* – vzniká na základě vůle srovnatelně důležitých a vlivných států. Fungování v rámci režimu pak probíhá na základě konsensu jednotlivých subjektů.

Existenci mezinárodních režimů považuje Keohan za mimořádně důležitou, neboť vedle své stabilizační role také determinují, podobně jako státy, vývoj mezinárodních vztahů, čímž nemalou měrou přispívají k dynamice a stabilitě mezinárodních vztahů.

Dalším zkoumaným teoretickým směrem, zejména při hodnocení regionální spolupráce a procesu integrace, byl **transakcionalismus** v pojetí *Karla Deutsche*. Deutsch klade hlavní důraz na vztahy mezi jednotlivými státy a míru jejich vzájemné intenzity. V jejich důsledku (zejména obchodní kooperace, výměna informací, tvorba společných projektů, atd.) se oslabuje možnost vzniku nestability, naopak se vytvářejí podmínky pro trvalou spolupráci a světový mír. Intenzivní spolupráce mezi státy vede k vytváření vztahů založených nejen na ekonomickém či bezpečnostním základě, ale i na základě občanské

¹ na rozdíl od idealistů, kteří za toto pojetí považují neustálou kvalitativní změnu norem mezinárodních vztahů.

společnosti. Hlavní aktéři proto musí analyzovat výhody, jež z těchto vztahů vznikají a mají i zpětnou vazbu pro nastavení a vylepšení další kooperace. Frekvence vzájemných vztahů je dle Deutsche základním ukazatelem, jež umožňuje empirickými metodami měřit stupeň dosažené spolupráce (integrace). V širším pojetí je pak pojem integrace chápán jako proces budování bezpečnostního společenství (*security community*), které je díky své institucionalizaci schopno řešit vzájemné spory jednotlivých států bez použití síly. Proces vytváření bezpečnostního společenství má tři základní stupně:

- *společenství bez válek* (např. EHS v 50. letech 20. století) – v jeho rámci se nepoužívá síla jako prostředek řešení vzájemných sporů;
- *pluralistické společenství* (např. NATO) – vzniká z důvodu společných problémů, resp. zájmů zainteresovaných subjektů, které jejich řešení přenášejí na instituce k tomu zřízené;
- *amalgamované společenství* (např. USA, Švýcarsko, atd.) – jediná organizace (stát) řeší problémy bezpečnostního charakteru, přičemž výsledkem je plně integrovaný celek spravovaný jednou vládou, která se těší přízni a důvěře obyvatel.³

Neofunkcionalismus a institucionalismus se obecně zabývají problematikou integrace, detailně pak evropskými integračními procesy. Neofunkcionalismus, který v sobě zahrnuje i myšlenky federalismu, funkcionalismu a transakcionalismu, je významným teoretickým směrem podporujícím proces integrace v západní Evropě po druhé světové válce. Díky tomu se stal na dlouhou dobu dominující teorií procesu evropské integrace. Dle jeho hlavního představitele *Ernsta Haase* jsou hlavním motorem integračních aktivit politické reprezentace jednotlivých zemí jejichž vnímání, očekávání a rozhodování jsou pro celý integrační proces klíčová. Dalšími důležitými hráči jsou tzv. supranacionální aktéři, na něž státy přenášejí v jasně vymezených oblastech část státní suverenity (např. Evropská komise). Na rozdíl od funkcionalismu, který chápe integraci jako administrativně – technický proces v režii nepoliticky zaměřených a motivovaných expertů, je neofunkcionalismus založen na přesvědčení o vnitropolitickém rozměru integračních aktivit. Integraci studuje v jejím dlouhodobém evolučním vývoji⁴, jehož počátkem je spolupráce států v relativně omezeném počtu definovaných oblastí, odkud se rozšiřuje i do dalších sfér. Haas chápe integraci jako proces, v jehož rámci dochází

² Drulák, P.: *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha 2003, s. 72-73.

³ Drulák, P.: *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha 2003, s. 81.

⁴ na rozdíl např. od federalistů, kteří integraci považují za výsledek jednorázového právního aktu, např. přijetí ústavy, mezinárodní smlouvy, atd.

k neustálému přelévání (*spill-over*) na úrovni očekávání národních politických elit vždy v okamžiku, kdy dojdou k přesvědčení, že rozšiřování integrace do nových oblastí, příp. o nové členy, jim v budoucnu přinese další výhody.⁵ Na neofunkcionalismus navazuje *institucionalismus*, jehož hlavním představitelem je B. Rosamond s prací „*Theories of European Integration*“. Institucionalismus vychází z teze, že klíčovými subjekty evropského integračního procesu jsou nadnárodní (supranacionální) evropské instituce (např. Evropská komise či Evropský parlament), které nevykonávají pouze převodní činnosti mezi zájmy států a celým společenstvím, ale svojí aktivitou přispívají k prohlubování integrace. Zároveň vytvářejí nové prostředí, na něž musí jednotlivé členské státy reagovat.⁶

Autor při zpracování této disertační práce zkoumal i myšlenky **realismu**. Ten byl dlouhou dobu vůdčím směrem teorie mezinárodních vztahů. Dle něj jsou nejvýznamnějšími subjekty mezinárodních vztahů státy. Všechny ostatní subjekty, zejména mezinárodní organizace, nadnárodní korporace či nevládní organizace jsou buď nástroji jednotlivých států nebo nemají na tvorbu mezinárodních vztahů významný vliv. Státy definují svoje cíle v podobě tzv. státních či národních zájmů (national interest). Na státy je třeba nahlížet jako na racionálně jednající subjekty, přičemž z tohoto důvodu je možné jejich chování a jednání analyzovat, příp. i předvídat.⁷ Problematice vymezení a praktické implementaci národních (státních) zájmů se podrobně věnuje jeden z nejvýznamnějších představitelů realismu Hans Morgenthau. Ve formulaci svých základních východisek věnuje značný význam otázce vzájemné determinovanosti pojmů národní zájem a mezinárodní vztahy. Dochází k závěru, že zahraniční politiku je nutné vnímat prostřednictvím praktické realizace a implementace národních zájmů jednotlivých států. Jeho pojetí národního zájmu představuje jeden z pilířů klasického realismu. Morgenthau považuje národní zájem za objektivní a univerzálně platnou kategorii, jejíž cílem je kumulace moci. Pro pochopení a odhalení národního zájmu je nutné odhalit jeho objektivitu a nikoli soustřeďovat pozornost na subjektivní aktivity všech těch, kteří národní zájem realizují. Vzhledem k tomu, že pojem národní zájem má objektivní povahu, musí se státy při jeho realizaci chovat racionálně. Mezinárodní politika je střetem různých národních zájmů, které jsou logicky protikladné, a výsledkem tohoto pnutí je mezinárodně politické napětí a války. Permanentnímu období nestability však brání systém mocenské

⁵ Druhlák, P.: Vývoj teorií evropské integrace. In: Acta oeconomica pragensis, 8, 2000, s. 115-130.

⁶ Na rozdíl např. od liberálně mezivládního pojetí reprezentovaného Andrew Moravcsikem.

rovnováhy, který alianční politikou zabraňuje některým státům získat příliš velkou moc v rámci mezinárodních vztahů. To vede k umírněnosti a stabilitě systému mezinárodních vztahů.⁸ Na Hanse Morgenthaua navázal zakladatel **neorealismu** *Kenneth Waltz*. Ten vychází jak z myšlenek klasického realismu, odkud přebírá zejména koncepty neměnnosti a násilné povahy mezinárodních vztahů, mocenské rovnováhy a nadřazenosti bezpečnostní dimenze mezinárodních vztahů, tak scientismu, z nějž využívá koncepty falzifikace a některé modely neoklasické ekonomie. Waltz ve svém stěžejním díle „Teorie mezinárodní politiky“ definuje tzv. *velkou teorii mezinárodních vztahů (grand theory)*. Podle něj je struktura mezinárodních vztahů tím, co ovlivňuje chování států a přirovnává to k tržní ekonomice. Státy se proto musí chovat výlučně racionálně, v pojetí definice svých národních zájmů, a to především s cílem zajištění vlastní bezpečnosti. To však dle Waltze neznamená, že každý stát bude v zahraniční politice sledovat pouze svoji bezpečnostní dimenzi. Pokud však bude dlouhodobě zanedbávat či ignorovat tento národní zájem, dříve nebo později zanikne.

⁷ Drulák, P.: Teorie mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 54 -55

⁸ Morgenthau, H.: Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. New York 1980, s. 74-81.

1. ANALÝZA SITUACE VE STŘEDOEVROPSKÉM REGIONU PO ROCE 1989

Rok 1989 byl pro většinu zemí bývalého socialistického bloku rokem přelomovým. Po desetiletích direktivního řízení státu, porušování lidských práv a základních svobod, absence právního státu a nezávislé zahraniční politiky se země v prostoru střední a východní Evropy a jejich nové politické elity musely vyrovnávat s novou realitou. Konec studené války a politiky bloků totiž umožnil vytvořit z tohoto prostoru oblast stability a bezpečnosti, kooperativních vzájemných vztahů, důvěry a porozumění. Výsledkem procesů změn tak bylo na jedné straně politické uvolnění, umožňující do té doby nepředstavitelnou realizaci vlastních vnitro i zahraničněpolitických kroků, na straně druhé však byla jakákoli vlastní aktivita dotčených zemí stále ještě determinována existencí Sovětského svazu a jeho vlivu podpořeného působením Varšavské smlouvy a RVHP.

Z důvodu vzniku mocenského vakua ve střední a východní Evropě začal jako nový faktor působit společný zájem zemí tohoto regionu na obnovení plné nezávislosti, vytvoření pluralitní demokratické společnosti a tržního ekonomického prostředí. Celkové liberalizaci v tomto regionu se postupně přizpůsobovala i zahraniční politika těchto zemí. Diplomacie středoevropských zemí po roce 1989 intenzivně hledaly možnosti, jak nejefektivněji využít mocenského ústupu SSSR z tohoto prostoru a zároveň co nejvíce posílit vlastní postavení v regionu, a to při ještě stálé reálné síle Moskvy. Jedním z možných nástrojů se vedle Alpsko-Adriatické iniciativy jevila i **Visegrádská skupina**. Oficiálně deklarované důvody, které vedly Polsko, Maďarsko a Československo, později ČSFR, k vytvoření Visegrádské skupiny lze z hlediska tehdejší československé zahraniční politiky shrnout do těchto tří okruhů:

- po zásadních politických změnách v roce 1989 se počátkem roku 1990 začala formulovat nová zahraničně politická koncepce zemí střední Evropy. Přístup ČSFR, Polska i Maďarska byl v řadě otázek podobný. V první řadě zde byla evidentní snaha o likvidaci všech pozůstatků komunistického bloku ve střední a východní Evropě, ale i obava z možného znovuoobnovení sovětského mocenského vlivu. V této oblasti vznikl prostor, který bylo nutné co nejrychleji zajistit před možným pokusem Moskvy o znovuzískání ztraceného vlivu a dosáhnout plné

zahraničněpolitické nezávislosti. Základní otázkou bylo, jak toho co nejefektivněji dosáhnout - zda prostřednictvím užších vazeb na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (dále také „KBSE“), později Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále také „OBSE“) nebo jinými způsoby (např. spoluprací s NATO, Západoevropskou unií (dále také „ZEU“) a zapojením se do Evropských společenství). Proto došlo relativně rychle k důležitým krokům, jejichž cílem bylo eliminovat zahraničně politický vliv Moskvy na středoevropský region, příp. zabránit snahám o jeho opětovné posílení. Jednalo se zejména o:

- stažení sovětských vojsk z území všech tří států;
- rozpuštění Varšavské smlouvy (k 1. červenci 1991);
- snahu o vytvoření nových, zcela rovnoprávných, vztahů se SSSR;⁹
- rozpuštění RVHP, která byla založena na principu centrálně plánované ekonomiky, a v důsledku toho i hospodářské orientace všech členských států na SSSR.;
- snižování nadměrné ekonomické závislosti na Sovětském svazu.¹⁰

Ve druhé polovině roku 1991 bylo možné sledovat snižování rizika destabilizačních faktorů, i když pokračující politická i ekonomická nestabilita v Sovětském svazu představovala pro státy střední a východní Evropy i nadále nebezpečí. I proto se politické reprezentace středoevropských zemí snažily o zahájení kroků, jež by nastartovaly proces postupného začlenění všech zainteresovaných zemí do stabilních evropských struktur, patrná byla i snaha o vybudování přátelských dvoustranných vztahů s demokratickými státy Evropy a Severní Ameriky. Všechny tři země se staly plnoprávními členy Rady Evropy, vyjadřovaly svůj zájem jednat o statutu přidružení a posléze plného členství v ES, podobně tomu bylo i v oblasti volného obchodu s členskými zeměmi Evropského sdružení volného obchodu (dále také „ESVO“). V oblasti bezpečnostní politiky pak země Visegrádské skupiny usilovaly o maximální sblížení s bezpečnostními strukturami severoatlantického prostoru - NATO a ZEU, která však již v té době nebyla příliš aktivní. Při analýze situace ve středoevropském regionu je potřebné upozornit ještě na jednu významnou skutečnost důležitou především pro Polsko – nutnost právního zajištění jeho

⁹ zde je potřebné poukázat zejména na změny bilaterálních smluv se Sovětským svazem a nahrazení nevyhovujících dvoustranných smluv mezi bývalými socialistickými zeměmi takovými smluvními dokumenty, které odpovídaly nové politické situaci. V případě tehdejší ČSSR, resp. ČSFR bilaterální smlouva se Sovětským svazem z roku 1970 obsahovala i článek zakotvující Brežněvovu doktrínu omezené suverenity. I to je důkaz toho, proč bylo nutné na novou situaci okamžitě a adekvátně reagovat.

¹⁰ Had, M.: Trojka v evropské architektuře. s.2., nepublikováno.

západní hranice. Vyřešení této otázky bylo pro budoucí postavení Polska klíčové. Polsko proto po celou dobu aktivně podporovalo proces znovusjednocení Německa, který byl započat na jednání ministrů zahraničních věcí čtyř vítězných mocností (Sovětský svaz, USA, Velká Británie a Francie) a obou německých států 13. února 1990 v Ottavě. Polsko se pak přímo účastnilo jednání těchto zemí 17. července 1990 v Paříži, kde prosadilo, že vzájemné vztahy mezi oběma německými státy a Polskem budou řešeny separátními mezinárodními smlouvami o úpravě státních hranic. V tzv. jednáních dva plus čtyři měl nezastupitelnou úlohu i Sovětský svaz, resp. Michail Gorbačov. Je nepochybné, že jím nastartovaná politika perestrojky a glasnosti položila budoucí základ politických změn v zemích socialistického bloku, které vyvrcholily demokratickými a emancipačními procesy v těchto zemích, střední Evropu nevyjímaje. Je potřebné ocenit konstruktivní přístup Gorbačova v celém průběhu jednání dva plus čtyři. Zatímco na počátku úvah o sjednocení Německa byl sovětský postoj zcela odmítavý, v průběhu těchto jednání začalo být i sovětskému vedení zřejmé, že daná situace je dlouhodobě neudržitelná. Proto nakonec hlavním problémem sovětské reprezentace bylo členství NDR v rámci sjednoceného Německa v NATO, navíc za situace, kdy na tomto území byla dislokována početná sovětská vojska. Pozici Sovětského svazu však oslabil postoj Československa, Maďarska a Polska, které s německým členstvím v Severoatlantické alianci souhlasily. Za této situace tak Moskvě nezbylo, než vyjednávat „pouze“ o konkrétních podmínkách Smlouvy o konečném uspořádání ve vztahu k Německu (někdy také jako „Smlouva dva plus čtyři“), která byla podepsána 12. září 1990 v Moskvě. Její význam spočívá především v tom, že právně uzavřela poválečné uspořádání Evropy a odstranila mezinárodně právní překážky ve vzájemných vztazích mezi zúčastněnými státy, které neměly od ukončení druhé světové války podepsanu řádnou mírovou smlouvu. Tato smlouva tak na jedné straně ukončila nejasný poválečný stav v Evropě, na druhé straně zaručila oběma německým státům úplnou suverenitu. Mezi další důležitá ustanovení této smlouvy patřilo především:

- oba německé státy se zavázaly uznat hranici na Odře a Nise, která byla závazná pro Německo a Polsko;
- počet příslušníků ozbrojených sil Německa byl stanoven na 370.000, Německo se vzdalo nároků na vlastnění atomových, biologických a chemických zbraní;
- Německo bude jako jeden celek členem NATO a Evropské unie;
- velmocí se zříkají práv svrchovanosti k Berlínu a Německu;

- jednotky sovětské armády budou staženy z území NDR nejpozději do konce roku 1994 s tím, že Německo poskytne Sovětskému svazu finanční pomoc ve výši 11 mld. DEM jako kompenzaci související s odchodem sovětských vojsk (8 mld. odškodné, 3 mld. bezúročná půjčka).

Po podpisu této smlouvy pak došlo k uzavření Smlouvy o vzájemném přátelství mezi Sovětským svazem a Spolkovou republiku Německo.

Tak jako byla zmíněna role Sovětského svazu v procesu dva plus čtyři, není možné zapomenout i na význam SRN a jejího kancléře Helmuta Kohla, který po celou dobu tohoto procesu aktivně přistupoval k nalezení řešení i ve zdánlivě bezvýchodných situacích. V období mocenského vakua, kdy nebylo zřejmé, jaký velmocenský vliv bude determinovat dění ve střední Evropě, byla právě stabilizační role Německa pro region střední Evropy velmi důležitá. Bez proaktivního německého přístupu si nelze představit úspěch tohoto mimořádně důležitého projektu, s čímž úzce souvisí i nezpochybňování výsledků 2. světové války ve vztahu k zemím střední Evropy.

Z pohledu zemí Visegrádské skupiny měly závěry procesu dva plus čtyři mimořádný význam především pro Polsko, neboť na základě Smlouvy o konečném uspořádání ve vztahu k Německu mohlo Polsko právně zajistit své západní hranice formou dvoustranných mezinárodních smluv s oběma německými státy. Na základě toho tak již v listopadu 1990 došlo k podpisu mezinárodní smlouvy upravující a potvrzující hranice mezi Spolkovou republikou Německo (již sjednocenou) a Polskem. Zároveň byla specifickým způsobem uzavřena i mírová smlouva se SRN. To bylo pro Polsko z hlediska jeho stability a mezinárodně politického postavení, nejen v regionu střední Evropy, mimořádně důležité. Od tohoto okamžiku Polsko vystupuje velmi sebevědomě a snaží se o vytvoření pozice středoevropské regionální velmoci.¹¹ Na tuto smlouvu pak v červnu 1991 navázal podpis německo-polské smlouvy o vzájemném sousedství a spolupráci. Proces jednání dva plus čtyři, včetně uzavření Smlouvy o konečném uspořádání ve vztahu k Německu, následné sjednocení Německa a právní vymezení východní hranice Německa, byl z pohledu zemí Visegrádské skupiny důležitým faktorem, který přispěl k oslabení vlivu existujícího Sovětského svazu na tuto oblast. Uzavření jednoho z posledních reliků 2. světové války napomohlo nejen k posílení a uklidnění Polska, ale též k eliminaci vlivu

¹¹ tento polský postoj také determinoval budoucí vývoj Visegrádské skupiny.

extrémní maďarské a rakouské pravice, jež na počátku 90. let žádaly revizi výsledků druhé světové války, zejména ve vztahu k Maďarsku a Rakousku.

- všechny země střední Evropy se snažily překonat historické animozity ve svých vzájemných vztazích. Historická zkušenost byla dostatečným důvodem hledání nových vzájemných vztahů nezatížených spornými událostmi a problémy (např. česko-polské územní konflikty v průběhu meziválečného období, napětí mezi Československem a Maďarskem kvůli národnostní problematice po druhé světové válce, atd.). Zejména tehdejší Československo chtělo realizovat jinou zahraniční politiku než jaká byla prováděna v období první republiky, jednostranně orientovanou na Francii a její spojence (spojení v rámci Malé Dohody), a opomíjející region střední Evropy. Důkazem toho byly aktivity prezidenta Havla ve vztahu ke svým nejbližším sousedům.
- v neposlední řadě byl v této době patrný zájem západních zemí na zahájení spolupráce se zeměmi Visegrádské skupiny. Vzájemná kooperace zemí střední Evropy, které byly přímými sousedy zemí, jež byly součástí západních evropských struktur, měla význam nejen pro hlavní představitele většiny států ES, ale i pro USA a NATO. Lze tedy konstatovat, že vedle stěžejních úkolů, které ovlivnily tvář Evropy na desetiletí (integrační proces v Evropě, utváření celoevropské identity, eliminace bezpečnostních a jiných hrozeb na teritoriu bývalého SSSR či demokratická přeměna části evropského kontinentu, jejímž cílem bylo vytvořit základ stability jednotlivých zemí i Evropy jako celku) byly i středoevropské regionální integrační snahy vnímány s vážností a důležitostí. Praktickým dokladem zájmu západních zemí o dění ve středoevropském regionu je fakt, že v dokumentu Evropské komise z jara 1992 je konstatováno, že *„ekonomická integrace vyžaduje rozvoj spolupráce mezi zeměmi samotnými stejně tak jako bilaterální vztahy se Společenstvím“*, a že je vítána *„již uskutečněná spolupráce mezi těmito zeměmi jako důsledek Visegrádské deklarace“*.¹²

K vytvoření příznivého klimatu v rámci střední Evropy pak přispěla i skutečnost, která je často nedoceňována. Revoluční léta konce osmdesátých let totiž vynesla do

¹² „Europe and the Challenge of Enlargement“. In.: Bulletin of the European Communities (Supplement 3/92), s. 19.

vysokých politických pozic jednotlivých zemí visegrádského uskupení disidenty, kteří již v době komunistického režimu aktivně spolupracovali. Mimo jiné i proto nový československý prezident Václav Havel ve svých projevech k polskému a maďarskému parlamentu v roce 1990, kde již byli zastoupeni i bývalí disidenti, veřejně apeloval na vytvoření tzv. trilaterální koncepce návratu do Evropy. Jak Havel prohlásil ve svém projevu před polským Sejmem a Senátem v lednu 1990, „(my) máme historickou šanci transformovat střední Evropu v politický fenomén“.¹³ A právě díky blízkosti vzájemných vztahů mezi disidenty – politiky se jeho myšlenky setkaly na počátku vývoje Visegrádské skupiny s kladnou odezvou.

Polsko Havlovu myšlenku třístranné spolupráce ve střední Evropě uvítalo, i když její podpora nebyla jednoznačná. Polský postoj v této oblasti vycházel především z nutnosti vyhnout se potenciální diplomatické izolaci mezi sjednoceným Německem a Sovětským svazem na straně jedné, resp. vybudovat si postavení regionální mocnosti a jakéhosi mezinárodního mluvčího zemí střední a východní Evropy na straně druhé. Navíc v Polsku byla diskutována i myšlenka československo-polské federace či konfederace, která byla zvažována již v průběhu 2. světové války.¹⁴ Varšava v této souvislosti podporovala návrh Zbigniewa Brzezinského,¹⁵ který v rámci zachování stabilní situace v Evropě prezentoval myšlenku vytvoření určitého typu konfederace mezi bývalým Československem, resp. ČSFR a Polskem.¹⁶ Toto sdružení států mělo sloužit zejména k tomu, aby zaplnilo nastalé politické a vojenské vakuum mezi tehdejším Sovětským svazem a znovusjednoceným Německem. Brzezinského iniciativa získala ohlas a podporu u našich severních sousedů, u nás však nikoliv a byla odmítnuta.

Situace v tehdejším **Československu** byla totiž specifická. Nová politická reprezentace, kterou tvořili hlavně reprezentanti Občanského fóra, se jednoznačně distancovala od jakýchkoliv projevů toho, co by mohlo být považováno za zpochybnění směřování země do evropských, resp. transatlantických integračních struktur. Ze stejného důvodu jako Brzezinského iniciativa nenalezl v Československu podporu ani návrh

¹³ „President Václav Havel's speech to the Polish Sejm and Senate“, January 25, 1990, East European Reporter (Spring/Summer 1990), s. 56.

¹⁴ Myšlenka československo-polské konfederace byla aktuální již v průběhu druhé světové války. Tehdejší československé a polské exilové vlády jednaly o této možnosti v souvislosti s budoucí politickou a územní architekturou poválečné Evropy proto, aby se případnou konfederací zmenšila či vyloučila možnost opakování historické zkušenosti obou zemí z roku 1939 - tato myšlenka však zůstala nerealizována.

¹⁵ bývalý poradce pro otázky národní bezpečnosti prezidenta USA Jima Cartera.

bývalého ministra zahraničí USA *Henryho Kissingera*, který předpokládal vytvoření pásu neutrálních států složených z Československa, Polska a Maďarska,¹⁷ jako jisté protiváhy sjednocujícímu se Německu a Sovětskému svazu. Vzhledem k tomu, že v Československu neměly výše zmíněné návrhy podporu, byli nuceni jak prezident Havel, tak federální ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier tlumit polské nadšení z těchto projektů. Oba se sice vyslovili pro všestrannou vzájemnou spolupráci, myšlenku společné federace, konfederace či neutrality však jednoznačně odmítli.¹⁸ Jiří Dienstbier byl možná jedním z mála disidentů, který měl jako bývalý zahraničněpolitický komentátor a dlouholetý expert na mezinárodní politiku jasnou představu o mezinárodně politické situaci a následně i o koncepčních rysech československé zahraniční politiky po roce 1989. Ve své „*Koncepci zahraniční politiky*“ z prosince 1989 představil roli Československa jako aktivního hráče v procesu evropského sbližování, přičemž základem zahraniční politiky mělo být spojení „*evropských demokratických tradic a respektu k právům občana se zajištěním míru a prosperující společnosti*“.¹⁹ Tato vize byla pro další vývoj Visegrádu mimořádně důležitá.

Maďarská reakce na Havlovu iniciativu byla, na rozdíl od Polska, rezervovanější. Mimo jiné proto, že nová maďarská nekomunistická vláda byla vytvořena až v květnu 1990. Dalším důvodem byla skutečnost, že prezidentem země se stal umírněný vůdce intelektuální Aliance svobodných demokratů *Arpad Gönz*, na rozdíl od předsedy vlády *Jozsefa Antalla*, předsedy nacionálně orientovaného Maďarského demokratického fóra. Maďarsko navíc zpočátku preferovalo rozvoj Alpsko-Adriatické skupiny, a to ve spolupráci s Itálií, Rakouskem a Svazovou federativní republikou Jugoslávií (dále také „Jugoslávie“). Pouze zpoždění strategických rozhodnutí v rámci této skupiny a prohlubující se krize v Jugoslávii přiměly Budapešť k opětovnému posouzení vybudování vztahů i s ostatními zeměmi střední Evropy. Tento názor byl navíc posílen i ryze praktickým důvodem ve vztahu k Československu - narůstajícími spory v oblasti dodržování práv etnických Maďarů na Slovensku a v rámci projektu hydroelektrárny

¹⁶ Dienstbier, J.: Visegrád. In: Mezinárodní politika, 2, 1999, s. 4.

¹⁷ Viz. přednáška H. Kissingera, která se uskutečnila dne 19. 6. 1990 v Rytířském sále Valdštejnského paláce v Praze. Její plný text In: Henry Kissinger o současných mezinárodních vztazích, Mezinárodní vztahy, 8, 1990, s. 60.

Srovnej s podobným záměrem vytvořit ze středoevropského regionu zónu neutrálních států v podobě tzv. cordon sanitaire se lze setkat i v úsilí některých států (např. Francie) po první světové válce.

¹⁸ Břach, R.: Die Aussenpolitik der Tschechoslowakei zur Zeit der „Regierung der nationalen Verständigung“. Baden-Baden 1992, s.102.

¹⁹ Dienstbier, J.: Od snění k realitě. Vzpomínky z let 1989-1999. Praha 1999, s. 31

Gabčíkovo – Nagymaros. Všechny tyto skutečnosti učinily pro Budapešť navrhovanou trilaterální spolupráci zajímavou minimálně v tom, že tato mohla alespoň vytvořit nástroj jak zainteresovat zejména československou, ale částečně i polskou stranu do řešení sporných otázek. Budapešť dále viděla v realizaci myšlenky užší spolupráce ve střední Evropě a společného postupu směrem k připojení se k ES vhodnou platformu praktické realizace své zahraniční politiky obsažené v prioritách nově sestavené Antallový vlády. Výstižně to popisovala jedna z mnohých analýz té doby, která tvrdila, že středoevropská spolupráce by mohla sehrát funkci plavební komory, která napomůže tomu, aby se státy střední a východní Evropy staly konformní a kompatibilní s ES a brzy se integrovaly do Evropy.²⁰ Dále je potřebné zdůraznit i tu skutečnost, že fungující středoevropská kooperace by zajišťovala Maďarsku určitou bezpečnostně politickou stabilitu, což bylo v době prohlubující se jugoslávské krize velmi důležité. Maďarsko tak uvítalo středoevropskou spolupráci nikoli z entuziasmu k regionálnímu aspektu, ale zejména z důvodu pragmatického přístupu a výhod z něj vyplývajících.

Všechny tyto faktory, spolu s eskalací vnějších problémů regionu (vztahy se Sovětským svazem, včetně revize základních bilaterálních smluv, komplikace s odsunem početných sovětských kontingentů z postkomunistických zemí, začínající krize v Jugoslávii, atd.) nakonec přispěly k tomu, že středoevropská spolupráce dostala konkrétní rozměr v podobě Visegrádské skupiny, která se postupně, s odlišnou intenzitou v různých časových obdobích, dále vyvíjela. Je zřejmé, že v pozadí vzniku Visegrádské skupiny stály především pragmatické důvody. A právě pragmatismus sehrál v dalším vývoji Visegrádské skupiny podstatnou roli.

²⁰ Vykoukal, J. a kol.: Visegrád. Meze a limity středoevropské spolupráce. Praha 2003, s. 178.

2. VZNIK A VÝVOJ VISEGRÁDSKÉ SKUPINY V LETECH 1991 - 2004

2.1. Vznik Visegrádské skupiny a její vývoj v letech 1991 - 1992

Po zásadních změnách na konci 80. let 20. století vzniklo ve středoevropském prostoru několik regionálních struktur. Nejprve byla vytvořena **Středoevropská iniciativa**¹ (původně Alpsko-Adriatická skupina), následně byla založena **Visegrádská skupina** (dále také „Trojka“, „Čtyřka“ nebo „Visegrád“) - ta zahrnovala Československo, Polsko a Maďarsko a **Středoevropská dohoda volného obchodu** (dále také „CEFTA“), u jejíhož vzniku stály také ČSSR, resp. ČSFR, Polsko a Maďarsko. Všechny tyto regionální struktury vznikaly v době postupného rozpadu Sovětského svazu s tím, že každá se svým způsobem pokusila zaplnit vzniklé vakuum v tomto prostoru. CEFTA byla založena na ekonomickém a obchodním konsensu zúčastněných stran, disponovala jistým institucionálním zázemím a vykazovala hmatatelné, především ekonomické, výsledky. Visegrádská skupina a Středoevropská iniciativa, stejně jako CEFTA, neměly charakter mezinárodních organizací, nedisponovaly však stálým institucionálním aparátem a jejich cílem bylo vytvoření stálé politické platformy pro vzájemnou koordinaci a výměnu zkušeností v procesu transformace, zajištění bezpečnosti a integračních snah.²

Za první podnět regionální spolupráce mezi Československem, Polskem a Maďarskem na platformě visegrádské spolupráce lze považovat iniciativu bývalého československého prezidenta Václava Havla, který se v projevu v polském Sejmu v lednu 1990 zamyslel nad budoucí vizí starého kontinentu. Právě tady byla poprvé prezentována myšlenka možné spolupráce zemí tohoto prostoru³. Je ale nutné připomenout, že idea bližší spolupráce středoevropských zemí je starší. Již na konci 70. let a poté v průběhu 80. let 20. století připravili někteří prominentní disidenti ze zemí visegrádského uskupení společnou vizi regionální identity střední Evropy, která byla založena na principech zásadního

¹ jejími zakládajícími členy byly Itálie, Rakousko, Svazová federativní republika Jugoslávie a Maďarsko

² Had, M.: Středoevropská spolupráce. In: Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 37.

³ Prezident Havel ve svém projevu v polském Sejmu mimo jiné prohlásil: „*Máme příležitost přeměnit věnec evropských států, které byly donedávna kolonizovány Sověty... ve zvláštní orgán, který se bude obracet na*

protestu proti sovětské dominanci a přítomnosti ve střední Evropě, realizované ve formě tzv. Brežněvovy doktríny, návratu zemí střední Evropy k historickému odkazu k evropské, resp. západoevropské kultuře a jejím hodnotám a konečně ve vytvoření ideálu občanské společnosti. Na základě příhraničních setkání disidentů, zejména českých a polských, došlo k vytvoření Česko-polské solidarity, která byla konkrétní platformou prezentace těchto názorů. S menší intenzitou se rozvíjely i vztahy s maďarským disentem, které byly založeny především na vzájemné podpoře demonstrativního jednání národních disentů, resp. na vydávání společných prohlášení zejména v oblasti ochrany lidských práv a základních svobod. Tyto disidentské aktivity proto nepochybně napomohly vzniku Visegrádské skupiny, mj. i díky úzkým personálním vztahům mezi disidenty, jež některé z nich vnitropolitické změny vynesly do vysokých ústavních pozic (Václav Havel, Lech Walesa, Jiří Dienstbier, Bronisław Geremek).

Prezident Václav Havel prezentoval stejné myšlenky v Budapešti.⁴ Reakce na tuto iniciativu byla rychlá. Již 9. dubna 1990 se v Bratislavě uskutečnila první schůzka prezidentů nejen Československa, Polska a Maďarska, ale i představitelů dalších zemí (Itálie, Rakouska, Jugoslávie), na níž byl odstartován proces regionalizace střední a jihovýchodní Evropy.⁵ Zároveň se ukázalo, že všechny tři visegrádské země byly ochotny spolupracovat se zřetelným cílem koordinovat vzájemné aktivity při jejich vstupu do euroatlantických bezpečnostních, resp. evropských integračních struktur. V mezidobí, do konání další schůzky na nejvyšší úrovni v únoru 1991 v Budapešti, se prezident Havel, setkal s premiéry Polska a Maďarska v listopadu 1990 na slavnostním zasedání KBSE v Paříži. Zástupci členských států NATO a Varšavské smlouvy slavnostně podepsali „*Smlouvu o snížení konvenčních ozbrojených sil v Evropě*“ a „*Společné prohlášení dvaadvaceti států o konci studené války*“. Vyvrcholením celého setkání pak byl podpis „*Charty pro novou Evropu*“, která deklarovala ukončení konfrontace a rozdělení Evropy a startovala novou éru vzájemné spolupráce. Na pařížském summitu se Václav Havel spolu s premiéry Tadeuszem Mazowieckým a Jozefem Antalllem shodli na tom, že jejich země vyjádří společnou vůli vzájemně spolupracovat v deklaraci, která měla být podepsána na summitu v Budapešti, resp. Visegrádu. Přípravy tohoto setkání však trvaly déle než se čekalo. Polsko totiž navrhovalo institucionalizovat vzájemnou spolupráci na úrovni

západní Evropu nikoliv jako chudý příbuzný nebo amnestovaný vězeň, ale jako někdo, kdo něco přináší.

⁴ Dokumenty, 1, 1990, s. 12.

⁵ Had, M.: Středoevropská spolupráce. In: Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 37.

společného výboru náměstků ministrů zahraničních věcí, s čímž zásadně nesouhlasilo Maďarsko. Nebýt neočekávaného odchodu Eduarda Ševarnadzeho z postu sovětského ministra zahraničních věcí a politické krize v Pobaltí, trvala by příprava summitu ještě déle. Po těchto událostech si však všechny tři země uvědomily závažnost mezinárodněpolitické situace. Proto byla urychleně dosažena shoda na textu zmíněné deklarace a únor 1991 stanoven nejen jako nejzažší termín rozpuštění vojenských struktur Varšavské smlouvy⁶, ale i konání dohodnutého středoevropského summitu.

Význam společného postupu zemí Visegrádské skupiny se brzy osvědčil zejména v diplomatické oblasti, a to při jednání se Sovětským svazem o revizi stávajících bilaterálních smluv. Sovětská strana prosazovala do těchto smluvních dokumentů ustanovení, která by efektivně zabránila či alespoň dostatečně zkomplikovala středoevropským zemím připojit se v budoucnosti k jakýmkoliv západním strukturám, pokud by to bylo v rozporu se zájmy sovětské zahraniční politiky. Koordinovaným postupem se podařilo tyto snahy zmařit. Další události pak velmi urychlil neúspěšný pokus o puč v Sovětském svazu v srpnu 1991. Všechny státy Visegrádské skupiny si jasně uvědomily, že případný návrat autoritářské politiky v Sovětském svazu by mohl velmi negativně zasáhnout i do jejich vývoje. Bezprostředně po pokusu o puč (a tedy ještě před dalším středoevropským summitem v Krakově) proto došlo k výrazné aktivizaci vzájemných styků skupiny, což bylo důkazem reálných obav z možného budoucího vývoje. Došlo k posílení vzájemné koordinace na diplomatické úrovni, všechny tři strany si vyměňovaly potřebné informace a plánovaly společné kroky. Byl založen „*Stálý výbor na úrovni náměstků ministrů zahraničních věcí*“, jehož hlavním úkolem byla koordinace bezpečnostní politiky zúčastněných zemí. Pravidelně se také scházeli náměstci ministrů obrany a vnitra. Dále byly vytvořeny *pracovní skupiny*, které se zabývaly otázkami úzce souvisejícími s možnými destabilizujícími faktory na východě Evropy - jednalo se zejména o přerušení vzájemného obchodu, masovou migraci, přerušení dodávek strategických nerostných surovin (ropa, zemní plyn, železná ruda, atd.), apod. Další platformou vzájemné spolupráce byly *pravidelné konzultace mezi ministry obrany* těchto tří zemí. Ti se vzájemně informovali zejména o bezpečnostních otázkách spojených s nestabilitou na území Sovětského svazu a Jugoslávii a započali s koordinací plánů vojenských aktivit a modernizací výzbroje, resp. vojenské techniky všech tří armád. Vyvrcholením vzájemné spolupráce, která pak s různou mírou intenzity pokračovala, bylo uzavření bilaterálních

⁶ k tomuto aktu však nakonec došlo až v červenci 1991.

dohod o vojenské a bezpečnostní spolupráci.⁷ Všechny tyto aktivity byly samozřejmě možné pouze v důsledku zániku bývalého socialistického vojenského paktu - Varšavské smlouvy, která ukončila svoji činnost 1. července 1991. Dokument o jejím rozpuštění podepsalo v Praze šest vrcholných představitelů bývalých členských zemí paktu (SSSR, ČSFR, Polsko, Bulharsko, Maďarsko a Rumunsko - NDR vystoupila již v roce 1989). Většina zúčastněných vyjádřila uspokojení nad ukončením její činnosti, pouze viceprezident SSSR *Gennadij Janajev*, který o měsíc později stál v čele pokusu o státní převrat v Moskvě, zdůraznil historickou úlohu Varšavské smlouvy, která se dle jeho názoru zasloužila o stabilizaci a mírové uspořádání Evropy ve druhé polovině 20. století. V tomto mezinárodně politicky turbulentním prostředí tak bylo velmi důležité, že Visegrád reálně fungoval a jeho činnost vykazovala praktické výsledky. Dokladem toho bylo např. „*Společné prohlášení ČSFR, Maďarska a Polska k pomoci nově nezávislým státům*“, jež bylo 22. ledna 1992 předáno účastníkům Konference o humanitární a potravinové pomoci Společenství nezávislých států ve Washingtonu.⁸ Prohlášení se zabývalo následujícími tematickými okruhy:

- *pomoc v oblasti humanitárních a naléhavých potřeb* (pomoc při dodávkách potravin, léků a jiného zdravotnického materiálu, začlenění těchto zemí do mezinárodních akcí týkajících se humanitární pomoci a programů, atd.);
- *dlouhodobé programy technické pomoci* (bylo konstatováno, že je nutné vytvořit v těchto zemích stabilní politické, sociální a ekonomické mechanismy, které by byly základem pluralitní demokracie, respektování a dodržování lidských práv, dále pomoci těmto zemím v období přechodu od totalitních režimů k demokracii, atd.);
- *přerod lidí a jejich myšlení* (nutnost změnit myšlení co největší části populace, změna pracovního zařazení a nutnost rekvalifikací jednotlivých občanů, atd.).

Přijetí společného postupu visegrádských zemí tak ukazovalo, že kvalita vzájemných vztahů na různých úrovních byla, i přes celou řadu problémů, na dobré úrovni. Pro další budoucnost Visegrádské skupiny, po zajištění stability ve středoevropském prostoru, pak bylo důležitým faktem především to, že bylo dosaženo shody o dalším směřování činnosti Visegrádské skupiny, prioritně zaměřené na integrační proces vstupu do EU a začlenění se do bezpečnostních struktur NATO. Tím si visegrádská spolupráce udržela strategický obsah. Z hlediska formy kooperace byla podstatná shoda na tom, že v následujících letech se nejvyšší představitelé států budou scházet jedenkrát za rok,

⁷ Had, M.: Středoevropská spolupráce. In.: Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 37-51.

operativní schůzky či porady náměstků ministrů zahraničních věcí se budou konat dvakrát za rok, a podle potřeby se budou scházet ostatní ministři, vysocí státní úředníci či experti. Dále se začala realizovat i účelná neformální spolupráce na úrovni velvyslanců a zástupců zemí Visegrádské skupiny v různých mezinárodních organizacích, např. na půdě OSN, KBSE, ne nevýznamné byly i vzájemné konzultace v rámci Středoevropské iniciativy, atd. Jasným důkazem snahy o vytvoření širší platformy vzájemné spolupráce potom bylo společné jednání ministrů zahraničních věcí ČSFR, Maďarska a Polska se svými resortními protějšky ze zemí Beneluxu v květnu 1992 v Praze.

Na druhé straně, i přes hmatatelné výsledky vzájemné spolupráce, existovaly mezi visegrádskými zeměmi problémy a vzájemné rozpory. Za všechny stojí připomenout zejména neshody okolo připravované bezcelní zóny, které odkládaly její spuštění do vzdálené budoucnosti⁹ nebo koordinaci společných kroků související s podáním společné přihlášky do ES.¹⁰ Ačkoli všechny země Visegrádu neustále zdůrazňovaly potřebu hospodářské spolupráce, která by mohla částečně vykrývat ztrátu trhů bývalé NDR a zemí bývalého Sovětského svazu, jejich praktické ekonomické aktivity, resp. individuální se soustředění na vlastní ekonomické reformy vypovídaly o něčem jiném. A právě toto byl nejzávažnější problém kooperace mezi zeměmi Visegrádské skupiny v počáteční fázi jejich spolupráce. Souhrnně řečeno, tam, kde se spolupráce nedařila, byla hospodářská oblast. Mezi další problémy, které komplikovaly činnost Visegrádu patřily i zřetelný individualismus jednotlivých zemí. Bylo to zejména Maďarsko, které dávalo velmi často zřetelně najevo svůj náskok v ekonomických reformách a přechodu k tržnímu hospodářství a tím i jakýsi privilegovaný vztah k západním zemím. Polsko zase po vyřešení problému právního zajištění své západní hranice neopomnělo při každé vhodné příležitosti poukazovat na svoji vůdcovskou roli v regionu střední Evropy. Je proto možné říci, že po celou dobu počátku 90. let lze ve vztazích visegrádských zemích cítit určitou rivalitu, která vzájemné spolupráci příliš nenapomohla. Dalšími problémy byl proces rozpadu ČSFR, který komplikoval politické procesy uvnitř Visegrádské skupiny, vyostřování národnostní problematiky, atd. S individuálními ambicemi Maďarska a Polska pak úzce souvisí i neochota k dalšímu rozšíření Visegrádské skupiny. Obě tyto země poukazovaly na skutečnost, že v důsledku rozdílného stupně ekonomické vyspělosti by se v rámci této

⁸ Tamtéž, s.4.

⁹ nakonec, po rozpadu ČSFR, došlo pouze k vytvoření bilaterální Celní unie mezi Českou republikou a Slovenskou republikou. Třístranná, resp. čtyřstranná bezcelní unie nebyla nikdy vytvořena.

¹⁰ Palata, L.: Trojka má šanci. In: Denní Telegraph, 8.5.1992, s. 6.

spolupráce mohly vytvořit malé skupinky, které k sobě mají z těchto důvodů blíže, a to by nebylo přínosné pro další fungování multilaterální spolupráce. Jozsef Antall v roce 1991 dokonce prohlásil, že země Visegrádské skupiny jsou v rámci regionu střední a východní Evropy nejvyspělejší politicky a ekonomicky, a že členství v rámci Visegrádské skupiny by zatím nemělo být rozšiřováno.¹¹ Proto bylo v této souvislosti uvažováno nikoliv o rozšíření Visegrádu, ale především o zintenzivňování spolupráce na platformě Středoevropské iniciativy rozšířené např. o Rakousko či další země podunajského regionu. Tyto teze pak byly zejména v maďarské zahraniční politice kontinuálně prosazovány po celou dobu existence Visegrádské skupiny.

2.1.1. Schůzky na nejvyšší úrovni a jejich výsledky

□ *Bratislava - 9. duben 1990*

První vzájemné setkání vrcholných představitelů Československa, Polska a Maďarska se z iniciativy československé strany uskutečnilo 9. dubna 1990 v **Bratislavě**. Z hlediska diplomatických zvyklostí se nejednalo o dlouhodobě připravovanou schůzku s jasně připraveným programem. Naopak, její přípravu a organizaci bylo nutné z důvodu nestabilní situace v regionu co nejvíce urychlit. Proto byla na její přípravě a průběhu patrná jistá neprofesionalita. Schůzky se zúčastnili prezidenti *Václav Havel*, *Wojciech Jaruzelski* a předseda maďarského parlamentu a úřadující prezident *Mátyás Szűrös*¹² a dále ministerští předsedové a ministři zahraničních věcí těchto zemí. To ovšem nebyli jediní významní účastníci tohoto prvního středoevropského summitu - zúčastnili se ho také představitelé Rakouska, Itálie a Jugoslávie, a to proto, že jednání v Bratislavě bylo původně připravováno jako schůzka představitelů Alpsko-adriatické skupiny, nikoli nově rodící se Visegrádské skupiny.

I když zástupci všech tří zainteresovaných zemí (ČSFR, Polsko, Maďarsko) přijeli do Bratislavy s podobnými cíli, jejich mandát, resp. vyjednávací pozice byly odlišné. Navíc termín setkání byl naplánován do období konání maďarských parlamentních voleb, resp. sestavování nové vlády, což maďarskou delegaci prakticky vyřazovalo ze hry

¹¹ Had, M.: Středoevropská spolupráce. In: Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 42.

¹² Mátyás Szűrös byl v době konání bratislavské schůzky předsedou maďarského parlamentu a úřadujícím prezidentem s omezeným rozhodovacím mandátem.

v případě jednání o dlouhodobých závazcích politického charakteru. Vztahy mezi Prahou a Budapeští byly dlouhodobě zatíženy neshodami okolo postavení maďarské menšiny na Slovensku a výstavbou hraničního vodního díla na Dunaji Gabčíkovo - Nagymaros. Z tohoto důvodu maďarská strana požadovala, aby se schůzka zabývala i těmito tématy, což bylo zase nepřijatelné pro Polsko, které nechťelo být do těchto sporů zataženo. Hlavním cílem československé delegace, jejíž vůdčí osobností byl prezident Havel, bylo především nastolení dlouhodobé korektní spolupráce. Ministr zahraničních věcí Dienstbier pak usiloval zejména o brzké zapojení Prahy do Alpsko-adriatické iniciativy s tím, že vytvoření Visegrádské skupiny nebylo v té době aktuální prioritou zahraniční politiky.¹³ Maďarskou stranu zastupovali politici, kteří byli v té době na odchodu z politické scény – Matyás Szűrös, premiér *Miklós Németh* a šéf diplomacie *Gyula Horn*. Ti měli pouze omezený mandát, neboť v parlamentních volbách zvítězila pravicová opozice vedená Józsefem Antallm. Proto vedli jednání pouze z pověření nově nastupující politické garnitury, která v té době ještě nebyla plně zformována. Polskou delegaci vedl prezident Wojciech Jaruzelski, dále ji tvořili ministerský předseda *Tadeusz Mazowiecki* a ministr zahraničních věcí *K. Skubiszewski*. Také postoje Varšavy byly ovlivněny blížícím se termínem parlamentních voleb. Ze všech výše uvedených důvodů tak byla samotná jednání složitá a komplikovaná. I když všechny zúčastněné spojovaly v podstatě stejné záměry a cíle¹⁴, v řadě věcí existovaly velké názorové rozdíly. Důkazem této skutečnosti byl i fakt, že maďarská delegace odjela z Bratislavy, aniž by se zúčastnila závěrečné tiskové konference a společného podpisu závěrečného komuniké, které shrnovalo výsledky schůzky.

Prezident Havel, který nad celým setkáním převzal záštitu, ve svém úvodním projevu vytýčil soubor deseti okruhů, které měly být jakýmsi ideovým základem k další debatě v rámci spolupráce těchto tří zemí. Tématicky sahaly od konkrétních úkolů stojících před středoevropskými zeměmi až po otázky základních demokratických hodnot, ochrany lidských práv a základních svobod, společné politiky vůči Číně a spoluzodpovědnosti za vývoj zemí tzv. třetího světa. Prezident Havel také zdůraznil, že Poláci, Maďaři, Češi a Slováci stojí před úkolem, který lze pracovně nazvat návratem do Evropy. Dle něj bylo důležité, zda středoevropské státy jsou schopny shodnout se na tom, že si nechťejí při vstupu do integračních mechanismů překážet, či si je dokonce závidět, zda jsou schopny

¹³ Československo bylo přijato za pátého člena Alpsko-Adriatické skupiny 20. května 1990, která se tím změnila na Pentagonálu.

vyjádřit společný postoj k útvarům, jejichž možnosti či úkoly se radikálně mění, totiž k Varšavské smlouvě a RVHP.¹⁵ Zajímavá byla vyjednávací strategie jednotlivých delegací. Zatímco československá a polská reprezentace kladly hlavní důraz na vytvoření nové efektivní a kooperativní bezpečnostní a politické struktury v Evropě, maďarská delegace přijela s velmi obecnými tezemi o možném budoucím vývoji Evropy. Relativně poklidnou atmosféru jednání navíc narušila vznesením otázky urychleného řešení postavení maďarských národnostních menšin, kterou potom veřejně prezentovala jako jedno z hlavních témat jednání a v závěru i jeho významných výsledků.¹⁶ Bylo tedy zřejmé, že na počátku roku 1990 ještě neexistovala, zejména z maďarské strany, dostatečná politická vůle řešit vzájemné problémy. Celkovou atmosféru a kumulující se rozpory mezi zúčastněnými delegacemi výstižně popsal československý ministr zahraničí Jiří Dienstbier takto: „*Poláci a Maďaři neměli moc chuti debatovat o problémech světa. Zajímaly je především možnosti spolupráce v jeho středoevropské části. Někteří Maďaři měli pocit, že dvacetiletý náskok v ekonomických reformách, byť omezených a nepatrných ..., jim dává jakousi výhodu a nechtěli přijmout polský návrh na vytvoření třístranné hospodářské komise. Polákům se zase nelíbilo, že Československo nechce zrušit omezení volných cest přes hranice*“.¹⁷ Z pohledu československé diplomacie tak nepřineslo bratislavské setkání očekávané výsledky - tedy zejména v nastartování úzké a efektivní vzájemné spolupráce. Nicméně už vytvoření obecného základu pro rozvoj další spolupráce bylo možné považovat za dílčí úspěch.

První vzájemné setkání vůdčích představitelů tří středoevropských států asi nemohlo vyřešit všechny existující problémy, jež mezi těmito zeměmi byly. Důležitým výsledkem však byla obecná shoda o účelnosti možné budoucí spolupráce a také o tom, že cíle vzájemné kooperace by měly být vyjádřeny v budoucí společné deklaraci, na které se již v té době započalo pracovat.¹⁸ Navíc potenciál budoucí spolupráce byl zdůrazněn i přítomností ostatních zemí z prostoru střední a východní Evropy. Obecně je tak možné říci, že s vizí budoucí vzájemné spolupráce souhlasili všichni, každý o ní měl ale jinou představu. Proto jistým vzorem Visegrádu z hlediska jeho možného obsahu mohla být

¹⁴ šlo zejména zajištění stability a bezpečnosti v regionu.

¹⁵ Had, M.: Trojka v evropské architektuře, s. 2, nepublikováno.

¹⁶ Had, M.: Středoevropská spolupráce. In: Ort, A.(ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 39.

¹⁷ Dienstbier, J.: Od snění k realitě. Vzpomínky z let 1989-1999. Praha, 1999, s. 136.

¹⁸ Cíle budoucí spolupráce byly nakonec vyjádřeny v tzv. Visegrádské deklaraci, podepsané hlavami České a Slovenské federativní republiky, Polska a Maďarska 15. února 1991 v maďarském Visegrádu.

Alpsko-adriatická skupina. Právě projekty v jejím rámci, které se orientovaly zejména na rozvoj dopravy, infrastruktury, ekologii a školství, daly později příklad zemím Visegrádu, ve kterých oblastech může být jejich spolupráce efektivní a úspěšná.

□ ***Budapešť a Visegrád - 15. února 1991***

Další schůzka nejvyšších představitelů Československa, Polska a Maďarska se uskutečnila 15. února 1991 v Budapešti. Tomuto setkání bezprostředně předcházelo poradní jednání ministrů zahraničních věcí 11. února 1991 v Budapešti. Jeho výsledkem byla dohoda o obsahu vzájemné spolupráce, který měl být potvrzen na summitu v Budapešti. V Budapešti pak bylo projednáno několik tématických okruhů týkajících se budoucích vzájemných vztahů, ale do povědomí vešlo především místo, kde byla podepsána společná deklarace. Tím místem byl Visegrád, a proto je tato deklarace nazývána visegrádskou. Visegrád byl symbolicky zvolen především z toho důvodu, že se zde v roce 1335 setkali český, polský a uherský král - Jan Lucemburský, Kazimír Veliký a Karel Robert.

Prezidenti *V. Havel*, *L. Walesa* a premiér *J. Antall* zde nejprve podepsali „*Slavnostní prohlášení*“ v němž mimo jiné uvedli, že jsou „*pevně rozhodnutí zhostit se směle svých úkolů a budující na společných historických tradicích, které nás spojují, učinit v souladu s tradičními evropskými hodnotami a hlavními vývojovými proudy všechno pro mír, bezpečnost a povznesení našich národů.*“¹⁹ Na toto prohlášení pak navázala „*Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace*“ (dále také „Visegrádská deklarace“). Od tohoto okamžiku začal být pro tyto tři, později čtyři, země používán pojem Visegrádská skupina. Visegrádská deklarace označila spolupráci tří zemí za nezbytnou podmínku společného vývoje a za důležitý krok k celoevropské integraci. Signatáři deklarace se dohodli konzultovat stanoviska a harmonizovat společné aktivity ve vztahu k evropským institucím, mezinárodním organizacím a třetím zemím, radit se v otázkách globální či regionální bezpečnosti, rozvíjet ekonomickou spolupráci a vzájemně výhodný obchod a postupně zlepšovat spolupráci i v dalších oblastech, jako je např. respektování a ochrana lidských práv a základních svobod, práv národnostních menšin, v oblasti ekologie, energetiky, rozvoje infrastruktury, výměny informací a dalších. Vrcholní politici dále zdůraznili, že „*totožnost cílů a podobnost cest k jejich dosažení staví tyto tři země v*

¹⁹ Dokumenty, 2, 1991, Praha, s. 18.

*mnohých oblastech před shodné či podobné úkoly. Koordinace jejich úsilí - při dodržování jejich národních zvláštností - zvyšuje šance k dosažení žádoucích výsledků a přibližuje realizaci jejich cílů.*²⁰ Při této příležitosti je potřebné uvést, že vzájemná trojstranná spolupráce byla ze strany všech zúčastněných chápána především jako doplňující a nikoliv alternativní prostředek jejich úsilí v integračních snahách o vstup do západních struktur²¹. Z Visegrádské deklarace bylo zřejmé, že každá země se při svých integračních aktivitách musí primárně spoléhat sama na sebe, a koordinace vzájemných aktivit bude nadstandardním mechanismem v těchto snahách. Nešlo tedy o základní nástroj, pouze o další možný prostředek naplnění společně definovaných strategických cílů.

Visegrádská deklarace definovala tyto základní strategické úkoly:

- obnovení státní suverenity, demokracie a svobody v nejširším možném pojetí;
- co nejrychlejší likvidace všech pozůstatků totalitních prvků minulého režimu;
- vybudování pluralitní parlamentní demokracie;
- vytvoření liberálního ekonomického systému v kombinaci s pojetím tržního hospodářství;
- zapojení zemí Trojky do evropského politického, hospodářského, bezpečnostního a právního systému.²²

Na základě strategických cílů obsažených ve Visegrádské deklaraci pak se praktická spolupráce realizovala ve dvou základních rovinách:

□ **oblast politické kooperace**

zde mělo dojít ke sladění společného úsilí v rámci spolupráce s evropskými institucemi, konzultování problematiky bezpečnostní situace v regionu i evropském kontextu, vytváření přátelských vztahů mezi občany (občanské společnosti), institucemi, a dalšími společenskými organizacemi zúčastněných zemí, rozvíjení aktivit mezi samosprávnými celky a jejich orgány, vytváření adekvátních podmínek pro zajištění práv národnostních menšin žijících na jejich územích atd.;

□ **oblast hospodářské spolupráce**

země Visegrádské skupiny se zavázaly, že budou podporovat vzájemně výhodnou obchodní výměnu, napomáhat spolupráci mezi podnikatelskými subjekty, vytvářet vhodné podmínky pro příliv zahraničních kapitálových investic, pro rozvoj dopravní

²⁰ Dokumenty 2, 1991, Praha, s. 24.

²¹ Had, M.: Středoevropská spolupráce. In: Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 40.

²² viz. příslušná ustanovení Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské

infrastruktury, pro vzájemnou harmonizaci energetických systémů a rozvoj telekomunikačních systémů a služeb. Zcela samostatnou kapitolou pak byla oblast vzájemné vojenské spolupráce.

□ **Krakov - 6. října 1991**

Další schůzka Visegrádské skupiny na nejvyšší úrovni se konala 6. října 1991 v **Krakově**. Podobně jako při předcházejících setkáních zde jednali prezidenti ČSFR a Polska - *Václav Havel a Lech Walesa* a premiér Maďarska *József Antall*, kteří zde podepsali dva důležité dokumenty - „*Krakovské prohlášení ministrů zahraničních věcí o vztazích s Organizací Severoatlantické smlouvy*“ a „*Krakovskou deklaraci*“, jejímž cílem bylo podrobněji specifikovat cíle obsažené ve Visegrádské deklaraci.²³ Krakovská schůzka přinesla potvrzení dohodnutého trendu ve směřování středoevropského regionu. V oblasti zahraniční politiky se jednalo o posilování vztahů s ES, včetně urychleného uzavření dohod o přidružení k ES s výhledem získání plného členství.²⁴ Především z iniciativy Polska byla nemalá pozornost věnována také vztahům k západním bezpečnostním strukturám - NATO a ZEU, neboť pouze tyto představovaly reálný nástroj zajištění bezpečnosti regionu. Představitelé visegrádských zemí se vyslovili pro povýšení vztahů zemí Visegrádu s NATO na novou, kvalitativně vyšší úroveň, včetně možnosti podílet se v co nejkratší době na aktivitách NATO.²⁵ Všechny tři státy také přikládaly značný význam platformě, kterou reprezentovala KBSE. Z tohoto důvodu se Trojka v Krakovské deklaraci vyslovila pro upevnění procesu KBSE a jeho institucí. Dále bylo dohodnuto trvale se věnovat vývoji v Sovětském svazu.²⁶ V Krakovské deklaraci bylo zdůrazněno, že „*Československo, Maďarsko a Polsko přikládají zásadní význam zajištění trvalé bezpečnosti kontinentu, zvláště v oblasti střední a východní Evropy*“.²⁷ Všechny země také připomenuly význam a naléhavost konkrétních rozhodnutí ES o zahájení třístranných operací v rámci pomoci zemím bývalého Sovětského svazu. Diskutovala se i problematika hospodářské kooperace. Bylo dosaženo dohody o liberalizaci pohybu kapitálu na území těchto tří zemí. Za tímto účelem byla zřízena pracovní skupina, složená se zástupců

republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace.

²³ Tamtéž, s. 40.

²⁴ srovnej s přesným zněním ustanovení části II Krakovské deklarace.

²⁵ Ministři zahraničních věcí zúčastněných států dále ve svém zvláštním a odděleném prohlášení také uvítali a jednoznačně podpořili návrh ministrů zahraničních věcí USA a SRN z 2. října 1991 na vytvoření Severoatlantické rady pro spolupráci.

²⁶ Československá zahraniční politika 1991, č. 10 A, s. 988.

²⁷ Tamtéž, s. 988.

ministerstev financí a centrálních bank.²⁸ Dalším krokem bylo uzavření bilaterálních dohod o zamezení dvojího zdanění, resp. dohod o podpoře a ochraně investic, které měly přispět k liberalizaci vzájemného obchodu a podpořit probíhající ekonomickou transformaci. Bylo dohodnuto pokračovat v započatých pracích na společných investičních projektech v oblasti dopravy a spojů, vypracovat program diverzifikace dovozu energetických surovin, zefektivnit programy na ochranu životního prostředí a zpracovat společné stanovisko pro konferenci OSN o životním prostředí, která se konala v červnu 1992 v Rio de Janeiro.²⁹ Zvláštní pozornost byla věnována co nejrychlejšímu přijetí dohody o volném obchodu. Z výše uvedeného je patrné, že krakovský summit nemalou měrou přispěl k prohloubení vzájemných vztahů mezi zúčastněnými zeměmi, poukázal na možnosti další a hlubší vzájemné spolupráce, včetně posílení kooperace v oblasti integračních snah.

□ **Praha - 6. května 1992**

Poslední setkání vůdčích představitelů států středoevropského regionu před faktickým zmrazením vzájemné spolupráce se uskutečnilo 6. května 1992 v Praze. Zúčastnili se ho opět prezidenti *Havel*, *Walesa* a premiér *Antall*. Cílem této schůzky bylo především zhodnocení dosavadní spolupráce, konzultovat aktuální mezinárodně politické otázky (jednalo se hlavně o situaci v Perském zálivu po vojenské operaci mezinárodních sil vedených USA proti Iráku, vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu a řešení krize v bývalé Jugoslávii), včetně nalezení jednotného postoje a stanovení rámce dalšího směřování Trojky v ekonomické oblasti. Samostatným tématem pak byla problematika procesu začleňování se zemí Trojky do evropských integračních a euroatlantických bezpečnostních struktur. Při této příležitosti je potřebné zdůraznit, že právě v Praze, na prvním společném setkání po uzavření asociačních dohod s ES³⁰, oznámili hlavní představitelé těchto třech zemí jednotný úmysl a odhodlání požádat o členství v ES společně.³¹ Dále bylo dohodnuto navázat politický dialog s kompetentními orgány ES a spolupracovat, resp. harmonizovat svoji vlastní zahraniční a bezpečnostní politiku se základními principy zahraniční a bezpečnostní politiky ES. Zahájením společného dialogu pak bylo setkání ministrů zahraničních věcí zemí Trojky, zástupců členských států ES a

²⁸ Tamtéž, s. 990.

²⁹ Had, M.: Trojka v evropské architektuře, s. 4, nepublikováno.

³⁰ např. ČSFR parafovala tzv. Smlouvu o přidružení ČSFR k ES v Bruselu dne 22.11.1991, která byla dne 16.12.1990 v sídle ES podepsána tehdejšími předsedou vlády ČSFR M. Čalfou.

³¹ technicky to mělo být provedeno společným podáním přihlášky k úplnému členství v ES.

představitelů Komise ES v Praze dne 5. května 1992. Zde se však představitelé Komise ES váhavě vyjádřili ke konkrétním aspiracím zemí Visegrádské skupiny na vstup do ES. Z toho bylo zcela zřejmé, že otázka vstupu Trojky do ES nebyla na počátku 90. let aktuální.³²

V oblasti koordinace bezpečnostní politiky přinesl pražský summit a jeho výsledky významný posun. V Praze poprvé oficiálně zaznělo, že dlouhodobým cílem bezpečnostní a obranné politiky zemí Visegrádské skupiny je jejich plné členství v NATO. To ovšem neznamenovalo, že by tímto odsouvali na druhou kolej své vztahy se ZEU. Prezidenti Havel, Walesa a premiér Antall totiž zároveň jasně prohlásili, že jejich země budou aktivně usilovat o navázání těsnějších vztahů právě s touto organizací s tím, že statut přidružení považují pouze za přechodný krok k získání plného členství.³³ Podobně jako v Krakově, tak i v Praze bylo jedním z důležitých bodů jednání postavení KBSE v evropské bezpečnostní architektuře. Trojka v tzv. pražské deklaraci uvítala vytvoření mechanismu pro předcházení konfliktů, vyslovila se pro zřízení mírových sil KBSE při využití stávajících mechanismů NATO a ZEU, projevila ochotu aktivním způsobem přispět k nové evropské bezpečnostní architektuře založené na posilující kooperaci a koordinaci existujících evropských transatlantických struktur - NATO, KBSE, ZEU, ES/EU a Rady Evropy. V pražské deklaraci všichni zúčastnění potvrdili „*mimořádné sblížení všech tří středoevropských zemí*“.³⁴ Na druhé straně však již tehdy existovaly hlasy kritizující významný nepoměr mezi deklaracemi na straně jedné a reálnými výsledky ve vzájemných vztazích, resp. plněním daných slibů na straně druhé. I přesto je možné říci, že Visegrádská skupina aktivní politikou přispěla v první fázi své činnosti k naplnění jednoho ze svých strategických cílů vytýčených na počátku své existence – zajištění stabilního prostředí v regionu střední Evropy po rozpadu sovětského mocenského bloku.

Výsledky vzájemné spolupráce zemí Visegrádské skupiny v letech 1991-1992 reflektovaly vytčené cíle a byly přímo determinovány podporou jejich plnění ze strany jednotlivých zemí. V rámci tohoto časového období došlo ke:

- **koordinaci a jednotné prezentaci společných kroků a postojů v oblasti zahraniční politiky** – jednalo se o definování společných stanovisek k situaci v Sovětském svazu, ke konfliktu v Perském zálivu a krizi v jihovýchodní Evropě,

³² Článek „O Balladurově plánu v Bruselu“. In: Lidové noviny, 21. 9. 1993, s. 5.

³³ Had, M.: Trojka v evropské architektuře, s. 3., nepublikováno.

³⁴ Dienstbier, J.: Od snění k realitě. Vzpomínky z let 1989-1999. Praha, 1999, s. 361.

zřetelné bylo i přijetí společného stanoviska k důležitým problémům celoevropské politiky (např. k roli KBSE), existovala shoda na podpoře rozvojových zemí, apod.;

- **splnění hlavních cílů v bezpečnostní problematice regionu** – v důsledku společného přístupu došlo k rozpuštění Varšavské smlouvy a RVHP, začala se rozvíjet spolupráce v oblasti obranné politiky, došlo ke koordinaci bezpečnostní politiky všech tří zainteresovaných zemí zejména ve vztahu ke krizovým oblastem;
- **harmonizaci některých záměrů v ekonomické oblasti** – díky společným krokům všech tří zemí došlo v relativně krátké době ke změně základních bilaterálních ekonomických smluv, byly podepsány další dohody odrážející novou makroekonomickou situaci (jednalo se o smlouvy o zamezení dvojího zdanění, dohody o podpoře a ochraně investic). Společnou aktivitou zemí Visegrádu byl odstartován proces liberalizace pohybu kapitálu v regionu, o ekonomických otázkách pravidelně hovořili představitelé všech zemí. Na základě společného postoje byly vytvořeny podmínky pro vznik dohody o volném obchodu (CEFTA);
- **koordinaci společných aktivit ve vztahu k ES/EU a NATO** – v prosinci 1991 došlo ke společnému podpisu Evropských (asociačních) dohod s ES, bylo rozhodnuto o společném podání přihlášky do ES a byly harmonizovány kroky vedoucí k postupné integraci do NATO (zejména na úrovni ministrů obrany).

Ač byly výsledky spolupráce zemí Visegrádské skupiny patrné, existovaly i oblasti, kde zainteresované země postupovaly individuálně a vytvářely tím procesy paralelně fungující vedle spolupráce na platformě Visegrádské skupiny. Tím nejvýznamnějším paralelním procesem byl individuálně prováděný odsun sovětských vojsk z území všech tří dotčených států, ačkoli i zde byla tato problematika společně konzultována. To však v žádném případě nesnižovalo význam Visegrádské skupiny, spíše to poukazovalo na skutečnost, že všechny státy jsou schopny realizovat vlastní zahraniční politiku.

2.2. Zablokování činnosti Visegrádské skupiny a vývoj v letech 1993-1995

Do rozvíjející se spolupráce zemí Visegrádské skupiny zásadním způsobem zasáhly parlamentní volby v ČSFR v červnu 1992. V těchto parlamentních volbách zvítězily jak v českých zemích, tak i na Slovensku ty politické strany, jejichž vedoucí představitelé³⁵ se nebyli schopni dohodnout na pokračování existence společného státu. Tato událost přinesla oběma nově vzniklým státům - jak České republice, tak především Slovenské republice - řadu problémů. Jednalo se zejména o tyto:

- 1) bylo oslabeno mezinárodní postavení obou zemí;
- 2) obě země musely znovu jednat o vstupu do Rady Evropy, resp. o přidružení k ES;
- 3) obě země musely řešit další mezinárodně právní, ekonomické a hospodářské komplikace (otázka právního nástupnictví, dělení majetku, včetně ambasad, právní nástupnictví do mezinárodních smluv a organizací, atd.).

ad 1) Mezinárodně politické postavení obou nově vzniklých zemí nelze srovnávat s významem bývalého Československa, resp. ČSFR. Obě země musely znovu žádat o přijetí do řady mezinárodních organizací (EU, Rada Evropy, OSN a její přidružené organizace, organizace ekonomického charakteru), přičemž tyto akty nebyly vždy jen formální procedurou. Nemalým problémem byly i spory mezi oběma nově vzniklými zeměmi v oblastech právního nástupnictví, dělení majetku a dalších institutů sukcese, které komplikovaly mezinárodně politické postavení těchto zemí.

ad 2) Jak Česká republika, tak i Slovensko musely v důsledku rozdělení společného státu znovu žádat o přidružení k ES/EU. Podmínky, za kterých k tomuto došlo, však byly pro oba nově vzniklé státy horší než tomu bylo před rozpadem ČSFR, resp. při společných vyjednáváních s Maďarskem a Polskem. Z reakcí české vlády se mohlo zdát, že tato skutečnost jí příliš nevadila, neboť byla přesvědčena o svém prioritním postavení ve střední a východní Evropě, zejména v ekonomické oblasti. A tak paradoxně jediné, co Praze v této době otevřeně vadilo, byla skutečnost, že musela podepsat doložku o

³⁵ v červnových parlamentních volbách 1992 zvítězila v České republice Občanská demokratická strana, v jejímž čele stál tehdejší federální ministr financí Václav Klaus, na Slovensku pak zvítězilo Hnutí za demokratické Slovensko.

dodržování lidských práv a základních svobod, která na bývalém Československu, Polsku a Maďarsku při podpisu dohod o přidružení s ES vyžadována nebyla.³⁶

Rozpad ČSFR byl pro budoucí vývoj Visegrádské skupiny komplikací. Oba nově vzniklé státy totiž musely nejprve vybudovat a definovat své mezinárodně politické postavení (nejen v regionu střední Evropy), což odsouvalo naplňování visegrádského projektu do pozadí. Navíc, z nejvyšších exekutivních pozic odešli hlavní propagátoři myšlenky středoevropské spolupráce (s výjimkou prezidenta Václava Havla) a na jejich místa nastoupili lidé (Václav Klaus, Vladimír Mečiar), jejichž podpora myšlenky dalšího rozvoje visegrádského uskupení nebyla příliš velká. Slovenský premiér Mečiar byl navíc z důvodu své nacionalisticky zaměřené politiky jen málo akceptovatelný nejen pro maďarskou, ale i pro polskou politickou reprezentaci. Dalším nezanedbatelným faktem byla i skutečnost, že ani jeden z nich nebyl v minulosti aktivní v jakékoli formě disentu (proto žádná historická vazba na jejich vzájemnou spolupráci v zemích střední Evropy neexistovala) a naopak po roce 1989 se vůči němu a jeho hlavním politickým reprezentantům zásadně vyhranili a stali se jejich hlavními politickými oponenty.

Ani vnitropolitická situace v Polsku a Maďarsku nebyla v tomto období jednoduchá. **Polská politická scéna** zažívala značné otřesy, v jejichž důsledku docházelo k častým změnám na vládní úrovni. I přesto však zahraniční politika země a její základní cíle představovala až na výjimky jeden z mála společných bodů, na kterém se rozdělená polská politická scéna byla schopna dohodnout. Prakticky všechny významné politické síly koncept Visegrádské skupiny, jako platformy vzájemné středoevropské spolupráce, podporovaly. Polská zahraniční politika tím dávala najevo, že posílení a rozšíření vzájemné spolupráce v nově se utvářejících podmínkách střední Evropy, je pro ni důležité. Varšava se tím také svým způsobem snažila vyrovnat s některými historickými otázkami vzájemných vztahů - politické vztahy mezi Polskem a Československem byly ve dvacátých a třicátých letech minulého století poznamenány v důsledku územních konfliktů značným napětím. Visegrád byl zároveň považován za dobrý nástroj k realizaci sebevědomé a nezávislé zahraniční politiky. Varšava pohlížela na visegrádské uskupení jako na jeden z možných prostředků obnovení a rozvoje dobrých bilaterálních vztahů s dalšími, nejen středoevropskými, zeměmi. S tím pak velmi úzce souvisí i snaha o stabilizaci celkové situace ve střední Evropě. Polská diplomacie totiž předpokládala, že vytvoření stabilního

³⁶ Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995 s. 28.

politického klimatu a ovzduší vzájemné důvěry ve střední Evropě pozitivním způsobem ovlivní demokratický vývoj v nově se transformujících státech na území bývalého Sovětského svazu a tím zmírní případné bezpečnostní hrozby v tomto regionu. Šlo zejména o Ukrajinu, Bělorusko, Litvu, Lotyšsko, Estonsko, tedy o všechny bývalé postsovětské země, které ovlivňovaly vývoj u našich severních sousedů. Visegrádská skupina tak byla podporována i přesto, že se Polsko v roce 1991 stalo řádným členem Alpsko-adriatické skupiny (byla nazývána Hexagonálou), stejně jako ČSFR a Maďarsko. Polské specifikum spočívalo v tom, že jeho vojensko-politické a ekonomické zájmy v rámci Visegrádu měly jinou motivaci, než tomu bylo u zbylých členů uskupení. Polsko totiž kladlo od samého počátku existence Visegrádu značný důraz zejména na jeho bezpečnostní, resp. obrannou dimenzi. Důvod byl zřejmý – nepředvídatelný vývoj na teritoriu bývalého Sovětského svazu. Polská diplomacie sice na počátku existence Visegrádu otevřeně nehovořila o možném vstupu do NATO, na druhé straně zcela evidentní snaha vyhnout se situaci, která by uvrhla Varšavu do bezpečnostně - politického vakua, předurčovala logický pohyb směrem k Severoatlantické alianci. Z tohoto pohledu byl Visegrád pro polské politické elity velmi důležitý, jehož význam podtrhl pokus o puč v Sovětském svazu v srpnu 1991. Vedle bezpečnostní dimenze sehrál Visegrád v polské zahraniční politice významnou roli také v tom, že měl být základním odrazovým můstkem, podobně jako u Československa a Maďarska, „návratu do Evropy“, resp. ukázat schopnost „evropského stylu chování“ ve střední Evropě. Praktickým výsledkem Polskem iniciované a podporované spolupráce byl pak podpis mezinárodních smluv o přátelství a sousedské spolupráci s Československem a Maďarskem v průběhu krakovského jednání Visegrádské skupiny v říjnu 1991. Tyto smlouvy mimo jiné obsahovaly ustanovení, že *„smluvní strany budou vzájemně podporovat a koordinovat úsilí o vstup do evropských struktur“*. Další pokusy Varšavy o prohloubení této proevropské dimenze Visegrádu (v podobě vytvoření sítě dohod, jejíž prostřednictvím by vznikla institucionalizovaná bezpečnostní oblast ve střední Evropě, schopná okamžité efektivní reakce na nebezpečí vzniklé v postsovětském prostoru), nebyly, s ohledem na odlišné představy Prahy a Budapešti, naplněny. A posledním důležitým motivem byla skutečnost, že Varšava si dobře uvědomovala, že země Visegrádské skupiny mohou společně dosáhnout v procesu začleňování se do evropských struktur lepších výsledků, než kdyby tak činily samostatně. To se skutečně potvrdilo, neboť koncem roku 1991 se podařilo podepsat smlouvy o přidružení Československa, Maďarska a Polska k ES. Toto urychlení bylo i výsledkem koordinovaného postupu zúčastněných zemí. Jako důkaz vstřícného postoje Bruselu k těmto zemím byl fakt, že se

těmto smlouvám dostalo společného názvu „*Evropská dohoda*“. Tyto dohody obsahovaly kromě otázek obchodních a hospodářských i klauzule o spolupráci politické a kulturní a podléhaly ratifikační proceduře. Polskou podporu Visegrádu jasně deklarovala tehdejší předsedkyně vlády Hana Suchocká, která prohlásila, že Visegrádská skupina zůstává pro Polsko i nadále nejdůležitější regionální iniciativou, přičemž spolupráce mezi zainteresovanými zeměmi by se neměla rozvíjet pouze v oblasti politické a ekonomické, nýbrž i v oblasti bezpečnostní.³⁷ Polský ministr zahraničí Skubiszewski pak označil Visegrád „*za výsledek politických reálií ve střední Evropě přinášející praktický užitek na základě spolupráce, nikoli projevu vnějšího tlaku či diktátu*“.³⁸ Ovšem nástup postkomunistického Svazu demokratické levice a Polské rolnické strany do vlády po parlamentních volbách v září 1993 znamenal významnou změnu v polské politice a zahraniční politiku nevyjímaje. Nová vláda projevila zvýšený zájem o zlepšení vzájemných vztahů s Ruskem a důraz na spolupráci v rámci visegrádského uskupení opadl, i když i s tímto uskupením se i nadále počítalo, neboť regionální spolupráce byla i nadále součástí polské zahraniční politiky.

Maďarsko, podobně jako Polsko, pohlíželo na novou formu regionální spolupráce jako na logický důsledek politických změn, k nimž ve středoevropském regionu došlo. Strategické cíle, které byly vytýčeny na začátku visegrádské spolupráce, Budapešť vnímala jako výsledek konsolidace demokraticky orientovaných systémů, občanské společnosti a tržní ekonomiky ve všech visegrádských zemích. Strany vládní koalice i opoziční politické subjekty se postupně shodly na účelnosti nově vznikající regionální spolupráce. Maďarská zahraniční politika také zdůrazňovala, že visegrádské uskupení není namířeno proti nikomu, včetně toho, že tato regionální spolupráce není míněna jako nějaké politické či vojenské uskupení v protíváze vůči Spolkové republice Německo na straně jedné a na straně druhé proti v té době ještě existujícímu Sovětskému svazu. Právě proto nebyla Budapešť nikdy nakloněna vytváření možných uskupení typu ES – 2 či NATO – 2 tak, jak je později prezentoval polský prezident Walesa. Ministr zahraničních věcí G. Jeszensky v této souvislosti prohlásil, že by nebylo vhodné vytvářet nějakou institucionalizovanou „čekárnu“ pro vstup do EU, ve které navíc někdo může zůstat zapomenut.³⁹ Přes počáteční obezřetný postoj si visegrádská myšlenka získala podporu maďarských politických elit, ba

³⁷ Poland's European Perspective. In.: NATO Review, 1993, s. 5.

³⁸ Skubiszewski, K.: Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia wywiady 1989-1993. Warszawa 1997, s. 332.

³⁹ Žižka, J.: Není pravda, že Visegrád byl iniciativou Západu. In: Rudé právo, 1. března 1993, s. 1, 9.

co víc, Maďarsko si nakonec od Visegrádské skupiny, resp. výsledků její činnosti slibovalo mnohé. Maďarská politická reprezentace byla přesvědčena o tom, že spolupráce visegrádských zemí může pozitivně ovlivnit vzájemné vztahy mezi kooperujícími státy (z maďarského pohledu zejména s Československem, resp. následně Slovenskem a Českou republikou) a tím napomůže otupit ostří vzájemných konfliktů, čímž může dojít ke zlepšení postavení početné maďarské národnostní menšiny na Slovensku. V Budapešti totiž převládal názor, že úspěch této politiky v rámci Visegrádu napomůže k prosazení individuálních i kolektivních menšinových práv Maďarů na mezinárodní úrovni. Důležitost tohoto tématu vyzdvihl i premiér Antall, který v roce 1993 prohlásil, že se cítí být ministerským předsedou všech Maďarů, včetně těch žijících v zahraničí. Význam těchto snah vycházel také z toho, že prakticky všechny maďarské politické strany si byly vědomy bezpečnostního rizika, které z nevyřešených menšinových otázek hrozí. Proto bylo zajištění středoevropské stability považováno od samotného počátku za maďarský národní zájem – a Visegrád, jako nástroj regionální spolupráce a integrace, byl v tomto důležitý. Pro Budapešť znamenala visegrádská spolupráce také první stupeň na cestě do evropských a transatlantických struktur. Tento cíl byl všeobecně prosazován všemi významnými politickými silami v zemi, a to nejen z hlediska zlepšení ekonomické úrovně, ale i z důvodu dosažení právních standardů EU a zapojení Maďarska do euroatlantických bezpečnostních struktur. Oproti tomu však maďarské politické elity vždy zdůrazňovaly tu skutečnost, že spolupráce v rámci Visegrádské skupiny neznamena konec soutěže mezi účastnickými státy na bázi vlastních národních zájmů, ale pouze se snaží vyloučit formy možné rivality, která by mohla negativně ovlivnit budoucí návrat všech zúčastněných zemí do Evropy. Tedy nikoliv snahy o poškození toho druhého, ale duch vzájemné spolupráce a pozitivního soutěžení v zájmu dosažení vyšší kvalitativní úrovně měly být hnacím motorem na cestě evropské integrace. V tomto duchu se potom Budapešť stavěla i k další spolupráci ve středoevropském regionu, včetně podpory individualistického postoje k integračním procesům ze strany českých politických špiček po roce 1993.

Z hlediska politické situace v zemi je možné konstatovat, že vláda „dotáhla“ svůj mandát až do konce svého volebního období, a to i přesto, že v prosinci 1993 zemřel premiér József Antall. Jeho nástupce *Peter Boross* v jeho politice pokračoval. V parlamentních volbách v roce 1994 zvítězila Maďarská socialistická strana, která vytvořila vládní koalici s liberálním Svazem svobodných demokratů, a do čela vlády se postavil *Gyula Horn*. Konceptně se zahraniční politika nové vlády, kterou určovali

především maďarští socialisté, příliš nezměnila, zřejmý byl však posun v prioritách. Nový šéf maďarské diplomacie *Lászlo Kovacs* připomněl, že předchozí vládě se nepodařilo naplnit základní priority zahraniční politiky (jednou z nich byla i regionální spolupráce a kooperace). To pak vedlo ke zhoršení vztahů se sousedy a následně i k nepříliš pozitivnímu mezinárodnímu hodnocení země a tím de facto k omezení účinnosti celé zahraniční politiky. Kovacs zdůraznil, že musí dojít k modifikaci filozofie celé zahraniční politiky, kterou je nutné postavit nikoli na historických křivdách či naopak zásluhách, ale především na reálném souladu současných zájmů. Připomněl také, že je nutné skončit s ataky na své sousedy a bránit sousedům zapojovat se do mezinárodních organizací (tím bylo myšleno zejména Slovensko-pozn. autora).⁴⁰ Prioritami nové vlády v oblasti zahraniční politiky zůstaly integrační snahy spojené se vstupem do EU a NATO, dále pak uspořádání vztahů se sousedními státy (jednalo se zejména o Slovensko a Rumunsko), nikoli však na nacionalisticky založené politice, a zabezpečení lepšího postavení významných maďarských menšin v zahraničí. Na prohlubování spolupráce v rámci Visegrádské skupiny však mezi hlavními prioritami v zahraničně politické oblasti explicitně nezbylo místo. Praktickým dokladem realizace maďarské zahraniční politiky v oblasti sousedských vztahů, založené na bilaterálním základě, pak bylo podepsání základních smluv o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi Maďarskem a Slovenskem v březnu 1995 a mezi Maďarskem a Rumunskem v září 1996. Koneckonců, bilaterální dimenze středoevropské politiky byla v této době více než zřetelná, a to nejen u Maďarů.⁴¹ Obě tyto mezinárodní smlouvy věnovaly velkou pozornost postavení národnostních menšin, resp. neporušitelnosti státních hranic. Výsledky této pragmatické zahraniční politiky na sebe nedaly dlouho čekat. Zvýšila se mezinárodní prestiž země, upevnila se její mezinárodně politická pozice a Budapešť byla, i bez přispění Visegrádu, zařazena (na rozdíl od Slovenska) mezi kandidáty členství v NATO a EU.

Slovenská republika, která vznikla jako samostatný stát 1.1.1993, využila při formování své zahraničněpolitické koncepce myšlenky bývalé federální diplomacie, která byla založena na dvou základních pilířích – prozápadní a euroatlantické orientaci. Zcela patrná, alespoň v počátcích vzniku samostatného státu, pak byla obava z možné izolace Slovenska nejen ve středoevropském, ale v celém euroatlantickém prostoru. Z tohoto důvodu tak slovenské politické elity podporovaly proaktivní zahraniční politiku na

⁴⁰ In.: Mezinárodní politika, 7, 1995, s. 29-31.

⁴¹ Česká republika uzavřela celou řadu dvoustranných smluv se Slovenskem, Maďarsko potom především

platformě již existujících regionálních struktur – především CEFTA, méně pak Visegrádské skupiny a Středoevropské iniciativy. V období Mečiarových vlád se dokonce hovořilo o tom, že středoevropský regionální proces v širším smyslu, včetně jeho ekonomického rozměru v podobě CEFTA, byl chápán jako „*jakási záchranná síť slovenské proevropské politiky*“⁴², tedy jako platforma, která umožní Bratislavě vstoupit do evropské a mezinárodní politiky. Na Slovensku zvítězilo v parlamentních volbách v roce 1992 Hnutí za demokratické Slovensko (dále také „HZDS“). V zahraniční politice země, na rozdíl od původních koncepčních představ (viz. výše), však brzy došlo na provýchodní orientaci země. Potvrzovalo to i vyjádření premiéra Mečiara, že „*pokud Západ zavře Slovensku dveře do Evropy, bude nutné obrátit se na východ*“.⁴³ Tím byla nastavena zahraničně politická orientace Slovenska za vlády Vladimíra Mečiara. Animosity ve vztazích s ČR, zvýrazněné vlekovými se spory kolem dělení federálního majetku a urovnání vzájemných dluhových vztahů se pak negativně projeví i v rámci Visegrádské skupiny. Z vystoupení premiéra Mečiara stojí za zmínku např. vyjádření, že Češi by neměli zapomínat, že všechny jejich ropovody vedou přes území Slovenska s tím, že pokud dojde k jejich přerušení zásobování ropou, jejich zásoby nevydrží více než deset dní.⁴⁴ V reakci na to zase česká strana, zejména předseda vlády Klaus, pohrozila Slovensku zadržením podílů slovenských vlastníků v privatizovaných českých firmách jako záruku majetkových podílů uplatňovaných vůči Bratislavě. Další spory se vedly ohledně dělení zlatých rezerv federální centrální banky, atd.

Dalším závažným „slovenským“ problémem ve vztazích mezi zeměmi Visegrádské skupiny byly neurované spory Slovenska s Maďarskem ohledně hydroelektrárny Gabčíkovo-Nagymaros a také kolem dodržování lidských práv a základních svobod zhruba 600.000 Maďarů žijících zejména na jižním Slovensku. V červenci 1992 Vladimír Mečiar obvinil Maďarsko z provádění provokativních vojenských manévřů nedaleko slovenských hranic, což bylo odmítnuto jak československým, tak maďarským ministerstvem zahraničních věcí. Mečiar však trval na tom, že „*Maďarsko využívá sporu Gabčíkovo-Nagymaros jako nástroje pro vměšování se do vnitropolitických záležitostí Slovenska, přičemž dle jeho názoru není Budapešť důvěryhodným partnerem*“.⁴⁵ Na druhé straně maďarský státní sekretář István Baba poukazoval na údajné slovenské porušování toku

s Polskem.

⁴² Dančák, B.: Geneze spolupráce ve střední Evropě. In.: Dančák, B.: (ed.): Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II, Brno 1999, s. 31-35.

⁴³ Československá zahraniční politika 1992, s. 641-643.

⁴⁴ Der Spiegel, 17.5.1993, s. 184 („Wir haben gewonnen“).

⁴⁵ Československá zahraniční politika 1992, s. 641-643.

Dunaje dohodnutého ES, přičemž v této souvislosti poznamenal, že za těchto okolností je obtížné uvažovat o další spolupráci v rámci Visegrádu.⁴⁶ Všechny výše zmíněné bilaterální spory tak bohužel odváděly pozornost vnitropolitických elit od společné myšlenky Visegrádu k řešení dvoustranných vztahů, ač právě Visegrád mohl být vhodnou platformou pro jejich řešení.

V **české politice** se koncem roku 1991, po vzniku Občanské demokratické strany (dále také „ODS“) začaly zřetelně projevovat dva zásadně odlišné přístupy k problematice visegrádské spolupráce. Na jedné straně stáli zastánci této formy regionální spolupráce reprezentovaní zejména prezidentem Havlem a ministrem zahraničí Dienstbierem, na straně druhé pak ODS v čele s předsedou strany a federálním ministrem financí Václavem Klausem, která tuto formu kooperace veřejně kritizovala. Byla to však pouze ODS, která před parlamentními volbami v roce 1992 nabídla jako jediná na svou dobu nejen ucelený program ekonomické a politické transformace, ale i vlastní vizi zahraniční politiky země. Zahraniční politika země pak nabyla konkrétních obrysů po parlamentních volbách v červnu 1992, v nichž zvítězila ODS, přičemž hlavní politický soupeř ODS, Občanské hnutí (v čele s Jiřím Dienstbierem) zcela propadlo. V hlavních rysech, tj. směřování do evropských a euroatlantických bezpečnostních struktur se zahraničně politická představa ODS příliš nelišila od koncepce zahraniční politiky federální vlády. Bylo však možné identifikovat i některé odlišnosti. Odlišný přístup byl patrný nejen v pojetí významu visegrádské spolupráce, ale též v pohledu na regionální spolupráci vůbec (ODS chtěla například zrušit bezpečnostní struktury KBSE, resp. později OBSE). Určitou úlohu v pohledu Václava Klause, resp. ODS mohly sehrát i některé osobní rozpory se svými politickými protivníky, zejména Jiřím Dienstbierem, který ho v rámci Občanského fóra ostře kritizoval právě za jeho postoje k zahraniční politice.⁴⁷ Podobná situace byla i v oblasti přístupového procesu do evropských integračních struktur. Kritika Visegrádu byla ze strany ODS jasně patrná. Václav Klaus ještě před parlamentními volbami v roce 1992 veřejně snižoval pokusy vytvořit nějakou Trojku mezi Československem, Polskem a Maďarskem namísto jednoznačného obratu směrem na Západ.⁴⁸ Budoucí ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec zase v dubnu 1992 prohlásil, že integrace s Polskem a

⁴⁶ Rountable: Slovakia's Relations with the Czech Republic and Hungary. In.: RFE/RL Research Report, 11.12. 1992, s. 36.

⁴⁷ Občanské fórum se na podzim 1991 rozpadlo na Občanskou demokratickou stranu vedenou Václavem Klausem a Občanské hnutí v čele s Jiřím Dienstbierem, které však v parlamentních volbách v červnu 1992 totálně propadlo a nedostalo se do parlamentu.

⁴⁸ Hvižd'ala, K.: První zpráva. Praha 1992, s. 67.

Maďarskem není nutným předpokladem pro československý návrat do Evropy a pokud by byla prosazována důrazně, mohla by být dokonce kontraproduktivní.⁴⁹ Začal tak dlouholetý spor o opodstatněnosti existence Visegrádské skupiny. Další rozdíl oproti federální koncepci československé zahraniční politiky spočíval v institucionálním pojetí české diplomacie. Zieleniec, spolu s místopředsedou ODS Miroslavem Mackem a Bohumilem Doležalem kritizovali v dubnu 1992 nezřetelnost zahraničně-politické koncepce země a zejména pak představu, že středoevropský prostor by se mohl stát platformou celoevropského bezpečnostního systému, resp. snahu ČSFR být pomyslným mostem mezi Západem a Východem.⁵⁰ Zároveň však bylo také konstatováno, že „*dobré sousedské vztahy budou vždy jedním z důležitých prvků politiky ODS. Jsme si vědomi, že naše integrace do Evropy se nesmí dít na úkor těchto zemí*“.⁵¹ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že regionální spolupráce v podobě pokračování Visegrádské skupiny nebyla pro ODS významná. Visegrádská spolupráce byla ze strany ODS kritizována především za svůj nepoměr mezi deklarativností na straně jedné a mizivými praktickými výsledky na straně druhé.

Po volbách v červnu 1992 vzniklá koaliční vláda, složená z ODS, KDU-ČSL a Občanské demokratické aliance (dále také „ODA“) převzala koncepci zahraniční politiky vypracovanou ODS, včetně problematiky regionální spolupráce. Jednou ze základních priorit této koncepce bylo pokračování v úsilí o vstup země do ES. V této souvislosti ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec prohlásil, že vstup ČR do ES je jednou z priorit budoucí české zahraniční politiky. Zároveň ovšem zdůraznil, že „*ES je do značné míry výtvor minulého bipolárního světa, který musí hledat v nově vznikajícím světě své nové místo, svou novou vizi*“.⁵² Toto vyjádření v mnohém předznamenalo budoucí vztahy Prahy k Bruselu, které přetrvaly po celou dobu koaličních vlád pod vedením ODS. O budoucnosti Visegrádské skupiny se v této koncepci vůbec nehovořilo, četná vyjádření vládních činitelů hovořila jasně. Předseda vlády Václav Klaus při své oficiální státní návštěvě Rakouska 7. ledna 1993 označil Visegrádskou skupinu jako „*zbytečný experiment*“.⁵³ Jindy zase prohlásil: „*Chtěl - li bych být trochu škodolibý, musel bych říci, že právě Visegrádská Trojka byla pokusem odloupnout se od dalších postkomunistických*

⁴⁹ Obrman, J.: Czechoslovakia Overcomes its Initial Reluctance. In.: RFE/RL Research Report, 5.6.1992, s. 21.

⁵⁰ Mareš, M.: České politické strany a zahraniční politika. In.: Mezinárodní politika, 1, 1999, s. 9.

⁵¹ Volební program ODS z roku 1992 (Svoboda a prosperita), kapitola „Zahraniční politika“.

⁵² Zieleniec, J.: Ke koncepci zahraniční politiky České republiky. In.: Mezinárodní vztahy, 2, 1993, s. 100.

⁵³ Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1993, s. 27.

zemí jako něco lepšího, jako „more equal.“⁵⁴ V březnu 1993 v projevu při udělení Peutingerovy ceny Klaus poznamenal, že vztah k tzv. Visegrádské skupině, která je především na Západě předmětem dalekosáhlého omylu si zaslouží vysvětlení. Česká republika je dle názoru Klause v současné době proti institucionalizaci této spolupráce a proti jejímu pojmání jako alternativy k členství ČR v ES. Na druhou stranu však Klaus prohlašoval, že není důvod, aby země Visegrádské skupiny spolu některé problémy nemohly konzultovat a navzájem projednávat⁵⁵, resp. že pro ČR jsou vztahy s Polskem, Maďarskem a se Slovenskem jednoznačně přednostní.⁵⁶ To svědčilo o zřetelné preferenci bilaterálních vztahů se svými sousedy před kooperací na regionální bázi. Tento trend byl následně prosazován i v praktické realizaci zahraniční politiky země.

Pro pochopení konkrétního postoje ČR k visegrádské spolupráci mělo značný význam vystoupení šéfa české diplomacie Josefa Zieleniece 21. dubna 1993 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Hovořil zde o koncepci budoucí české zahraniční politiky, přičemž značná pozornost byla věnována i prostoru střední a východní Evropy. Zieleniec uvedl, že *„v budoucnu chce česká zahraniční politika pokračovat v mnohostranné spolupráci ve středoevropském regionu v těch konkrétních oblastech, kde existují zřetelné společné zájmy nebo kde existují společně řešitelné regionální problémy. Má - li mít spolupráce v rámci Visegrádské skupiny smysl, musí se toto uskupení umět postavit čelem ke konkrétním, praktickým problémům našeho regionu - k uvolňování bariér ve vzájemném obchodu, k problematice migrace apod. Nemělo by již v budoucnu docházet k tomu, aby jeden stát zavedl jednostranné omezení obchodu vůči ostatním, aniž by tento krok s nimi konzultoval. Události související s embargem na obchod s dobyt看em obnažily slabinu visegrádské spolupráce, na kterou naše diplomacie již delší čas upozorňovala - hypertrofii dalekosáhlých politických prohlášení a malé praktické výsledky. Budeme proto pokračovat v naší snaze, aby se tento poměr obrátil, aby se Visegrád stal tak potřebnou praktickou regionální spoluprací. O takovou spolupráci Česká republika velmi stojí. Budeme i nadále podporovat aktivity, které přispějí k udržení politické a ekonomické stability ve střední Evropě a k další liberalizaci vzájemného obchodu. Zároveň však angažovanost České republiky v této spolupráci nesmí brzdit naplňování jejího hlavního cíle, jímž je členství v ES, v NATO a v ZEU. Proto tak budeme odmítat další institucionalizaci Visegrádské*

⁵⁴ Klaus, V.: Jak je to s visegrádskou spoluprací? In: Lidové noviny, 12. srpna 1995, s. 5.

⁵⁵ Je také korektní zdůraznit, že zahraničně politická koncepce ODS v celé řadě bodů vycházela ze zahraniční politiky realizované federální vládou.

⁵⁶ Mareš, M.: České politické strany a zahraniční politika. Mezinárodní politika, 1, 1999, s. 11.

skupiny a vytváření paralelních struktur vedle ES a NATO.“⁵⁷ V tomto duchu vystupoval i premiér Klaus, který prohlašoval, že základem společných zájmů středoevropských států jsou zájmy ekonomické, a proto je potřebné rozvíjet kooperaci na této bázi. Klaus však nikdy veřejně nepropagoval zrušení tohoto uskupení. Naopak prohlásil, že visegrádské seskupení jako konzultativní schůzky je pojetí, které hlásá po celý rok a na tom není třeba uhnout ani o milimetr, a jestli se něco nedaří, tak spíše o tomto pojetí přesvědčovat naše partnery.⁵⁸ Právě z toho důvodu, tedy neúspěchu přesvědčit své partnery o novém pojetí Visegrádu, si vymezila nová vláda jako jedinou formu spolupráce ve středoevropském regionu kooperaci v ekonomické dimenzi, tedy na platformě CEFTA. Praha byla později hlavním „motorem“ spolupráce uvnitř CEFTA. Velmi významné pro budoucí aktivity v rámci Visegrádské skupiny bylo vyjádření Václava Klause, který na počátku roku 1994 v rozhovoru pro přední francouzský deník Le Figaro prohlásil, že „*Visegrád se České republiky netýká, neboť se jednalo o proces, který zcela uměle vyvolaly západní země*“.⁵⁹ To bylo odmítnuto polskou i maďarskou diplomacií, na linii české zahraniční politiky to však nic nezměnilo.

Mimo výše uvedených kritických vyjádření na adresu visegrádského uskupení Klaus a ODS jako celek prezentovali také věcnou kritiku této spolupráce. Základní problémy spatřovali v následujícím:

- ODS opakovaně odmítala formální institucionalizaci Visegrádu. Visegrádská skupina byla pouze jednou ze součástí širšího pojetí Klausovy politiky. V této souvislosti Klaus kritizoval také prohlubování integrace a institucionalizace ES a vyjádřil přesvědčení, že všeobecně upřednostňuje bilaterální spolupráci před kooperací mnohostrannou;
- Klaus a ODS kritizovali ztotožňování střední Evropy se zeměmi tzv. Visegrádské skupiny a argumentoval tím, že v rámci tohoto regionu se má klást větší důraz na vztahy zejména s ekonomicky vyspělými zeměmi jako je Německo, Rakousko či Slovinsko;
- kritika Visegrádu dále spočívala v tom, že za dobu jeho existence se ničeho významného nedosáhlo (resp. Visegrád byl použitelný pouze jako prostředek k řešení sovětské hrozby, která již v dané době neexistovala), resp. výsledky jeho činnosti byly neefektivní.

⁵⁷ Zieleniec, J.: Ke koncepci zahraniční politiky České republiky. In.: Mezinárodní vztahy, 2, 1993, s. 100.

⁵⁸ Krejčí, V. – Hostka, K.: Visegrádská čtyřka jako konzultativní schůzky. In: Telegraf, 26. června 1993, s. 1.

Tuto vizi ODS jednoznačně odmítl jako neopodstatněnou Jiří Dienstbier. Argumentoval tím, že visegrádská spolupráce mezi Československem, Polskem a Maďarskem je v zemích západní Evropy přijímána velmi příznivě. Podle Dienstbiera byl hlavní význam této kooperace vnímán jako příspěvek těchto zemí ke stabilizaci prostoru střední Evropy. Při obhajování svého postoje prohlásil, že existence Visegrádu je pro středoevropský region nutností, a že koordinovaný vstup do Evropy je lepší než vzájemný konkurenční boj.⁶⁰ I když byl spor o budoucí koncepci zahraniční politiky zejména záležitostí Klausa a Dienstbiera, i u jednoho z iniciátorů projektu visegrádské spolupráce českého prezidenta Václava Havla bylo postupem času možno, snad i pod vlivem domácí vnitropolitické situace, sledovat posun ve vztahu k tomuto regionálnímu uskupení. Havel se totiž v říjnu 1993 překvapivě vyslovil pro novou identitu v rámci Visegrádské skupiny, neupřesnil však pro jakou. Prohlásil, že cíle, které mělo toto uskupení při svém vzniku, už pomínuly nebo byly splněny.⁶¹ Havlova vyjádření však neznamenaala skutečný posun v jeho myšlení, ale spíše vypovídala o skutečnosti, že se částečně přizpůsobil takovému pojetí Visegrádské skupiny, jaké prosazoval premiér Klaus (svědčilo to také o neschopnosti prezidenta ovlivňovat zahraniční politiku země) a ministr zahraničí Zieleniec, a že slova o splněných cílech to mají „zaobalit“ do přijatelné formy.⁶² Na druhé straně však musím zdůraznit, že oficiální pozice Havla jako prezidenta České republiky byla v oblasti zahraniční politiky složitá. Podle Ústavy České republiky je totiž rozhodující institucí při tvorbě a realizaci zahraniční politiky vláda, nikoli prezident, který je „pouze“ její součástí. A v tom byla právě komplikovanost jeho role. Havel se pak možná právě proto pokusil o vlastní příspěvek regionální zahraniční politice. Dokladem toho jsou jeho pozdější aktivity související s regionem střední Evropy (např. vytvoření tradice setkání středoevropských prezidentů v širším formátu měla být jakousi protiváhou ryze ekonomicko pragmatické zahraniční politiky Klausových vlád). To je možné chápat jako Havlův pokus vymanit se z oficiální linie české diplomacie a získat v této oblasti alespoň část ztraceného vlivu. Jedním ze strategických cílů visegrádské Trojky byla koordinace postupu vůči ES a západní Evropě vůbec. Vzhledem k tomu, že tento cíl, který v důsledku toho, že tehdejší Československo, Polsko a Maďarsko nepodaly přihlášku do ES společně, splněn nebyl, vyznívala Havlova slova o splněných cílech poněkud nerealisticky až tristně.

⁵⁹ Le Figaro, 8. ledna 1994 (rozhovor s Václavem Klausem).

⁶⁰ Denní Telegraf, 9. června 1993, s. 2. (článek „Potřeba Visegrádu“).

⁶¹ Žižka, J.: Visegrád po česku. In: Hospodářské noviny, 26. října 1993, s. 27.

⁶² Při podrobné analýze cílů visegrádské skupiny, např. obsažených ve visegrádské deklaraci, je více než

2.2.1. Místo Visegrádské skupiny CEFTA ?

Zahraniční politika vlády ČR kladla od počátku velký důraz na rozvoj ekonomicko-hospodářské spolupráce. Tento přístup vycházel z předpokladů, že všechny země Visegrádské skupiny se z národohospodářského hlediska vyznačují podobnými charakteristikami, které je mohly spojovat a vytvářet dobrý základ úspěšné ekonomické spolupráce. Z těchto charakteristik je možné uvést především tyto:

□ geografická blízkost

jde o základní charakteristický znak sousedících zemí, či zemí ležících v jednom regionu. Geografická blízkost ve středoevropském pojetí je spojená s teritoriální kontinuitou. Proto země Visegrádské skupiny tvoří souvislý geografický pás od pobřeží Baltského moře až po Balkánský poloostrov. Tento region je protkán hustou sítí komunikací, které spojují Evropu od severu k jihu a od východu na západ. Ve středověku tvořila tato oblast přirozenou spojnici mezi severní Evropou a Orientem a také Ruskem. Už v této době probíhal mezi zeměmi středoevropského regionu čilý obchodní styk, který se později ještě zintenzivnil. To vedlo k vytvoření ekonomických vazeb mezi státy Visegrádské skupiny, což s sebou ale přirozeně přinášelo i úskalí ekonomické zranitelnosti v podobě přílišné závislosti jednotlivých ekonomik, navíc v situaci, kdy tyto byly centrálně řízeny a veškerý zahraniční obchod byl regulován prostřednictvím RVHP.

□ ekonomická dimenze

i když mezi Prahou, Varšavou, Bratislavou a Budapeští existovaly rozdíly v ekonomické vyspělosti, které byly dány specifickým vývojem jednotlivých zemí, z hlediska ekonomické vyspělosti bylo možné je zařadit do jedné skupiny, jako země s tzv. tranzitivní ekonomikou.⁶³ Významný byl také tržní potenciál 60 milionů obyvatel tohoto regionu.

zřejmé, že Havlova slova o splnění cílů nebyla pravdivá.

⁶³ otázku ekonomické vyspělosti zemí Visegrádské skupiny lze srovnat např. s analýzou rekonstrukce a transformace ekonomického a sociálního systému středoevropského regionu. In: Večerník, J.: Mzdy v

□ **příbuznost hospodářské politiky**

i v případě pojetí hospodářské politiky lze obecně konstatovat, že země Visegrádské skupiny vykazovaly stejný či podobný typ hospodářství, resp. hospodářské politiky, která ho v rozhodující míře ovlivňuje. Hlavní problém či naopak klíč k úspěchu u všech tří zemí byl v tom, zda jednotlivé země najdou správný model co nejrychlejší transformace centrálně řízené ekonomiky na ekonomiku tržní, příp. sociálně-tržní. Právě v oné rychlosti a kvalitě ekonomické transformace pak je možné nalézat rozdíly hospodářských politik těchto zemí.

□ **podobnost základních hospodářských cílů**

na základě výše uvedených faktů je zřejmé, že shodnost či blízká příbuznost základních ekonomických a hospodářských faktorů všech zemí visegrádského uskupení by měla směřovat ke stanovení shodných či alespoň podobných cílů. Za nejvýznamnější z nich je možno považovat vytvoření nezbytných předpokladů pro úspěšné dokončení integračního procesu v rámci EU. Tento zájem byl oboustranný, neboť i EU podporovala integrační proces a budoucí vstup těchto a některých dalších zemí do EU. Brusel si byl vědom síly vzájemných vazeb mezi zeměmi Visegrádské skupiny, a proto se snažil, aby jich v postupném integračním procesu v co největší míře využil. S tím proto na samém počátku vzájemné spolupráce souvisela i představa, že všechny zúčastněné země by měly koordinovaně spolupracovat, neboť to by se mohlo odrazit i v jejich úsilí o přijetí do EU. Tím by tato nesporná výhoda celého regionu mohla kontinuálně přejít i do EU. Celkově je z pohledu vztahu CEFTA-EU za důležité považovat zejména to, že:

- v zemích Visegrádské skupiny došlo relativně rychle k vytvoření tržního mechanismu s jednotnými cenovými, kursovými a dalšími makroekonomickými systémy;
- došlo také k vytváření vhodných předpokladů pro postupné odstraňování překážek pohybu zboží i dalších ekonomických faktorů v souvislosti s řešením těchto problémů k zemím sdruženým v ES a ESVO;
- Praha, Varšava i Budapešť, méně pak již Bratislava se v 90. letech snažily uskutečňovat politiku, spočívající v podpoře přílivu zahraničního kapitálu a investic, jež by nahradily nedostatek toho vlastního. Tato politika byla založena zejména na vytváření vhodných podmínek a výhod, které byly poskytovány zahraničním společnostem v oblasti daňových a celních úlev či dalších zvýhodnění.

❑ **pokles vzájemné obchodní výměny**

po zásadních politických změnách na konci 80. let byla hlavní obchodní orientace ve vnějších hospodářských vztazích všech zemí Visegrádu nasměrována na západní trhy a jejich tržní ekonomiky. Podíl vzájemné obchodní výměny mezi zeměmi Visegrádu oproti stavu v rámci RVHP poklesl, i když i přes toto snížení tvořila vzájemná obchodní výměna nemalou část zahraničního obchodu všech zemí (jednalo se zejména o nerostné suroviny a o transfery v rámci průmyslového sektoru).

Všechny výše uvedené důvody pak v souhrnu vytvořily základní předpoklady pro vznik Středoevropské dohody volného obchodu. **Středoevropská dohoda volného obchodu** je sdružením států, jejíž právní rámec je vymezen ve Smlouvě o vzniku CEFTA z 21. prosince 1992 v Krakově. Předběžně byla prováděna od 1. března 1993 a v platnost vstoupila od 1. července 1994. Jejími zakládajícími členy byly Česká a Slovenská Federativní republika (po 1.1.1993 Česká republika a Slovenská republika), Polská republika a Maďarská republika. Počet členských zemí se postupně rozšířil až na 8, a to o Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko a Chorvatsko. CEFTA není tradiční mezinárodní organizací, nedisponuje stálým sekretariátem ani stálými orgány. Zpravidla jednou ročně (v případě potřeby častěji) se konalo zasedání nejvyššího orgánu CEFTA - **Společného výboru**, jehož členy byli ministři odpovědní za vnější obchodní vztahy, kteří se po roce střídali ve výkonu funkce předsedy. Další jednání probíhala na nižších úrovních – např. podvýboru pro zemědělský obchod, v rámci expertních skupin, atd. Vrcholem pak byl každoroční summit předsedů vlád účastnických zemí. Podmínkami přijetí nových států bylo členství ve Světové obchodní organizaci (WTO), existence asociační dohody s EU a souhlas všech účastnických států CEFTA se vstupem.

Při vzniku CEFTA byly ze strany zakládajících zemí prioritně sledovány zejména tyto cíle:⁶⁴

1) vytvoření oblasti volného obchodu pro veškeré průmyslové výrobky a postupná liberalizace zemědělského obchodu. CEFTA tak měla sloužit jako nástroj ke změně nepříznivého trendu poklesu vzájemného obchodu mezi zakládajícími zeměmi, který se po

⁶⁴ Šmejkal, V.: Uvnitř CEFTA není všechno O.K. In: Mezinárodní politika, 11, 1998, s. 16 – 18.

zániku RVHP a obratu obchodní orientace na západní trhy, propadl v letech 1991/1992 na své historické minimum.⁶⁵

2) dalším důvodem byla doporučení ES, aby země, mající zájem o vstup do evropských integračních struktur prokázaly schopnost vzájemné komunikace, dialogu a obchodní spolupráce. Jak zdůrazňuje Václav Šmejkal, účelem vzniku CEFTA bylo „předvést na hranici Západu jakousi „zárodečnou integraci“, kontrastující s tragickými scénériemi rozpadu států na jihu a východě kontinentu. Tyto aktivity měly za cíl dokázat i slabě rozlišujícím západoevropanům, že zdánlivě jednolitý východ má svou naprosto civilizovanou a kulturně vyspělou část, kterou je region střední Evropy.“⁶⁶

3) důležitá úloha CEFTA spočívala také v tom, že v ekonomické oblasti sloužila jako příprava na vstup do EU. Všechny zakládající i nově přistupující členské státy CEFTA totiž považovaly za svůj hlavní úkol co nejrychlejší vstup do EU.

4) dalším ne nepodstatným důvodem pak byla představa, že volný obchod přispěje ke zvýšení hospodářského růstu, konkurenceschopnosti podnikatelských subjektů na zahraničních trzích, přílivu zahraničních investic, uspokojení spotřebitelů a zlepšení dalších základních makro- i mikroekonomických ukazatelů.

První výsledky vzájemné spolupráce zemí Visegrádské skupiny v rámci CEFTA se dostavily poměrně brzy.⁶⁷ V krátké době se podařilo obrátit klesající trend, resp. oživit vzájemný obchod, jehož roční objem se u všech zakládajících členů začal záhy pohybovat ve stovkách milionů amerických dolarů. Podíl vzájemného obchodu na celkovém objemu zahraničního obchodu členských zemí CEFTA se v letech 1992 - 1997 více než zdvojnásobil (14 % z celkového objemu exportu a 10,5 % z celkového importu).⁶⁸ Tento trend pak pokračoval i v dalších letech, a to už i za účasti balkánských zemí (Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko). Tomuto pozitivnímu vývoji však nepochybně pomohly i v té době se zlepšující makroekonomické ukazatele všech zemí Visegrádské skupiny. V této souvislosti stojí za zmínku, že 90% obchodu s průmyslovými výrobky mezi zeměmi

⁶⁵ na počátku roku 1992 došlo k nejnižšímu objemu vzájemného obchodu mezi ČSFR, Polskem a Maďarskem, a to asi na necelá 4% souhrnného objemu zahraničního obchodu těchto zemí.

⁶⁶ Šmejkal, V.: Uvnitř CEFTA není všechno O.K. In: Mezinárodní politika, 11, 1998, s. 16.

⁶⁷ Jakýmsi vodítkem ekonomických výsledků zemí Visegrádské skupiny může být rozbor exportu zemí Visegrádské skupiny do USA. V něm bylo možné sledovat diametrální rozdíly mezi ČSFR na straně jedné a Polskem a Maďarskem na straně druhé. Zatímco export ČR byl charakteristický velmi vysokými meziročními přírůstky, exportní výkonnost Varšavy a Budapešti vykazoval v letech 1992 – 1993 spíše stagnující trend, a to při jeho značně vyšším počátečním objemu (In.: Zámečník, M.: Exportní výkonnost visegrádské čtyřky. Lidové noviny, 2. srpna 1993, s. 5).

⁶⁸ viz. např. Lavigne, M.: Central european economies: the Backyear of Western Europe (příspěvek přednesený 20. 6. 1998 na mezinárodní konferenci Central Europe Core ve Štíříně).

CEFTA bylo k okamžiku vstupu ČR, Polska, Maďarska a Slovenska do EU bez cla, v letech 1994 - 1996 došlo ke snížení celních tarifů u řady zemědělských výrobků o polovinu, atd.⁶⁹ Na druhé straně však nelze přehlédnout, že CEFTA byla pro všechny členy Visegrádské skupiny až druhořadým obchodním partnerem. Pro žádnou z těchto zemí a jejich ekonomik se vzájemný zahraniční obchod uvnitř této organizace nestal ani zdaleka tak významným, aby se ve svém globálním objemu přiblížil zcela dominující obchodní výměně se západními státy s vyspělou a fungující tržní ekonomikou. To potvrzuje i skutečnost, že podíl zahraničního obchodu České republiky se státy CEFTA činil sice v roce 1997 70% celkového objemu zahraničního obchodu se všemi státy s tranzitivní ekonomikou, ale již pouze 29 % z celkového objemu celého českého zahraničního obchodu. Na vyspělé západní země s tržní ekonomikou pak připadlo asi 68 % celkového objemu zahraničního obchodu. Další významnou skutečností, resp. českým a slovenským specifickým, je to, že jak u Prahy, tak především u Bratislavy byl podíl objemu zahraničního obchodu se zeměmi s tranzitivní ekonomikou ještě vyšší, než v případě Polska a Maďarska.⁷⁰ Tento fakt lze vysvětlit trvajícím existencí ekonomických vazeb z dob trvání společného státu a také efektem společné Česko - slovenské celní unie.

I přes nesporné úspěchy se však i CEFTA po celou dobu své existence musela vyrovnávat s mnohými problémy. Šlo nejen o rozdílnou představu členských států o způsobu, resp. oblastech liberalizace vzájemného obchodu (např. polská neochota liberalizovat obchod se zemědělskými výrobky), ale i o neshody ohledně jejího dalšího rozšiřování. Proto uvnitř CEFTA, i přes nespornou liberalizaci vzájemného obchodu, existovalo mnoho výjimek (zejména v oblasti průmyslových výrobků), které komplikovaly její činnost.⁷¹ To vše snižovalo efektivitu této organizace, která se odrazila zejména v tom, že zemědělskou oblast se nepodařilo plně liberalizovat nikdy a v obchodu s průmyslovými výrobky byly odstraněny tarifní a netarifní překážky teprve k 1. 1. 2001.⁷²

Zajímavé je také vnímání významu CEFTA ze strany jednotlivých zemí Visegrádu. Zde je totiž zřetelný rozdíl mezi Polskem na straně jedné a ostatními visegrádskými zeměmi na straně druhé. Varšava byla přesvědčena o tom, že CEFTA ty problémy, kvůli kterým byl Visegrád založen, plně neodstranila, ale pouze zmírnila tím, že je převedla do

⁶⁹ Šmejkal, V.: Uvnitř CEFTA není všechno O.K. In: Mezinárodní politika, 11, 1998, s. 16.

⁷⁰ Tento podíl byl u České republiky asi 3x větší a u Slovenska dokonce asi 6-7x větší, než tomu bylo u Polska a Maďarska - zde tento poměr činil asi 7-8 %.

⁷¹ Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2002 do prosince 2002). Praha 2003, s. 44.

jiné roviny. Polsko od samého začátku vnímalo existenci CEFTA nepříliš pozitivně, a to zejména proto, že se jednalo o platformu, která Visegrádu, jež byl naopak podporován, odebírala podstatnou část jeho obsahové náplně. Proto byl polský postoj ke vzniku CEFTA rezervovaný, když spíše reflektoval potenciální hrozbu oslabení samotného Visegrádu, a to zejména v jeho obchodně – ekonomické oblasti. Tento postoj byl zřetelný zejména s ohledem na polskou preferenci bezpečnostní dimenze zahraniční politiky. A k jejímu zabezpečení CEFTA, na rozdíl od Visegrádu, nemohla přispět. Navíc agrární problémy, na které kladlo Polsko v rámci CEFTA největší důraz, nebyly v rámci této organizace nikdy uspokojivě vyřešeny. Naproti tomu ostatní visegrádské země byly jiného názoru a jejich podpora CEFTA byla zřetelná. Česká preference CEFTA byla analyzována výše, podobně tomu bylo i v případě Slovenska, alespoň v prvních letech její existence. Slovenská zahraniční politika byla od samého počátku orientována spíše na ekonomickou než na politickou dimenzi regionální politiky. Praktickým dokladem toho byla např. snaha premiéra Mečiara na setkání premiérů zemí CEFTA v září 1995 v Brně proměnit tuto dohodu na institucionalizovanou organizaci se stálým sekretariátem v Bratislavě. I když tento návrh byl zamítnut bylo patrné, že Bratislava - podobně jako Praha – prosazovala rychlejší liberalizaci obchodu v rámci CEFTA, před prohloubením spolupráce na platformě Visegrádu. Premiér Mečiar dokonce v září 1996 prohlásil, především na adresu Polska a Maďarska, že „*ne všechny členské země jsou uvnitř CEFTA ochotny pokročit kupředu, což snižuje efektivitu jejího fungování*“⁷². Od této doby dochází, i z důvodu neschopnosti prosazení svých záměrů, k poklesu zájmu Slovenska o CEFTA, i když Bratislava i nadále využívala tuto platformu k realizaci svých zahraničněobchodních zájmů. Maďarsko sice od samého počátku podporovalo vznik CEFTA, v jejím rámci však nikdy nebylo lídrem. Budapešť brzy poznala, že efektivita CEFTA není taková, jakou si její členové představovali, a proto začala svůj zahraniční obchod, i pod dojmem ekonomického premiantství v regionu, individuálně směřovat na západní země a severoamerický ekonomický prostor. I z tohoto důvodu docházelo k nesouladům mezi zájmy Maďarskem a ostatních členů. Budapešť sice existenci formálně CEFTA podporovala, viděla v ní nástroj možné prezentace ve vztahu k EU, ale nikdy výrazně nepřispěla k intenzifikaci a zefektivnění vzájemné spolupráce. EU, ale i ostatní mezinárodní ekonomické organizace (OECD, Evropská banka pro obnovu a rozvoj), se zájmem sledovaly vývoj uvnitř CEFTA. Důkazem tohoto postoje bylo i poskytnutí reálné ekonomické pomoci zemím Visegrádské

⁷² Tamtéž., s. 44.

⁷³ Tisková agentura Slovenské republiky, 16. září 1996.

skupiny sdruženým v rámci CEFTA ze strany EU i těchto organizací. Země Visegrádské skupiny obdržely od Evropské banky pro obnovu a rozvoj v letech 1991-1995 finanční pomoc ve výši 7,285 mld. ECU. Tyto půjčky využívaly zejména jednotlivé transformující se podniky a společnosti.^{74 75} Velmi důležité bylo i zapojení jednotlivých zemí do programů EU, zejména do programu PHARE. Důvodem bylo to, že EU v regionálních středoevropských platformách (Visegrád, CEFTA) viděla dobrý nástroj ke kultivaci kandidátských zemích a dobrou možnost přípravy na „ostrý“ konkurenční boj v rámci EU.

V důsledku pokračování integračního procesu začaly i uvnitř CEFTA (zhruba od roku 2000) existovat rozdílné představy, jak a kam v uvolňování vzájemného zahraničního obchodu dospět. Země, které měly reálnou perspektivu členství v EU - tedy především země Visegrádské skupiny - se snažily o zvýšení svých obchodních vztahů právě se zeměmi EU. Ostatní členské země CEFTA byly i nadále zastánci ještě intenzivnějšího vzájemného obchodování uvnitř CEFTA, neboť právě toto jim mělo pomoci rychleji vstoupit do EU. Výsledkem tohoto sporu bylo postupné utlumování obchodní výměny zemí Visegrádské skupiny a Slovinska s ostatními partnery uvnitř CEFTA. Navíc bylo zřejmé, že nejpozději k okamžiku vstupu těchto zemí do Evropské unie bude nutné zrušit členství nově přistupujících zemí v ekonomických uskupeních typů celní unie, zóna volného obchodu, a to zejména z důvodu možného narušení společné obchodní politiky EU. To se pochopitelně týkalo i členství v CEFTA. A toto by důležitý faktor, který v letech 2002-2004 zapříčinil utlumení obchodní spolupráce uvnitř CEFTA.

Pro úplnost je ještě potřebné připomenout, že další platformu regionální spolupráce nadále tvořila **Středoevropská iniciativa**, která byla založena v roce 1989 Itálií, Jugoslávií, Maďarskem a Rakouskem. O rok později byla rozšířena o Československo (tzv. Pentagonála) a v roce 1991 přistoupilo Polsko (tzv. Hexagonála). Středoevropskou iniciativu (dále také „SEI“) je regionální sdružení 18 států střední a východní Evropy⁷⁶, které se zaměřuje na rozvoj spolupráce členských zemí a podporuje nečlenské země při jejich začleňování do procesu evropské integrace, resp. ke zlepšení jejich přístupu k EU.⁷⁷

⁷⁴ Lidové noviny, 22. srpna 1995, s. 9 („Sedm miliard ECU Visegrádu“).

⁷⁵ v ČR se jednalo např. o společnosti SPT Telecom, Barum Continental nebo Čokoládovny Praha.

⁷⁶ Albánie, Rakousko, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvatsko, Česká republika, Maďarsko, Itálie, Makedonie, Moldavsko, Černá Hora, Polsko, Rumunsko, Srbsko, Slovensko, Slovinsko a Ukrajina.

⁷⁷ Po vstupu Rumunska a Bulharska do EU k 1.1.2007 je 9 členů SEI členskými státy EU a 9 zemí SEI členy EU není

Prostřednictvím národních i regionálních rozvojových projektů napomáhá procesu jejich transformace a rozvoji regionální spolupráce. Nejvyšším orgánem SEI je setkání předsedů vlád členských zemí. Základními jednotkami jsou pak pracovní skupiny (je jejich celkem 16), které se zabývají konkrétními oblastmi spolupráce členských zemí, včetně plánování projektů a navrhování dalších aktivit (jde např. o problematiku zemědělství, boje proti organizovanému zločinu, kultury, vzdělávání, energetické politiky, životního prostředí, rozvoje lidských zdrojů, meziregionální spolupráce, migrace, vědy a techniky, apod.). Činnost těchto pracovních skupin a jejich financování schvaluje Výbor národních koordinátorů, případně přímo ministři zahraničních věcí členských zemí. Výkonný sekretariát, který zajišťuje běžnou činnost SEI, sídlí v Terstu. Visegrádská skupina a Středoevropská iniciativa byly od samého počátku paralelními regionálními procesy, které se však navzájem ovlivňovaly. Všechny země Visegrádské skupiny byly součástí SEI, čímž mohly ovlivňovat její praktické fungování a směřování. Středoevropská iniciativa, na rozdíl od Visegrádu nikdy fakticky neutlumila svoji činnost a po celou dobu své existence pokračovala v uskutečňování výročních summitů premiérů členských zemí, dvouročních setkání ministrů zahraničních věcí a v práci jednotlivých pracovních skupin. Praktické výsledky její činnosti, a to i přes časté pokusy faktického lídra uskupení – Itálie, však byly zanedbatelné. Je proto možné říci, že Středoevropská iniciativa, na rozdíl od CEFTA, nesehrála v zahraniční politice visegrádských zemí významnou úlohu, a to ani v době faktického utlumení činnosti Visegrádské skupiny.

2.2.2. Neúspěšné pokusy o oživení činnosti Visegrádské skupiny

Jak již bylo zdůrazněno výše, rozdělení ČSFR vyvolalo problémy uvnitř Visegrádské skupiny. Poté, co Praha, v důsledku sporů se Slovenskem o dělení federálního majetku, přestala plnit roli neoficiálního prostředníka mezi Budapeští a Bratislavou, se spory ještě vyostřily. Geopolitický posun ČR směrem na západ měl svoji okamžitou reflexi i v zahraniční politice. Praha začala být vnímána jako stabilní součást západní části střední Evropy, a proto jí nic nebránilo rozvíjet spolupráci se Západem, klíčovým sousedem Německem⁷⁸ a s ostatními zeměmi euroatlantického prostoru. Naopak pozornost české diplomacie věnovaná tzv. východní politice, včetně vztahů se Slovenskem, se výrazně

⁷⁸ dokladem toho bylo podepsání celé řady důležitých mezinárodních smluv a především česko-německé

omezila. Z pohledu vztahu k Visegrádu byla situace složitější. Zejména obavy z vnějšího, zahraničního veřejného mínění neumožnily premiérovi Klausovi a jeho vládě okamžitě opustit Visegrád jako určitý rámec vztahu se západními zeměmi. Toto bylo i o to důležitější, že pozitivní signály o nutnosti pokračování Visegrádu se neobjevovaly pouze ze zemí EU, ale např. i z USA. V dubnu 1993 se americký státní sekretář *Clifton Wharton* sešel ve Washingtonu s velvyslanci zemí Visegrádské skupiny a ocenil jejich spolupráci jako „*pozitivní příspěvek ke stabilitě a prosperitě v regionu střední Evropy*“.⁷⁹ Ještě důležitější pak byl fakt, že EU zorganizovala, na podporu další existence Visegrádské skupiny, „politický dialog“ v rámci asociačních dohod se všemi zeměmi Visegrádu jako skupinou. Dle Tibora Kisse z maďarského ministerstva zahraničí se „*na chvíli právě tato snaha stala hlavním motivem soudržnosti visegrádské spolupráce jako takové*“.⁸⁰ V tomto duchu se také často vyjadřovali i další vysocí představitelé Polska a Maďarska, kteří ve Visegrádu i nadále spatřovali možnost koordinovaného nástroje vůči západním partnerům v otázce budoucího rozšiřování EU a NATO. Z těchto důvodů proto pokračovala během prvních měsíců roku 1993 mezi představiteli Visegrádu určitá aktivita v podobě setkání resortních ministrů či pracovníků jednotlivých ministerstev. Za zmínku stojí např. konzultace ministrů obrany během jednání Rady pro Severoatlantickou spolupráci v březnu 1993 v Bruselu. S konceptem pokračování visegrádské spolupráce, prezentovaným v té době dvěma členy uskupení – Polskem a Maďarskem, však nesouhlasila Praha, která na jedné straně odmítala „nepřetržité bušení na dveře EU“ a na straně druhé neustále zdůrazňovala snahu o provedení vlastních ekonomických a politických reforem, čímž budou automaticky vytvořeny vnitřní podmínky pro vstup do euroatlantických struktur.⁸¹ Česká vláda ve své politice vycházela ze základní teze, že o vstupu do NATO a EU budou stejně rozhodovat jasná a politická kritéria, přičemž v tomto případě by byla solidarita visegrádských zemí umělá.⁸² Praha se totiž nikdy netajila přesvědčením, že to bude právě ČR, která splní všechna požadovaná kritéria mezi prvními a bude proto připravena se integrovat do obou klíčových euroatlantických uskupení bez vnější pomoci, reprezentované např. Visegrádskou skupinou. Tato koncepce vycházela z toho, že základní makroekonomické parametry (ekonomický růst, nezaměstnanost, inflace, zahraniční dluh, HDP, atd.) ČR byly mezi visegrádskými zeměmi nejlepší. Státní

deklarace.

⁷⁹ Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1993, s. 166.

⁸⁰ Prospects of the Political Dialogue after Copenhagen Summit: A Hungarian View. In: Monitoring Association and Beyond, 1995, s. 278.

⁸¹ Žižka, J.: Zieleniec v Bruselu uklidňoval. In.: Rudé právo, 11.3.1993, s. 6.

⁸² Čáseňský, R.: Visegrádská dilemata. In.: Denní Telegraph, 11.1.1994, s. 3.

rozpočet byl vyrovnaný, či přebytkový, zatímco ostatní země bojovaly s jeho vysokým deficitem (1993-1995). Taktéž kvalitativní úroveň českého zemědělství usnadňovala Praze, ve srovnání s ostatními visegrádskými partnery, její pozici, neboť pro EU představovala mnohem méně potenciálních problémů než tomu bylo např. u Polska. Proti této ideologii výjimečnosti se záhy postavily nemnohé kritické hlasy. Jedním z nejvýraznějších kritiků byl opět Jiří Dienstbier, který opakovaně odmítl zúžení perspektivy české zahraniční politiky na euroatlantický prostor, stejně jako Klausovo tvrzení o „*umělem procesu visegrádské integrace, který si vymyslel Západ*“. Dienstbier sice souhlasil s tím, že o konečném vstupu do EU rozhodne individuální připravenost každé země, připomínal však, že nemůže pochopit, proč by jednotliví kandidáti nemohli vylepšit svoji vyjednávací pozici společným postupem v rámci Visegrádu.⁸³ Tito kritici sice změny koncepce české zahraniční politiky nedosáhli, důležité ale bylo, že upozorňovali na zřejmé slabiny české zahraniční politiky.

Ti, kteří nesouhlasili s faktickým ukončením fungování Visegrádu viděli příležitost k jejímu obnovení v návštěvě prezidenta USA *Billa Clintona* v Praze počátkem roku 1994. Ten střední Evropu navštívil mimo jiné proto, aby se všemi státy Visegrádské skupiny projednal návrh na jejich zapojení do projektu „*Partnerství pro mír*“ (dále také „PřP“). Clinton ve svém projevu vzdal čest všem těm, kteří „*budují praktickou regionální spolupráci a konsensus ve střední Evropě*“ a zdůraznil, „*že USA podnikají patřičné kroky k tomu, aby pomohly visegrádskému regionu a dalším částem střední a východní Evropy*“.⁸⁴ Jeho snahy o podporu dalšího fungování visegrádské spolupráce však nenašly u české politické reprezentace patřičnou odezvu. Konkrétním potvrzením tohoto přístupu byla např. skutečnost, že česká strana jako hostitel trvala na tom, že hlavní pracovní jednání s americkou delegací se budou konat odděleně, na bilaterálním základě a ne se všemi delegacemi Visegrádu jako skupinou. Praha dále odmítla podpořit společný nebo alespoň společně prezentovaný postoj Visegrádu či přijmout jakékoliv společné prohlášení.⁸⁵ Naprosto jednoznačný postoj pak k této otázce vyjádřil premiér Klaus. Když se totiž předem uvažovalo o možnosti vydání společného komuniké, Klaus charakterizoval postoj svého kabinetu tak, že neví, zda pro vytvoření nějakého společného komuniké

⁸³ Dienstbier, J.: *Denní Telegraph* (komentář), 9. června 1993, s. 7.

⁸⁴ příslušné pasáže z tiskové konference amerického prezidenta Billa Clintona v Praze. In: *Dokumenty*, 1, 1994, s. 32.

⁸⁵ Ort, A. (ed.): *Česká republika a její sousedé*. Sborník statí. Praha 1995, s. 30.

visegrádských zemí existuje dostatečný soulad zájmů a názorů.⁸⁶ Polský prezident Lech Walesa v reakci na to vystoupil s návrhem, že se Visegrád může obejít i bez čtvrtého, čímž mínil ČR, pokud nemá zájem na další spolupráci. Polský prezident také závěrem jednání přisoudil odpovědnost za nepříliš úspěšný výsledek summitu nedostatku solidarity Čechů a jejich přílišnému individualismu. Premiér Klaus tuto kritiku odmítl a připsal ji „*zklamání z toho, že si Američané vybrali Prahu jako místo setkání*“.⁸⁷ V narážce na kritiku neúspěchu jednání pak opětovně kritizoval „prázdnotu“ Visegrádu a zdůraznil, že „*byl bych špatným politikem, kdybych české zájmy nenadřazoval společným zájmům Visegrádské skupiny*“.⁸⁸ Důvody neúspěchu summitu PfP byly analyzovány především v Polsku. Byl kritizován především český egoismus a také neschopnost Visegrádské skupiny prezentovat se jako uskupení schopné zajistit rychlou a bezproblémovou integraci jejích členů do NATO a EU.⁸⁹ Naopak na české a maďarské straně se v reakci na to objevily hlasy obávající se přílišné dominance Varšavy ve středoevropském prostoru, která se dle jejich názoru projevila i na pražském summitu PfP, resp. na jeho výsledcích. Polský deník *Życie Warszawy* dokonce označil postoj Prahy a Budapešti za „*obavu z nějakých imperiálních choutek Polska*“.⁹⁰ Deník dále připomněl, že nejen česká strana, ale i Maďaři prostřednictvím prezidenta Göncze se postupně vyslovili pro takový model visegrádské spolupráce, který podporovala česká strana - tedy bez stálých orgánů, s důrazem na permanentní politický dialog a vyšší efektivnost vzájemné hospodářské spolupráce. K těmto obavám pak bohužel ještě přispěl jeden z podporovatelů Visegrádu - polský prezident Walesa. Ten totiž předložil tzv. koncepce EU-2 či NATO-2, které byly mnohými chápány jako alternativy těchto organizací a ne jako nástroj na cestě do Evropy, které v nich spatřoval právě Walesa. Cílem těchto iniciativ bylo vytvořit v rámci střední a východní Evropy podobné ekonomické a bezpečnostní struktury, které v západní Evropě představovaly EU či NATO, a v jejichž čele by stála Varšava. Walesa dle svého vyjádření však nechtěl budovat nepotřebné struktury, ale chtěl konkretizovat, kdo s kým spolupracuje a za co odpovídá. Dle jeho názoru proto nešlo o instituce, ale o konkrétní práci.⁹¹ I když záměr polského prezidenta mohl být myšlen pozitivně, ostatní partneři v rámci Visegrádské skupiny nabyli dojmu, že je to pokus o vytvoření nových struktur s polskou dominancí. Právě tato obava byla i jedním z problémů Visegrádské skupiny

⁸⁶ Čázenský, R.: Visegrádská dilemata. In: *Denní Telegraf*, 11.1.1994, s. 3.

⁸⁷ Česká zahraniční politika: Data, 1994, s. 39.

⁸⁸ Tamtéž, s. 17.

⁸⁹ Vykoukal, J. a kol.: Visegrád. Meze a limity středoevropské spolupráce. Praha 2003, s. 258.

⁹⁰ *Práce*, 15. února 1993, s. 7. („Obavy z Varšavy“).

⁹¹ Tamtéž, s. 7. („Obavy z Varšavy?“).

v období let 1993-1996.⁹² Reakce **maďarské politické reprezentace** na neúspěch pražského jednání byla umírněnější. Možná i proto, že v průběhu summitu separátně jednali premiéři ČR a Maďarska Václav Klaus a Peter Boross, kteří se shodli na účelnosti nastaveného konceptu PfP jako cesty k plnoprávnému členství v NATO a zdůraznili nutnost těsné dvoustranné spolupráce na konkrétních projektech, efektivních pro oba státy, jako byla např. CEFTA. Nad rámec tohoto bilateralismu však šel maďarský šéf diplomacie Géza Jeszensky, který zdůraznil, že Polsko, Maďarsko, Česká republika a Slovensko by si měly zachovat „středoevropskou solidaritu“. Dle jeho názoru jsou dnešní problémy i lidská mentalita ve všech čtyřech zemích Visegrádské skupiny nezvykle podobné. Není proto překvapivé, že Polsko, Maďarsko a Slovensko jsou pro udržení stávající spolupráce a ČR dříve či později pochopí, že do Evropy či NATO nevede žádná zkratka a že všechny tyto země vstoupí do evropských institucí více méně ve stejnou dobu. Tento postoj byl překvapivý, neboť odrážel jistou nejednotnost v pozicích maďarských politických špiček na koncept další regionální spolupráce.

Jiří Dienstbier po pražském summitu PfP již poněkolkáté ostře kritizoval tehdejší zahraniční politiku české vlády. Podle něj ODS přecenila makroekonomické ukazatele, zatímco Evropa oceňuje především schopnost řešit konfliktní situace, přičemž podpora Visegrádu mohla být chápána jako výraz eminentního zájmu o bezpečnost a stabilitu v regionu. Dle jeho názoru k přijetí do NATO nepostačovala jen vlastní hospodářská a politická stabilita, i když ta byla podmínkou základní. Podle Dienstbiera klade Aliance také důraz na „*připravenost bránit sebe a partnery ve společné obraně demokratického světa*“ a schopnost „*být aktivním stabilizačním faktorem ve středoevropské oblasti*“.⁹³ K Dienstbierově kritice se přidal i bývalý český premiér z doby společné federace Petr Pithart a někteří další. Proti oficiálním trendům české zahraniční politiky se pokusil postavit i prezident Havel. Ten totiž vytvořil na summitu PfP v Praze nové regionální fórum, když pozval své visegrádské kolegy, spolu s prezidenty Německa, Rakouska a Slovinska na neformální rozhovory do Litomyšle, které se konaly ve dnech 15.-16. dubna 1995. Havel k tomuto později poznamenal, že uskutečnění tohoto setkání chápe jako výraz

⁹² Tuto tendenci potvrdil i přední polský politik a tehdejší ministr zahraničních věcí Bronisław Geremek. Ten na konferenci o spolupráci Visegrádské skupiny na přelomu října a listopadu 1993 v Krakově prohlásil, že Polsko bude určitě vystupovat v roli mluvčího východní skupiny či visegrádského uskupení a bránit zájmy všech jejích členů, přičemž to však neznamená žádné pretenze z polské strany na funkci představitele těchto států. (viz. Žižka, J.: Visegrád je reálným rámcem hospodářské spolupráce. In: Hospodářské noviny, 1. listopadu 1993, s. 11.).

⁹³ Dostál, P.: Visegrád není výmysl Západu (rozhovor s Jiřím Dienstbierem). In.: Rudé právo, 11. ledna 1994, s. 4.

toho, že „*fenomén střední Evropy stále žije*“.⁹⁴ K těmto sedmi prezidentům se v rakouském Alpachu v srpnu 1995 připojily i hlavy států Itálie, Švýcarska a Lichenštejnska. Tato tradice neformálních schůzek prezidentů, jejímiž hlavními tématy byly především otázky související s evropskou integrací a rozvojem občanské společnosti, se udržela až do současnosti, i když jejich reálný význam je spíše symbolický. Havel se tak pokusil vytvořit novou dimenzi středoevropské identity založené na platformě regionální politické spolupráce, když ji nebylo možné realizovat ve visegrádském formátu. Zároveň to byla i jeho snaha zachovat si určitý na českou zahraniční politiku. Ani tento pokus však oficiální postoj české diplomacie nezměnil. Visegrád byl definitivně odsunut do pozadí a další kroky se odvíjely v linii zásadního nezájmu o další pokračování Visegrádské skupiny. To se týkalo všech oblastí, tedy i vojenské, a to i přesto, že v této době se rozbíhala spolupráce v rámci programu PfP. Navíc samotný projekt PfP, resp. podmínky na jeho účasti, považovala česká vláda za potvrzení své vlastní individualistické politiky. Premiér Klaus v této souvislosti počátkem ledna 1994 zdůraznil, že „*americký projekt (rozuměj PfP-pozn. autora) volá po sjednání individuálních smluv mezi NATO a jednotlivými zeměmi*“.⁹⁵ Ministr zahraničí Zieleniec šel ještě dál, když prohlásil že „*celý projekt PfP je míněn jako projekt bilaterálních vztahů mezi NATO a jinými zeměmi. Proto nevěříme, že je výhodné spolupracovat v našem regionu v oblasti bezpečnosti jinak, než formálními konzultacemi*“.⁹⁶ Reakcí na neochotu české strany pokračovat ve visegrádské spolupráci bylo prohloubení bilaterální spolupráce mezi Varšavou a Budapeští⁹⁷, kterou později polský ministr zahraničí Andrzej Olechowski nazval jako „*nejlepší v Evropě*“ a za „*motor*“ *další visegrádské kooperace*“.⁹⁸ V této době to tak byla pouze Varšava, která se visegrádská konceptu viditelně nevzdala, a i prostřednictvím dvoustranné spolupráce se snažila její myšlenku zachovat. Vyústěním této úzké bilaterální koordinace pak bylo společné podání individuálních přihlášek členství v EU (duben 1994), samozřejmě bez ČR. Zklamání „*otců zakladatelů*“ Visegrádu, především bývalých disidentů vyjádřil za všechny polský novinář Adam Michnik, když prohlásil: „*Vypadá to, že největší politická šance Poláků, Čechů, Slováků a Maďarů ve 20. století bude promarněna*“.⁹⁹ Bylo to vážné varování.

⁹⁴ Česká zahraniční politika: Data, 1994, s. 153-154

⁹⁵ Česká zahraniční politika: Data, 1994, s. 39.

⁹⁶ Tamtéž, s. 57-58.

⁹⁷ Wolf, K.: Walesa se nevzdává myšlenky stmelit Visegrád. In: Mladá fronta Dnes, 26.1.1994, s. 3.

⁹⁸ RFE/RL News Briefs, 10-21.1.1994, s.18.

⁹⁹ Foreign Broadcast Information Daily Service Daily Report for Eastern Europe, 11.1.1994, s. 26.

Vnitropolitická situace v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny po neúspěchu pražského summitu PfP byla rozdílná. **Maďarská politická scéna** zažila po parlamentních volbách v roce 1994 určitou stabilizaci. Nový premiér *Gyula Horn*, předseda postkomunistické Maďarské socialistické strany, navázal na zahraniční politiku svých předchůdců. Prioritami nové vlády zůstala integrace do EU a NATO a dále pak uspořádání bilaterálních vztahů se sousedními státy, především Slovenskem a Rumunskem a zabezpečení stabilního postavení maďarských menšin v těchto zemích. Regionální středoevropská spolupráce mezi hlavními prioritami maďarské diplomacie nebyla. Zahraniční politika tak byla založena především na bilaterální spolupráci, přičemž hlavní tezí bylo, že prostřednictvím zlepšování dvoustranných vztahů je možné zkvalitnit i vztahy na regionální, resp. mnohostranné úrovni. Z hlediska vnímání visegrádské spolupráce se pohled Budapešti oproti stavu z počátku 90. let příliš nezměnil. Maďarsko sice vyvinulo určitou snahu Visegrád „zachránit“ a vyslovovalo ochotu se kdykoli na oživení zejména politické spolupráce aktivně podílet, tato forma spolupráce ale nebyla pro maďarskou diplomacii tak prioritní jako integrační aktivity nebo rozvoj dvoustranných vztahů s klíčovými západními partnery a sousedy. Proto ani ze strany Budapešti nebylo možno zaznamenat v souvislosti s faktickým ukončením činnosti Visegrádu hlasité zklamání. O co menší intenzita byla vynakládána v souvislosti s visegrádským projektem, o to intenzivněji rozvíjelo Maďarsko své dvoustranné vztahy (v rámci Visegrádu zejména s Polskem, později i s ČR) a také integrační dimenzi.¹⁰⁰

Polská diplomacie se v této době zaměřila na aktivní zahraniční politiku zejména ve vztahu k Německu na straně jedné a ke svým východním postsovětským sousedům na straně druhé. Visegrád a jeho duch se objevuje především v souvislosti s euroatlantickou (NATO) či unijní agendou. Myšlenka Visegrádu však úplně opuštěna nebyla, Varšava ale neměla nástroje ani dostatečnou sílu, při tak významné averzi Čechů a následně i Maďarů k tomuto projektu, ji znovuobnovit. Na významu tak získával zejména tzv. německý faktor, který přinášel Polsku reálnou možnost rychlejšího návratu do Evropy a zároveň působil jako důležitý stabilizační činitel. Existence tzv. Výmarského trojúhelníku toho byla jasným důkazem. Jeho efektivní fungování bylo pro Varšavu velmi důležité, neboť v jeho rámci byl spatřován nástroj separátního jednání s nejvýznamnějšími členy EU – Francií a Německem – a tím i možná pomoc ze strany těchto subjektů při vstupních procesech do NATO a EU. Neméně významná byla i realizace polské východní diplomacie, směřující ke

¹⁰⁰ Vykoukal, J. a kol.: Visegrád. Meze a limity středoevropské spolupráce. Praha 2003, s. 196.

zlepšení vztahů s Ukrajinou, Běloruskem a pobaltskými republikami. V multilaterální politice pak v tomto období dominuje severoatlantická dimenze. Hlavním cílem polské diplomacie v této oblasti bylo, tak jako na počátku existence Visegrádu, v co nejkratší době zajistit bezpečnost a stabilitu země, neboť vztahy s Ruskem se stále zhoršovaly. A právě zde bylo spatřováno bezprostřední ohrožení země.

Slovenská diplomacie preferovala ze středoevropských regionálních struktur CEFTA. Od konce roku 1995 však docházelo k určitému posunu ve vnímání role a významu ostatních regionálních struktur, a to zejména v posunu od dominantní role CEFTA k politickým regionálním strukturám, zejména Visegrádské skupině. Bratislava se tak pokusila využít situace, kdy na jedné straně byl zřejmý její neúspěch při posílení role v rámci CEFTA a její institucionalizace (brněnský summit CEFTA v roce 1995), na straně druhé zde byla zřetelná snaha o získání většího vlivu uvnitř nefungující Visegrádské skupiny. Bratislava se dokonce dle dostupných diplomatických zdrojů pokusila během setkání premiérů Slovenska, Polska a Maďarska – Vladimíra Mečiara, Gyuly Horna a Jozsefa Oleksyho ve Vysokých Tatrách v srpnu 1995 vytvořit nový „Visegrád bez Čechů“ s vedoucí rolí Slovenska. Tato iniciativa však byla odmítnuta, a to zejména ze strany Varšavy. Hlavním důvodem byla obava z vytvoření nestability regionu, včetně zpomalení integračních procesů. Je nicméně faktem, že po této události, která mohla být Prahou vnímána jako určité riziko mezinárodní izolace ve střední Evropě, se pozice ČR částečně změnila a došlo k prohloubení bilaterálního politického dialogu jak s Polskem, tak později i s Maďarskem.¹⁰¹ To však byla poslední významná iniciativa slovenské diplomacie, která naopak musela čelit značné domácí kritice. Kritiků skutečného stavu středoevropské regionální spolupráce nebylo na Slovensku málo. Mezi ně patřil i slovenský ministr zahraničí Pavol Hamžík. Ten několik dní po své abdikaci, v květnu 1997, zdůraznil, že stav středoevropské spolupráce není možné považovat za uspokojivý, neboť dosažené úspěchy měly pouze ekonomický rozměr. Dále kritizoval přílišný individualismus hraničící až s egoismem, snahu o sebeprofilaci jdoucí na úkor druhých a rivalitu, která se v konečném důsledku ukazuje jako kontraproduktivní zejména ke konečnému společnému cíli, kterým je potřeba stabilizace středoevropského a celého evropského prostoru z politického, ekonomického a bezpečnostního hlediska¹⁰².

¹⁰¹ Szymanowski, M. – Zídek, P.: Husité na Baltu. Česká armáda a diplomacie objevily důležitost Polska. In: Respekt, 2.10.1995, s.2.

¹⁰² Hamžík, P.: Regionálna spolupráca úzko súvisí s úrovňou susedských vzťahov. In: Mezinárodní politika, 7, 1997, s. 7-9.

V období let 1993-1995 přestal Visegrád ve své původní podobě prakticky existovat. Visegrádskou skupinu proto není možné v této časové periodě označit ani za regionální středoevropskou strukturu, ale ani za volné politické (strategické) partnerství všech tří zemí na cestě do NATO a EU. Důvody tohoto stavu byly následující:

- **neochota jednotlivých zemí** (vyplývající především z realizace zahraniční politiky vládnoucích politických elit), zejména České republiky, později i Slovenska a Maďarska rozvíjet vztahy mezi středoevropskými zeměmi na platformě volné regionální spolupráce – z tohoto důvodu byla vzájemná spolupráce realizována především na bilaterální úrovni, a to zejména mezi Polskem, Maďarskem a později i Slovenskem s tím, že k tomuto konceptu se nakonec připojila i Česká republika;
- **snaha zejména Prahy a Budapešti profilovat se ve vztahu k EU a NATO na individuální bázi**, a to z důvodu jejich nejlepší ekonomické připravenosti – v důsledku toho tak byl ze strany těchto zemí Visegrád vnímán nikoli jako pozitivní nástroj integračních snah, ale spíše jako brzda jejich individuálních integračních ambicí;
- **z regionálních struktur byla ze strany visegrádských zemí, s výjimkou Polska, zřetelně preferována CEFTA**, v níž byl spatřován vhodný nástroj posílení vlastních hospodářských politik, resp. národních ekonomik a možnost rychlejšího splnění ekonomických podmínek pro vstup do EU;
- **dochází k utlumení bezpečnostní spolupráce** a tím i k oslabení vzájemné kooperace v rámci integračních ambicí zemí Visegrádské skupiny ve vztahu k NATO - k úplnému přerušení vzájemné vojensko-bezpečnostní spolupráce však nedochází;
- **jednotlivé země se snaží samostatně si zajistit vlastní mezinárodně politickou pozici** - Polsko podporou prozápadně orientované zahraniční politiky v podobě tzv. Výmarského trojúhelníku a aktivní politikou ve vztahu ke svým východním sousedům, Maďarsko v realizaci politiky tzv. zahraničního maďarství a individuálních vztahů s významnými zeměmi EU (zejména Německo), Česká republika preferencí bilaterálně zaměřené zahraniční politiky na pozadí integračních ambicí a Slovensko zahraniční politikou orientovanou jednak na CEFTA, jednak na východní země, zejména Rusko.

Z hlediska podpory strategických cílů, jež si Visegrád na počátku své existence vytýčil (v této době jde především o koordinaci společných kroků v integračních snahách vstupu do NATO a EU), nepřispěla Visegrádská skupina ve sledovaném období prakticky ničím. Naopak, individuálním přístupem výše zmíněných zemí mohlo dojít ke zpomalení těchto integračních snah, navíc s tím, že Slovensko bylo z obou těchto procesů, zejména kvůli realizaci své zahraniční politiky orientované především na Rusko a další východní země, vyřazeno úplně.

2.3. Visegrádská skupina v letech 1995-1998 – cesta do NATO

Ačkoli Visegrádská skupina přestala od počátku roku 1994 fakticky existovat, již v roce 1995 se začínají objevovat první pokusy ze strany Polska a Maďarska tuto situaci změnit. Předpokladem těchto snah byla vítězství levicových stran v parlamentních volbách v Polsku (v září 1993 zvítězil postkomunistický Svaz demokratické levice, přičemž její kandidát Alexander Kwasniewski se stal o dva roky později prezidentem) a Maďarsku (ve volbách v květnu 1994 přesvědčivě zvítězila Maďarská socialistická strana). Ačkoli by se mohlo zdát, že se názory těchto politických elit musí od svých disidentsky zaměřených předchůdců lišit, alespoň v oficiální linii zahraniční politiky týkající se rozvoje regionální spolupráce, především na platformě Visegrádské skupiny, tomu tak nebylo. Tyto snahy však nebyly úspěšné, neboť premiér Klaus všechny návrhy na obnovu visegrádského rámce navrhované maďarským premiérem Hornem a polským ministrem zahraničních věcí Wladislawem Bartoszewskym z února a května 1995 odmítl. Postupem času však bylo i na české straně možné pozorovat určité změny postoje k Visegrádské skupině. Praha sice odmítala znovuoživení visegrádské spolupráce, zároveň však nelibě nesla přílišné sbližování Polska a Maďarska, ke kterému bylo v průběhu roku 1995 přizváno i Slovensko. Je zřejmé, že pokus vytvořit „nový Visegrád“ bez Česka přispěl ke zvýšenému zájmu české diplomacie o středoevropské regionální vztahy.¹⁰³ Dalším impulsem byla snaha o vybudování nadstandardních vztahů Prahy s Varšavou. Dokladem toho byly zejména schůzky premiérů (Václav Klaus a Jozsef Oleksy), ministrů zahraničních věcí a obrany v průběhu let 1995-1996. V rámci těchto setkání byly diskutovány praktické otázky vzájemných vztahů, bezpečnostní otázky, koordinace kroků při procesu modernizace vybavení jednotlivých armád, ale i problematika vstupu obou zemí do NATO a EU. Od roku 1997 se pak tato užší česko-polská spolupráce začala rozšiřovat i o Maďarsko. Na polské straně to byl především prezident Kwasniewski, kdo veřejně podporoval obnovení visegrádského projektu. V roce 1996 navrhl, aby Polsko, Maďarsko a ČR uskutečnily společné konzultace na prezidentské, premiérské a ministerské úrovni.¹⁰⁴ Konečně formální pozvání NATO 8. července 1997 adresované Polsku, Maďarsku a ČR k zahájení vstupních rozhovorů se stalo jistým akcelerátorem postupného obnovování visegrádské myšlenky. Právě z tohoto pragmatického důvodu, tedy perspektivy urychleného vstupu do NATO,

¹⁰³ Szymanowski, M. – Židek, P.: Husité na Baltu: Česká armáda a diplomacie objevily důležitost Polska. In.: Respekt, 2.10.1995, s. 2.

¹⁰⁴ OMRI Daily Digest, 21.1.1997.

došlo k zintenzivnění kontaktů mezi ministry obrany, resp. nejvyššími armádními činiteli a ministry zahraničních věcí všech tří zemí. Český ministr zahraničí Zieleniec přivítal svého maďarského a polského protějška (Lazslo Kovácsa a Dariusze Rosatiho) v červenci 1997 v Praze, zejména kvůli nutnosti koordinace postojů při vstupu do NATO, následovala další jednání jak v průběhu roku 1997, tak počátkem roku následujícího (setkání v průběhu jednání ZEU v Erfurtu, setkání při podpisu formálního protokolu rozšíření Aliance v Bruselu v prosinci 1997). Hmatatelným výsledkem jejich společných aktivit pak byla koordinace ratifikačního procesu souvisejícího se vstupem do NATO v národních parlamentech, včetně sladování stanovisek v orgánech NATO a Euroatlantické rady pro spolupráci.¹⁰⁵ Společné aktivity potom vyústily koordinovaným lobbíngem v americkém Senátu v únoru 1998 ve věci členství ČR, Polska a Maďarska v NATO. Jistý pokrok v intenzitě vzájemných setkání, i když ne tak patrný jako u výše zmíněných resortních ministrů byl pozorovatelný i u předsedů vlád. Předělem ve vnímání důležitosti trojstranného vztahu byl nepochybně madridský summit NATO, kde byly visegrádské země (s výjimkou Slovenska) vyzvány k zahájení vstupních rozhovorů. Následně se setkali Václav Klaus, Gyula Horn a ministr zahraničí Włodzimierz Cimoszewicz v Krakově 22. srpna 1997. Původně dohodnuté další jednání premiérů na únor 1998 do Budapešti bylo, s ohledem na situaci v ČR (pád druhé Klausovy vlády a nástup úřednické vlády pod vedením guvernéra ČNB Josefa Tošovského) a také snaze maďarského premiéra Horna posunout toto setkání na pozdější dobu kvůli termínu maďarských parlamentních voleb zrušeno. Naposledy se tak, před personální obměnou premiérů a oživením myšlenky Visegrádské skupiny, setkali předsedové vlád Jerzy Buzek, Josef Tošovský a Gyula Horn v průběhu jednání výroční konference Evropské banky pro obnovu a rozvoj v Londýně v březnu 1998. I když tato setkání nepřinesla obrat ve vnímání Visegrádu a i nadále převažovala bilaterální spolupráce, přesto naznačily určitý posun ve vztahu k tomuto společnému projektu. Definitivní obrat se pak realizoval po parlamentních volbách v Maďarsku, ČR a na Slovensku v průběhu roku 1998. Říjen 1997 totiž nastartoval vlnu politických změn v zemích střední Evropy, jejíž výsledkem byla obměna vládnoucích politických reprezentací ve všech čtyřech visegrádských zemích. V **Polsku** se následovníci Walesovy Solidarity vrátili k moci v říjnu 1997, a to v koalici s Volební akcí a Uníí svobody. Z hlediska směru polské zahraniční politiky a možné renesance visegrádské spolupráce byla důležitá zejména skutečnost, že do křesla ministra zahraničních věcí usedl zastánce Visegrádské skupiny a bývalý přední disident *Bronisław Geremek*. Nebylo proto

¹⁰⁵ Česká zahraniční politika: Data, 1997, s. 416.

překvapivé, že na první tiskové konferenci se svým českým a maďarským partnerem (Jaroslavem Šedivým a László Kovácsem) v Bruselu na konci roku 1997 zdůraznil význam co nejrychlejšího obnovení Visegrádu.¹⁰⁶ Výsledky **maďarských parlamentních voleb** v květnu 1998 byly zpočátku z hlediska směřování zahraniční politiky nejasné. Nový ministerský předseda Viktor Orbán (předseda FIDESZ) sice prosazoval obnovení regionální spolupráce, část jeho strany spolu s koaličním partnerem, nacionalisticky zaměřenou Stranou maloroľníků, naopak prioritně stavěla do popředí maďarské diplomacie otázku Gabčíkova a vyřešení postavení slovenských Maďarů. Orbán nakonec svoji zahraničně politickou představu prosadil a jeho vláda svojí politickou aktivitou na podzim 1998 ke znovuoobnovení Visegrádské skupiny významně přispěla. **Česká zahraniční politika** a s ní i přístup ke středoevropské spolupráci a visegrádské vizi se začala měnit od podzimu 1997. Pád druhé vlády Václava Klause, způsobený skandály s nejasným financováním ODS, vynesl na krátkou dobu do premiérského úřadu tehdejšího guvernéra ČNB Josefa Tošovského. Spolu s ním vstoupil do Černínského paláce¹⁰⁷ jako ministr zahraničních věcí Jaroslav Šedivý. Utlumení visegrádské spolupráce na české politické scéně ostře kritizovala nejsilnější opoziční strana, Česká strana sociálně demokratická (dále také „ČSSD“), která zdůrazňovala nutnost jejího pokračování, resp. výhody z ní plynoucí. Tyto teze pak byly přeneseny i do některých základních programových dokumentů této strany, zejména do předvolebního programu pro parlamentní volby v roce 1998 a do tzv. Modré knihy ČSSD z roku 1998, která obsahuje kritiku vlád ODS. Jedním z důležitých prvků zahraniční politiky byla ze strany ČSSD prosazována regionální spolupráce, a to jak ve visegrádském formátu, tak v rámci CEFTA. Šéf diplomacie Šedivý především korigoval dosavadní důraz na bilaterální vztahy tím, že věnoval větší význam multilaterálnímu zaměření zahraniční politiky, která měla svůj nezanedbatelný dopad i do středoevropské politiky. Šedivý dokonce výslovně hovořil o návratu užší spolupráce ČR s Polskem a Maďarskem, neboť všechny tři země řeší podobné problémy ve vztahu k NATO a EU. Neopomněl však dodat, že se nejedná o „znovuvzkříšení Visegrádu“ v jeho původním formátu, ale pouze o pragmatický krok české diplomacie. V duchu této politiky se pak v závěru roku 1997 dohodli ministři zahraničních věcí Visegrádské skupiny Jaroslav Šedivý, László Kovács a Bronisław Geremek na společné koordinaci zahraniční politiky v bezpečnostní oblasti a tlumočili toto rozhodnutí NATO. Dále bylo dohodnuto, že šéfové diplomacií států, které byly pozvány ke vstupu do NATO v první vlně, budou

¹⁰⁶ Zavadil, P.: Zmrtvýchvstání Visegrádu. In.: Lidové noviny, 18. prosince 1997, s. 10.

¹⁰⁷ Sídlo Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

konzultovat své zahraničně politické kroky, přičemž stejný model byl realizován i u ministrů obrany.¹⁰⁸ Geremek v této souvislosti opakovaně odkazoval na visegrádskou deklaraci a výsledky dosavadní spolupráce, zatímco jeho partneři toto nadšení mírnili tím, že v této spolupráci viděli především praktickou hodnotu a zdůrazňovali její pragmatickou dimenzi. Byl to však první pokus oživit myšlenku spolupráce uvnitř Visegrádské skupiny (v té době ještě bez účasti Slovenska).

V období let 1995/6-1998 dochází ve vývoji Visegrádské skupiny k postupné změně, a to od nezájmu o tento typ regionální spolupráce ke znovunavazování vzájemných česko-maďarsko-polských trojstranných kontaktů. Je ovšem otázkou, zda takovouto komunikaci je možné označit za jednání na platformě Visegrádu (probíhala bez účasti Slovenska). Přesto však dochází k ožívování třístranné spolupráce, a to především v bezpečnostní oblasti. Jaké byly důvody této změny:

- hlavním důvodem postupného znovuoobnovování vzájemné spolupráce byl závěr madridského summitu NATO z července 1997 zahájit vstupní rozhovory s ČR, Polskem a Maďarskem. V důsledku toho začíná poměrně intenzivní spolupráce na úrovni ministrů obrany a zahraničních věcí, ale i dalších expertních úrovních. Právě motivace v podobě brzkého vstupu zainteresovaných zemí do NATO dokázala překonat odpor k této formě regionální spolupráce a dát jí nový obsah;
- vlna politických změn v zemích střední Evropy od druhé poloviny 1997, v jejímž důsledku odešly politické reprezentace, jež nebyly zastánci visegrádské spolupráce, zejména pak v ČR a na Slovensku. V důsledku jiných zahraničněpolitických koncepcí nově nastoupivších politických elit došlo i ke změně v pohledu na Visegrádskou skupinu a její místo, resp. na její význam v zahraniční politice jednotlivých zemích.

V této době se také začal vytvářet tzv. dvourychlostní Visegrád. Na jedné straně probíhala jednání, především v bezpečnostní oblasti mezi Prahou, Varšavou a Budapeští, jejímž cílem byla koordinace vzájemných postupů a stanovisek spojených se vstupem těchto zemí do NATO, na druhé straně se vytváří formát jednání tzv. V-3+1, tedy i za účasti Slovenska. Na těchto jednáních se však diskutoval strategicky méně důležitá a významná témata.

¹⁰⁸ Zavadil, P.: Zmrtvýchvstání Visegrádu. In: Lidové noviny, 18. prosince 1998, s. 10.

2.4. Visegrádská skupina v letech 1998–2004 - renesance visegrádské myšlenky na pozadí integrace do EU

2.4.1. Vývoj Visegrádské skupiny v letech 1998–2004

Změna vlády v ČR a nástup menšinového sociálnědemokratického kabinetu po parlamentních volbách v červnu 1998 nemalou měrou přispěl ke znovuoživení spolupráce mezi Prahou, Budapeští a Varšavou. Vláda ČSSD se ve svém programovém prohlášení zavázala koordinovat s Maďarskem a Polskem přípravu na vstup do NATO a EU. Posun v prioritách zahraniční politiky vycházel nejen ze změněné mezinárodně politické situace, ale byl logickým výsledkem proevropského a proatlantického zaměření ČSSD. V návaznosti na to ČSSD zdůrazňovala odhodlání usilovat o co nejrychlejší vstup do EU a plnit všechny podmínky s tím spjaté. Sociální demokraté také kladli důraz na sociální dimenzi evropské integrace, která byla z jejich pohledu důležitou součástí budoucí sjednocené Evropy. Takto pojatá koncepce zahraniční politiky, v níž hrála významnou roli její multilaterální a regionální dimenze, se záhy projevila i v praktickém přístupu ke středoevropské politice. Sociálnědemokratická vláda Miloše Zemana se dále ve svém programovém prohlášení vyslovila i pro „rozvoj všestranné spolupráce se státy střední Evropy, zejména prohloubení a rozšíření Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA)“.¹⁰⁹ I když zde nebyla výslovně zmíněna Visegrádská skupina, z vyjádření vrcholných vládních politiků bylo patrné, že součástí tohoto přístupu je i Visegrádská skupina. Např. ministr zahraničních věcí Jan Kavan hovořil v této souvislosti o „navázání některých myšlenek, které stály u zrodu tzv. visegrádské spolupráce“.¹¹⁰ V srpnu 1998 pak ministři zahraničí Kavan a Geremek poukazovali na nutnost shody mezi oběma státy, která „navazuje na ducha Visegrádu“ a k níž se „obě strany hlásí“.¹¹¹ Premiér Miloš Zeman pak na zářijovém setkání členských zemí CEFTA v Praze vyzval k návratu k myšlence visegrádské spolupráce, k myšlence, která dávala středoevropské regionální kooperaci nový a vyšší rozměr.¹¹² Toto vše dokazuje zájem nové vlády obnovit Visegrád a navázat na

¹⁰⁹ Programové prohlášení vlády Miloše Zemana, kapitola 4.4.3 „Zahraniční politika“. In: http://wtd.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm.

¹¹⁰ Kavan, J.: Zahraniční politika České republiky. In.: Mezinárodní politika, 9, 1998, s. 4-6.

¹¹¹ Mocek, M.: Komentář. In: Mladá fronta Dnes, 22. srpna 1998, s. 10.

¹¹² Právo, 12. září 1998, s. 2. („Zeman vyzval ke vzkříšení Visegrádu“).

plnění strategických úkolů, které si toto uskupení na počátku své existence vytýčilo. Programové prohlášení vlády v oblasti zahraniční politiky bylo rozpracováno v *Koncepci zahraniční politiky na léta 1999-2002*, která byla vládou schválena v únoru 1999. V části B. (Zahraniční politika České republiky: agenda a úkoly) je v bodě III (bilaterální a regionální spolupráce v euroatlantickém prostoru) vyjádřena jednoznačná podpora vlády ČR při procesu obnovení a dalšího rozvoje Visegrádské skupiny jako nástroje regionální spolupráce ve středoevropském prostoru.^{113 114} Praktickým vyústěním snah o obnovení Visegrádské skupiny pak byla schůzka premiérů ČR, Polska a Maďarska – Miloše Zemana, Jerzyho Buzka a Viktora Orbána v říjnu 1998 v Budapešti. Zde bylo slavnostně podepsáno tzv. „*Budapešťské prohlášení předsedů vlád ČR, Maďarské republiky a Polské republiky*“, ve kterém se ministerští předsedové zavázali ke znovuoobnovení kdysi založené a úspěšně se rozvíjející visegrádské spolupráce. V tomto prohlášení také zdůraznili „*středoevropské hodnoty a kulturní identitu*“, ne nevýznamná byla také zmínka o nutnosti znovuošetování nalezení společných zájmů a odhodlání úzce kooperovat při vstupu do NATO a EU.¹¹⁵

Reakce na znovuoobnovení visegrádské spolupráce nebyly v ČR jednotné. Především pravicová část politického spektra reagovala rezervovaně. Podle Viléma Holáně (KDU-ČSL), bývalého ministra obrany, nebyla vlastně visegrádská spolupráce nikdy přerušena, i když se odehrávala většinou na bilaterální úrovni. Miroslav Macek (ODS) hovořil opět o zbytečnosti „*setkávání starých přátel*“. Dokonce i Petr Pithart, v minulosti zastánce visegrádské spolupráce, pochyboval, „*zda je vhodné se vracet k názvu něčeho, co se nestačilo ani pořádně ustavit*“.¹¹⁶ Všechny opoziční strany, včetně „smluvně opoziční“ ODS, se vyjadřovaly k myšlence znovuoobnovení Visegrádské skupiny skepticky. Postupem času si však visegrádská myšlenka na české politické scéně získala své postavení a to zejména proto, že:

- spolupráce dostala konkrétní obsahovou náplň spočívající v možnosti vzájemné koordinace a podpoře procesů souvisejících se vstupem všech čtyř zemí do EU,

¹¹³ Koncepce zahraniční politiky ČR na léta 1999-2002, část. B III. In: <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=8297&ido=7581&idj=1>.

¹¹⁴ podpora Visegrádské skupině byla patrná i u dalších sociálně demokratických vlád (vlády V. Špidly a S. Grosse).

¹¹⁵ Budapešťské prohlášení předsedů vlád České republiky, Maďarské republiky a Polské republiky, 21. října 1998. In.: <http://www.visegradgroup.org>.

¹¹⁶ Hospodářské noviny, 23. října 1998, s. 3.

v případě Slovenska pak v jeho podpoře stát se co nejdříve další členskou zemí NATO;

- došlo k zintenzivnění nastartované spolupráce, a to nejen na nejvyšší politické úrovni (jednoroční pravidelné setkávání prezidentů zemí V-4, půlroční summity předsedů vlád zemí Visegrádské skupiny, pravidelné schůzky ministrů obrany, zahraničních věcí, kultury, zdravotnictví, životního prostředí, atd., spolupráce na parlamentní úrovni, na úrovních ministerstev, municipální a lokální platformě, atd.), ale i na ryze odborné úrovni (oblast zemědělství, justice, v souvislosti s harmonizací legislativy jednotlivých zemí s evropským *acquis communautaire*), apod.;
- došlo k posunu spolupráce od původně „pouze“ politických a ekonomických témat k ostatním oblastem přímo zasahujícím do života občanů zemí visegrádského uskupení (např. oblasti sociální, kulturní, oblast cestovního ruchu, vzdělání, přeshraniční spolupráce, založení Mezinárodního visegrádského fondu (dále také „MVF“ nebo „IVF“) atd.). Touto změnou se Visegrád pokusil dát svým aktivitám i tzv. občanskou dimenzi, která by ho přiblížila praktickému každodennímu životu lidí.

Z hlediska trvalosti visegrádského projektu bylo důležité, že tento byl podporován po celou dobu sociálnědemokratických vlád. Projevilo se to jak v praktických krocích (jednání na úrovni předsedů vlád, jednání na ministerských úrovních, atd., podpora vzniku MVF, apod.) tak i v přijetí důležitých programových dokumentů, jako byly jak programová prohlášení vlád Vladimíra Špidly („*Velký význam vláda přikládá efektivně fungující visegrádské spolupráci*“)¹¹⁷ a Stanislava Grosse („*Prvořadou pozornost bude vláda věnovat rozvíjení těsných vztahů se sousedskými státy. Nadále bude věnovat pozornost visegrádské spolupráci a středoevropskému prostoru*“)¹¹⁸, tak koncepční materiály MZV definující zahraniční politiku ČR – šlo např. o Koncepci zahraniční politiky ČR na léta 2003-2006. Tento dokument v oblasti visegrádské spolupráce říká: „*Opodstatněnost spolupráce v rámci Visegrádské skupiny (V4) se neztratí ani po vstupu zemí V4 do Evropské unie. Za jednu z priorit Česká republika považuje posílení občanské dimenze V4 a rozvoj přeshraniční spolupráce mezi visegrádskými zeměmi. Česká republika*

¹¹⁷ Programové prohlášení vlády Vladimíra Špidly, část 8 (Zahraniční politika). In: http://wtd.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm.

¹¹⁸ Programové prohlášení vlády Stanislava Grosse, část 10 (Zahraniční politika). In: http://wtd.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm.

*bude rovněž podporovat spolupráci V4 s jinými regionálními uskupeními (Benelux či Severská rada) či s dalšími zeměmi, které o to projeví zájem“.*¹¹⁹ Specifikem české účasti na projektu znovuoobnovení Visegrádské skupiny pak byl vztah Prahy k Bratislavě. Praha se stala, nad rámec svých aktivit v rámci Visegrádu, podporovatelem co nejrychlejšího slovenského členství v NATO a zařazení Slovenska do první vlny nově přijímaných členských zemí EU. V důsledku toho dochází k pozitivní změně v bilaterálních vztazích, zejména v otázkách souvisejících s rozdělením bývalé federace (např. při dělení federálního majetku, delimitace česko – slovenských státních hranic, atd.). Slovenský velvyslanec v Praze Jozef Stank v této souvislosti poukázal na to, že vzájemné česko-slovenské vztahy mohou visegrádskou spolupráci dynamizovat stejně tak jako ji v minulosti blokovaly.¹²⁰ Ostatní země Visegrádu toto zlepšení česko-slovenských vztahů uvítaly, neboť v něm jednak viděly logické pokračování mnohaletého soužití obou národů ve společném státě, jednak měly zájem na zachování a posílení bezpečnostní stability v regionu, k čemuž mělo přispět plnoprávné členství Slovenska v NATO. Další problém potenciální izolace Slovenska byl v unijní oblasti. Všechny země Visegrádu měly zájem na tom, aby Slovensko bylo součástí jednotného prostoru EU. Komplikace plynoucí z izolované pozice Slovenska byly zřejmé.¹²¹ Proto jak Polsko, tak Maďarsko podporovaly vstup Bratislavy do NATO a dohnání jeho ztráty ve vyjednávání o vstupu do EU¹²².

Polský postoj k obnovenému Visegrádu byl vstřícný. Politický vývoj země a vztah k Visegrádské skupině po roce 1998 byl determinován, tak jako u ostatních partnerů, především motivací vstupu do NATO a integračními ambicemi k EU. Proto polská strana přivítala renesanci visegrádského uskupení jako jednoho z nástrojů dosažení co nejrychlejšího členství v EU. Hlavní polský propagátor visegrádské spolupráce, šéf diplomacie Geremek, ve svém výročním projevu na půdě Sejmu dne 8. dubna 1999 pozitivně hodnotil oživení Visegrádu „*jednak jako cesty k odvedení Slovenska z cesty nastoupené Vladimírem Mečiarom, jednak jako momentu subkooperace v rámci NATO a na cestě do EU*“.¹²³ Z tohoto vystoupení bylo zároveň zřejmé, že Varšava se svým

¹¹⁹ Koncepce zahraniční politiky ČR na léta 2003-2006, část 4.3. Bilaterální a regionální spolupráce v euroatlantickém prostoru (Regionální spolupráce ve střední Evropě). In: <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191>.

¹²⁰ Homolová, O.: Česko-slovenské vztahy jsou pro „čtyřku“ klíčové“. In.: Hospodářské noviny, 2.-4.7.2000, s. 7.

¹²¹ Leška, V.: Visegrádská čtyřka a cesta Slovenska do NATO. In.: Vojenské rozhledy, 3, 2000, s. 22.

¹²² z bezpečnostního hlediska zde např. vyvstávala otázka zavedení tzv. schengenského režimu, atd.

¹²³ Exposé ministra Bronislawa Geremka v polském Sejmu dne 8. dubna 1999. In.: www.mzs.gov.pl/polzagr/expose99pl.html.

členstvím v NATO snažila do budoucnosti udržet významnou pozici v regionu střední a východní Evropy i v rámci NATO. V této souvislosti Geremek dále prohlásil, že „*disponujeme možnostmi (rozuměj Polsko – pozn. autora), abychom během několika let náš lidský a hospodářský potenciál, jakož i klíčové strategické postavení, využili k prosazení Polska do skupiny nejdůležitějších členských zemí NATO*“.¹²⁴ Polsko dávalo jednoznačně najevo svoji ambici hrát vůdčí úlohu ve střední Evropě, včetně svého prioritního postavení ve vztahu k euroatlantickým strukturám – Varšava se totiž vždy považovala za středoevropskou velmoc, přičemž visegrádská myšlenka měla být jedním z nástrojů její zahraniční politiky. Pozitivní polský postoj k znovuoživení visegrádské spolupráce však neznamenal, že Visegrád byl považován za jednu z hlavních priorit zahraniční politiky Polska. Těmi byly zejména urychlený vstup země do NATO a EU, udržení si úzkých vztahů s Německem a Francií v rámci tzv. Výmarského trojúhelníku a pokračování aktivní východní politiky. Tuto skutečnost potvrzuje zejména fakt, že v koncepci polské zahraniční politiky z ledna 1999 není Visegrád vůbec zmiňován, na rozdíl od ostatních regionálních aktivit a iniciativ Polska, jako je Rada států baltického moře, CEFTA a Středoevropská iniciativa.¹²⁵ Z pohledu Varšavy tak Visegrád vystupoval a stále vystupuje sice jako stabilní, nikoli však určující motiv polské zahraniční politiky. Tento postoj se nijak nezměnil ani po nástupu nového ministra zahraničních věcí Władysława Bartoszewského. Ze strany Varšavy se od znovuoživení Visegrádu jedná o obecně kontinuální a stabilní postoj, který není závislý na změně politické reprezentace. Na druhé straně je ovšem zajímavé, že když už se o polském přínosu Visegrádu hovoří, je tento moment náležitě zvýrazněn. Např. ministr Bartoszewski dne 8.11.2000 zdůraznil, že „*Polsko se stalo průkopníkem rozvoje regionální spolupráce – pojmy jako Visegrádská skupina, Výmarský trojúhelník, Baltická kooperace se staly důležitými pojmy mezinárodních vztahů v Evropě*“.¹²⁶ Důležité je, že Bartoszewski uvedl, že regionální kooperace bude perspektivní i po vstupu do EU, přičemž dle jeho soudu bude regionální zájem dominantní.¹²⁷ Právě z těchto důvodů se Polsko od podzimu 1998 aktivně účastnilo všech jednání na různých úrovních v rámci Visegrádské skupiny, zaujímal společná stanoviska k důležitým otázkám společného významu a aktivně se podílelo na zřízení a činnosti MVF. Významnou změnu v prioritách polské diplomacie je možné sledovat se vstupem země do NATO, čímž došlo k zajištění stability a bezpečnosti země. Proto se

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Priorytety polskiej polityki zagranicznej. In.: www.mzs.gov.pl/polzagr/priorytety/html.

¹²⁶ Regionalna i lokalna współpraca zagraniczna. In.: www.mzs.gov.pl/polzagr/wspolpraca_zagraniczna.html.

základní prioritou stala otázka vstupu Polska do EU a jejího dalšího rozšiřování. Varšava vnímala tyto procesy spojeně, neboť její podpora rozšiřování evropských (severoatlantických) struktur dále na východ byla vždy úzce spojena se zvýšením bezpečnosti v regionu. Vycházela přitom z toho, že absence efektivní regionální spolupráce ve střední a východní Evropě hrozila nebezpečím, že o regionu a jeho záležitostech by mohly rozhodovat síly mimo tento region, které ho nemusí dobře znát, ani se nemusí řídit jeho zájmy.¹²⁸

Také v **Maďarsku** vládnoucí politické elity myšlenku obnovení visegrádské spolupráce podporovaly.¹²⁹ V obnovení Visegrádu spatřovaly dobrý nástroj podpory integračních snah země. Budapešť navíc doufala, že v rámci nového Visegrádu se jí podaří vyřešit citlivou národnostní otázku. Pravicová vláda Viktora Orbána si za jednu ze svých priorit v oblasti zahraniční politiky vytýčila přispět k vytvoření hospodářsky a politicky jednotné Evropy a také to, aby ty země, kde žijí významné maďarské národnostní menšiny byly úspěšnými a vyspělými státy.¹³⁰ A právě z těchto důvodů je možné pochopit pragmaticky zaměřenou maďarskou iniciativu v oblasti obnovení středoevropské spolupráce (např. příprava a realizace summitu premiérů „nového“ Visegrádu v říjnu 1998 v Budapešti). I maďarská diplomacie podporovala slovenskou participaci na Visegrádu. Tento postoj vůči Slovensku byl důležitým zejména v době utváření budoucího charakteru Visegrádské skupiny jako čtyřčlenného seskupení, což se potvrdilo již na dalším summitu premiérů v Bratislavě v květnu 1999. Maďarsko vidělo ve Visegrádu jak dobrý nástroj k prosazení jeho bezpečnostních a integračních ambicí, tak i určité politické poselství, adresované Bruselu. To spočívalo v tom, že v regionu střední Evropy existuje regionální soudržnost a solidarita (zejména v případě Slovenska), což EU může obohatit. Po přijetí ČR, Maďarska a Polska do NATO označil premiér Viktor Orbán Visegrád za region, který bude, i z důvodu členství tří jeho zemí v NATO a v podpoře členství toho posledního (tj. Slovenska), v budoucnu patřit k nejbezpečnějším a nejvíce prosperujícím. Vstup do NATO byl v Maďarsku přijat s nadšením, přičemž byl chápán jako naplnění jedné z priorit a strategických cílů maďarské zahraniční politiky. V této souvislosti byla vyjádřena naděje, že vstup do NATO umožní rychlejší a snadnější splnění dalšího strategického cíle - vstupu země do EU. Postupem času se však začala prosazovat maďarská priorita – co nejrychlejší

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Goralczyk, B.: Wspolpraca Wyszehradzka. Geneza, doświadczenia, perspektywy. Warszawa 1999, s. 22.

¹²⁹ nebyla to úplně pravda, zejména v období po pražském summitu PfP v Praze – Budapešť v té době jasně upřednostňovala bilaterální dimenzi středoevropské spolupráce.

vstup do EU, bez ohledu na zájmy ostatních visegrádských partnerů. V této souvislosti je vhodné připomenout, že maďarská vláda mohla svůj postup zdůvodnit. Budapešť se koncem 90.let minulého století stala visegrádským premiantem v přípravě na přistoupení k EU. Maďarsko bylo nejlépe hodnocenou zemí, jak po ekonomické, tak po legislativní (harmonizační) stránce mezi všemi kandidátskými zeměmi. A právě v té chvíli se začala projevovat individualistická snaha, podobně jako v ČR v době vlád premiéra Klause, o co nejrychlejší přistoupení, bez ohledu na ostatní visegrádské partnery, kteří v této době zaostávali. Paradoxně to však nebylo na překážku aktivní role Maďarska uvnitř Visegrádu. Budapešť postupně iniciovala pravidelná setkání zástupců ministerstev vnitra a zahraničních věcí zemí V-4 s cílem dohodnout společné stanovisko při přípravě na vstup do tzv. schengenského prostoru a jeho režimu a společné vízové politiky. Maďarsko, podobně jako ČR, také podporovalo eliminaci zpoždění v jednáních Bratislavy s Bruslem. Premiér Orbán několikrát připomenul, že úspěšné hodnocení Slovenska v hodnotící zprávě EK, je společným úspěchem visegrádských zemí, přičemž zdůraznil, že rozhodnutí „*podrzet Slovensku „židli“ v období, kdy mělo problémy, se ukázalo být prozíravé a správné*“.¹³¹ Jak již bylo naznačeno výše, odlišný však byl přístup maďarské diplomacie k procesu rozšíření EU. Budapešť na jedné straně prosazovala, aby EU rozšířila počet zemí, se kterými budou vedena jednání o vstupu, o dalších šest (včetně Slovenska). Kriticky se však vyslovovala k tomu, že EU nestanovila konkrétní datum přijetí jednotlivých vyjednávacích zemí. Premiér Orbán to v únoru 2000 ostře kritizoval s odůvodněním, že Maďarsko potřebuje znát přesné datum připojení a nerozhodnost EU brání Budapešti ve vypracování dlouhodobých hospodářských plánů země. Konstatoval, že Maďarsko, na rozdíl od jeho visegrádských partnerů, bude připraveno na členství v EU již od 1.1.2002 a do tří let poté bude schopno plnit i maastrichtská kritéria a stát se tak členskou zemí Evropské měnové unie. Politika maďarské vlády ale znamenala, že v rámci V-4 došlo ke změně – od počáteční jednoty k individuálnímu přístupu v oblasti integrace do EU. Postupem času se maďarská pozice uvnitř Visegrádské skupiny začala radikalizovat. To se naplno projevilo v roce 2002, kdy premiér Orbán nebývale ostře kritizoval tzv. dekrety prezidenta Československa, což zapříčinilo odložení plánovaného summitu předsedů vlád zemí V-4 v únoru 2002 v Keszthely a v důsledku toho i přerušení slibně se rozvíjející spolupráce. Tato situace trvala až do maďarských parlamentních voleb na jaře 2002, jejichž vítězem se stala opoziční Maďarská socialistická strana. Premiér

¹³⁰ největší maďarské národní menšiny žijí v Rumunsku, na Slovensku a v Srbsku.

¹³¹ Vykoukal, J. a kol.: Visegrád. Meze a limity středoevropské spolupráce. Praha 2003, s. 204.

Orbán ve svém projevu v Evropském parlamentu počátkem roku 2002 označil výše uvedené dekrety za něco, co odporuje právnímu řádu a pravidlům EU. Orbán navíc, v reakci na negativní stanovisko slovenské vlády k přijetí maďarského krajanského zákona, zpochybnil maďarskou podporu slovenské snaze stát se plnoprávným členem Severoatlantické aliance. Tyto kroky premiéra úzce souvisely s předvolební parlamentní kampaní. Premiér Orbán odmítl vzít své výroky zpět s odůvodněním, že každý mravný člověk stojí na straně lidské hrdosti a proti mezinárodní tradici, která byla včleněna do legislativy jednotlivých zemí a která prohlašuje etnické skupiny, mezi nimi i Maďary, za kolektivně vinné. Dle jeho názoru to není problém (dekrety prezidenta Československa – pozn. autora) mezi Maďarskem a Slovenskem nebo mezi Maďarskem a ČR. Je to evropský problém, přičemž dle jeho názoru v okamžiku, kdy se Evropa spojí do Unie, tyto právní přežitky ze špatného historického období odumrou a upadnou v prach, stejně jako systém, který je vytvořil.¹³² Visegrádskou spolupráci negativně ovlivnilo i přijetí zákona o Maďarech žijících v sousedních zemích. Zákon se týká osob maďarské národnosti, jež nemají maďarské státní občanství (včetně jejich rodinných příslušníků), žijících v zemích sousedících s Maďarskem. Zákon jim zaručuje výhody při přístupu ke vzdělání, zdravotnictví a kultuře, příp. i peněžní pomoc, na území Maďarska, slevy ve veřejné dopravě nebo možnost pracovat tři měsíce u maďarského zaměstnavatele bez povolení. Podpora je dle tohoto zákona poskytována i právníckým osobám a organizacím působícím v sousedních zemích, jejichž cílem je péče o maďarský jazyk a kulturu. Dle mnohých bylo přijetí tohoto zákona důsledkem toho, že Maďaři se ani po desetiletích nesmířili s výsledky poválečných mírových konferencí a tímto způsobem se snaží aktivizovat všechny obyvatele maďarské národnosti. Viktor Orbán byl za přijetí tohoto zákona a za své výroky kritizován nejen doma (zejména ze strany Maďarské socialistické strany), ale i v zahraničí. Slovenský premiér Dzurinda několikrát vyjádřil znepokojení nad stále ostřejšími Orbánovými výroky. Dle jeho názoru se měl premiér Orbán ještě před maďarskými parlamentními volbami rozhodnout, zda se vrátí ke kultivovanému dialogu, který byl doposud veden a který přinesl mnoho pozitivních výsledků, anebo zda se bude dále nacionalizovat.¹³³ Jeho výroky o dekretech a vyjádření o tom, že se země Visegrádu neumějí dohodnout, protože na Slovensku je specifická politická situace, jsou krajně nepravdivé a krajně nevhodné.¹³⁴ V reakci na přijetí zákona o Maďarech žijících v sousedních zemích Dzurinda prohlásil, že v zájmu dobré sousedské spolupráce musí dojít

¹³² ČTK, 23.2.2002 („Maďarský premiér opět kritizoval Benešovy dekrety“).

¹³³ ČTK 22.2.2002 („Dzurinda potvrzuje neúčast na setkání premiérů visegrádské čtyřky“).

bud' k anulování celého zákona nebo nikdy nesmí být do praxe uvedeny ty pasáže, které vyvolávají nebezpečné principy, tj. principy exteritoriality a svrchovanosti, resp. diskriminace na etnickém základě.¹³⁵ Přijetí toho zákona přisoudil populismu v předvolební kampani před parlamentními volbami. Také polský prezident Kwasniewski se postavil proti Orbánovým výrokům, když prohlásil, že nesdílí názory maďarského premiéra a rakouského kancléře (týkajících se dekretů prezidenta Československa – pozn. autora). Dle jeho soudu musí tato etapa v právním smyslu zůstat uzavřena, přičemž v otázce hranic vzniklých po válce je zapotřebí se držet statu quo.¹³⁶ Visegrádská čtyřka musí podle polské hlavy státu vydržet předvolební tlaky ve třech členských zemích. Zároveň vyjádřil naději, že po volbách se všechny strany vrátí k jednacímu stolu. Toto byl společný názor většiny zainteresovaných - zachovat visegrádskou spolupráci a co nejdříve opětovně začít jednat. Výsledkem Orbánových aktivit byla politická izolace země, v jejímž důsledku se odložené setkání premiérů zemí Visegrádu uskutečnilo až na konci června 2002 v Ostřihomi. Vítěz parlamentních voleb - Maďarská socialistická strana – se po celou dobu distancovala od chování premiéra Orbána a ihned po volbách navázala na předchozí tradici vzájemné spolupráce a kooperace ve středoevropském prostoru.

Slovenské parlamentní volby v říjnu 1998 byly ve významné míře, i o zahraniční politice země, resp. jejím dalším strategickém směřování. Předchozí vlády pod dominancí HZDS dostaly „provýchodní“ zahraniční politikou zemi do faktické mezinárodní izolace, jejímiž praktickými důsledky bylo nepřijetí Slovenska do NATO v rámci první rozšiřovací vlny a neřazení země do první skupiny kandidátských zemí připravujících se na vstup do EU. Slovenská veřejnost proto velmi citlivě vnímala zahraničněpolitickou izolaci země, zejména ve vztahu k NATO a EU. Všechny významné politické strany se tématice zahraniční politiky země věnovaly s mimořádnou důležitostí. Problematice znovuoživení Visegrádu jako integrální součásti slovenské zahraniční politiky se však výslovně věnovala pouze Strana demokratické levice (dále také „SDL“), která ve svém předvolebním programu jako jediná uvedla: *„Budeme se snažit obnovit myšlenku a praxi tzv. visegrádské čtyřky a využít ji ve prospěch integračních ambicí tohoto regionu. Při aktivizaci bilaterální a regionální spolupráce budeme iniciovat účelné využívání stávajících struktur (CEFTA, SEI), ale hledat i nové možnosti intenzifikace vztahů, a to s využitím projektů příhraniční*

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Interview BBC s premiérem Slovenské republiky Mikulášem Dzurindou dne 10. dubna 2002. In.: <http://www.bbc.co.uk/interview/dzurinda.htm>.

¹³⁶ ČTK 20.3.2003 („Kwasniewski: Polsko je pro udržení Visegrádské skupiny“)

spolupráce a bohaté síť nevládních organizací“.¹³⁷ SDL také kladla silný akcent na vytvoření a udržení nadstandardních vztahů s ČR, neboť je „*pokládá za prvořadé*“ a vyzdvihuje lidská a kulturní pouta vyplývající ze společné historie.¹³⁸ U ostatních politických stran takový důraz na rozvoj regionální spolupráce, resp. Visegrádské skupiny nenajdeme. Nová vládní koalice, kterou vytvořily Slovenská demokratická koalice (dále „SDK“), Strana demokratické levice, Strana občanského porozumění (dále „SOP“) a Strana maďarské koalice (dále „SMK“) si v oblasti zahraniční politiky vytýčila jasnou prioritu – co nejvíce se vymezit proti východně orientované zahraniční politice Mečiarových vlád a zároveň co nejrychleji dohnat zpoždění v integračních procesech do NATO a EU. Jedním z klíčových nástrojů měla být obnovená visegrádská spolupráce. Vládní koalice v ní spatřovala mimořádnou příležitost pro opětovné zapojení Bratislavy do všech rozšiřovacích procesů, pro akceleraci přístupových jednání a v neposlední řadě i pro zlepšení zahraničně politického image Slovenska. Bylo to logické, neboť mezinárodně politická pozice Slovenska se radikálně změnila po rozhodnutí o přijetí jeho visegrádských partnerů do NATO, čímž de facto došlo k vytvoření dvourychlostní střední Evropy, Visegrádskou skupinu z toho nevyjímaje.¹³⁹ Základní přístup Bratislavy v této oblasti formuloval státní tajemník MZV pro evropské záležitosti Ján Fígel, který zdůraznil, že pokud by Slovensko nesměřovalo k V-4, nesměřovalo by ani do EU či NATO. Dle jeho názoru vede slovenská cesta do evropských a transatlantických struktur pouze přes visegrádskou spolupráci.¹⁴⁰ Zásadní změnu orientace slovenské zahraniční politiky podporovaly i ostatní země visegrádského uskupení – ČR měla jednoznačný zájem na prozápadní orientaci Slovenska (tento postoj však byl jasně deklarován až po nástupu vlády Miloše Zemana), také maďarský přístup zahrnoval slovenskou tematiku a konečně i polský zájem na proevropském vývoji Slovenska byl evidentní. Již v březnu 1998 polský šéf diplomacie Bronislaw Geremek jasně prohlásil, že Polsko se nikdy nezrekne aktivní role v přibližování Slovenska – po splnění nezbytných podmínek – do NATO a EU. Zároveň dodal, že izolace Bratislavy není v polském zájmu a tendence Slovenska k vlastní izolaci je považována za nevýhodnou pro Polsko i celý region.¹⁴¹ Konceptně jsou zásady zahraniční politiky Slovenska vymezeny v materiálu „*Priority zahraničnej politiky*

¹³⁷ Předvolební program Strany demokratické levice pro parlamentní volby v roce 1998.

<http://www.sdl.sk/program/volby1998>.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Dokladem této skutečnosti je fakt, že řada jednání na úrovni Visegrádu, zejména v bezpečnostní oblasti, probíhala pouze za účasti ČR, Polska a Maďarska (tzv. formát V-3), Slovensko se účastnilo jednání ve formátu V-3+1.

¹⁴⁰ Fígel, J.: Visegrád je nielen symbol, ale aj vážna výzva. In: SME, 18.2.1999, s. 3.

¹⁴¹ Vykoukal, J. a kol.: Visegrád: meze a limity středoevropské spolupráce. Praha, 2003, s. 266.

Slovenské republiky na obdobie rokov 2000-2003“.¹⁴² V ní byly na jedné straně pozitivně hodnoceny dosavadní výsledky obnovené visegrádské spolupráce, které se bezprostředně odrazily na kvalitě bilaterálních vztahů se sousedními státy, a „*ktoré možno spolu s úspechmi pri uskutočňovaní našich integračných ambícií označiť za základné úspechy zahraničnej politiky Slovenskej republiky*“, na druhé straně se v něm i naplno projevila dlouhodobá tendence slovenského establismentu – odmítání dalšího rozšíření Visegrádské skupiny, a to navzdory zřetelné snaze Rumunska a Bulharska, později i Slovinska a Ukrajiny stát se řádným členem tohoto regionálního sdružení.¹⁴³ Motiv byl jasný – Slovensko se obávalo toho, že rozšířením Visegrádu by mohlo dojít ke ztrátě společné dynamiky ve vztahu k integračním ambicím Bratislavy. Slovensko se ale nebránilo žádným formám politických konzultací s ostatními středoevropskými a východoevropskými zeměmi (Ukrajina, Rakousko, Slovinsko, pobaltské státy, atd.), ani realizaci konkrétních projektů se zeměmi mimo visegrádskou strukturu. Shrnujícím motivem aktivní slovenské participace na visegrádském projektu tak bylo v co nejkratší době dokončit integrační snahy země a znovuoobnovit postavení Slovenska jako přirozeného a důvěryhodného partnera nejen pro okolní státy střední Evropy, ale pro všechny demokratické země. Tento základní postoj, tedy podpora nerozšířeného Visegrádu zůstal slovenským vládnoucím elitám až doposud. Určitým symbolem znovačlenění Slovenska do Visegrádu byl fakt, že právě Slovensko se již v prvním roce obnovené visegrádské spolupráce stalo „předsednickou zemí“ skupiny V-4. Všechna klíčová setkání vrcholných představitelů Visegrádu se v roce 1999 konala na Slovensku.¹⁴⁴ K problematice visegrádské spolupráce se několikrát vyjádřil i předseda SOP a pozdější slovenský prezident *Rudolf Schuster*. Také on viděl ve Visegrádu, a bylo to důležité zejména z důvodu jeho pozdějšího prezidentského mandátu, nástroj pro rychlejší integraci do NATO a EU. Zároveň však neskrýval obavy z toho, aby opět nedošlo k individuálním závodům mezi jednotlivými zeměmi, tak jako tomu bylo v minulosti (jeho obavy byly později zejména z maďarské strany částečně naplněny). Schuster v perspektivě budoucího členství visegrádských zemí v Unii očekával transformaci Visegrádu v unifikující se názorovou platformu v rámci EU, tak jako tomu je např. u severské skupiny zemí v EU. Dále prosazoval aktivnější zapojení především Německa do visegrádského projektu – to však nebylo v souladu s oficiální zahraničně politickou koncepcí slovenské vlády. Schuster

¹⁴² viz. <http://www.foreign.gov.sk/>.

¹⁴³ „Priority zahraničnej politiky Slovenskej republiky na obdobie rokov 2000-2003. In: <http://www.foreign.gov.sk/>.

¹⁴⁴ šlo o setkání premiérů na summitu v Bratislavě, neformální summit (tzv. „bez kravat“ či „svetový“)

se zároveň velmi obával vstupu Polska, Maďarska a České republiky do EU bez Slovenska. V březnu 2001, již v roli prezidenta, během státní návštěvy ČR prohlásil: „*Vyšehradská spolupráca je zameraná na budovanie homogenného stredoeuropejského priestoru, na vytvorenie silnej regionalnej štruktúry štátov. Cieľom európskej integrácie je nie stavať hranice, ale ich búrať. Rozbitie Vyšehradskej skupiny práve v súvislosti s prijímaním kandidátskych krajín do EU by však išlo proti logike oboch týchto procesov*“¹⁴⁵. Prezident Schuster tak Visegrádskou skupinu vnímal jako platformu, jejíž existence a rozvoj je v zájmu všech jejích účastníků, především však Slovenska. Schengenskou hranici mezi Slovenskem a EU považoval za hororovou vizi, jejíž důsledkem by bylo definitivní rozbití visegrádského projektu a vystavění pomyslné zdi mezi středoevropskými zeměmi. Další dimenzi Visegrádu viděl Schuster v realizaci společných projektů v oblasti kultury, životního prostředí, euroregionální spolupráce, cestovního ruchu a turistiky – tedy v oblasti tzv. občanského Visegrádu.¹⁴⁶

Z výše uvedeného je zřejmé, že zapojení Bratislavy do visegrádské spolupráce mělo pro slovenský establisment mimořádný význam – Slovensko se díky „politice otevřených dveří“ přiblížilo členství v NATO¹⁴⁷ a podařilo se mu dohnat ztrátu ve vyjednávacím procesu s EU o přistoupení. Na druhé straně bylo zřejmé, že pokud měl mít visegrádský projekt smysluplnost a být plně kompaktní, tak jedině za účasti Slovenska. Slovensko bylo v rámci V-4 velmi aktivní a postupně si v jejím rámci vybudovalo vlastní pozici a začalo prosazovat svoji představu spočívající v postavení Visegrádské skupiny v rámci EU jako důležitého a významného evropského regionu srovnatelného s Beneluxem (Belgie, Nizozemsko, Lucembursko) nebo Skandinávií (Švédsko, Finsko, Dánsko).

Z pohledu vývoje činnosti Visegrádské skupiny je možné konstatovat, že od roku 1998 došlo k významnému obratu v jejím fungování. Na rozdíl od období let 1993 – 1997/8 došlo v tomto období k obnovení vzájemné spolupráce, a to zejména na politické úrovni.¹⁴⁸ Jaké byly základní příčiny této změny?

předsedů vlád v Tatranskej Javorině a tatranský summit prezidentů zemí V-4.

¹⁴⁵ Přípitek prezidenta Slovenské republiky Rudolfa Schustera během státní večeře v Praze 1. března 2001. In: Tisková služba Kanceláře prezidenta republiky, 1.3.2001.

¹⁴⁶ Tiskový odbor Kanceláře prezidenta Slovenské republiky.

¹⁴⁷ Slovensko bylo přizváno ke vstupu do Organizace Severoatlantické smlouvy na pražském summitu NATO v roce 2002.

¹⁴⁸ V oblasti vojenské či bezpečnostní tato intenzivní spolupráce probíhá již od roku 1996

- ❑ ve všech čtyřech visegrádských zemích dochází ke změnám politických reprezentací, přičemž nově nastupující vlády jsou myšlenky obnovení visegrádské spolupráce příznivě nakloněny;
- ❑ vzájemná spolupráce dostává konkrétní obsahovou náplň, a to zejména v podobě:
 - finalizace předvstupních jednání ČR, Polska a Maďarska s NATO;
 - pokračující jednání o vstupu všech čtyř zemí do Evropské unie;
 - vytváření nových oblastí a dimenzí vzájemné spolupráce - došlo k posunu spolupráce od politických a ekonomických témat k oblastem přímo zasahujícím do života občanů zemí visegrádského uskupení (např. oblasti sociální, kulturní, oblast cestovního ruchu, podpory vzdělání, přeshraniční spolupráce nebo založení Mezinárodního visegrádského fondu (dále také „MVF“ nebo „IVF“)).

Velmi důležitá byla i zřetelná podpora znovuoobnovení visegrádského projektu ze strany jednotlivých zemí. Polsko podporovalo všechny formy regionální spolupráce, včetně Visegrádské spolupráce, na straně druhé to ale nebyla určující či prioritní oblast jeho diplomacie. Také Maďarsko deklarovalo svoji podporu Visegrádu, za tímto však byly záměry využít Visegrád jako nástroje splnění priorit maďarské zahraniční politiky – dokončení integračních procesů a vyřešení citlivých národnostních otázek. Česká diplomacie Visegrád také podporovala a viděla v něm vhodnou platformu pro harmonizaci vzájemných postojů a stanovisek integračního významu, přičemž ne nepodstatná byla i důležitost občanské roviny uskupení. V případě Slovenska je možné hovořit o bezvýhradné a přirozené podpoře Visegrádské skupiny. Bratislava vnímala možnost participace na činnosti Visegrádské skupiny jako významný nástroj překonání dočasné izolace a časového zpoždění při svém začleňování do NATO a EU. V důsledku podpory a nalezení jasně definovaného obsahu spolupráce dochází uvnitř Visegrádské skupiny k následujícím změnám:

- ❑ mění se vnitřní struktura a mechanismy činnosti uskupení, tj. ustavuje se nový mechanismus jednání vrcholných představitelů (summity prezidentů nejméně jednou za rok a premiérů dvakrát ročně, ad hoc jednání ostatních představitelů dotčených států);
- ❑ na základě principu rotace dochází k zavedení ročního předsednického mandátu;
- ❑ dochází k založení jediné pevně zakotvené institucionální struktury uvnitř skupiny – v roce 2000 je založen Mezinárodní visegrádský fond, jehož cílem je podpora

konkrétních projektů v oblasti občanské dimenze Visegrádu, vědy, vzdělávání a výzkumu;

- jsou připravovány a schvalovány základní koncepční materiály, jež definují činnost Visegrádské skupiny (na summitech předsedů vlád v Budapešti, Bratislavě a Kroměříži).

Přes všechny výše nastíněné pozitivní kroky a změny, i nadále, a to po celou dobu této časové periody existují problémy, jež činnost V-4 komplikují:

- u Maďarska a Polska čas od času dochází k převážením individuálních postojů nad zájmy celé skupiny, v případě Budapešti pak jde i o nebezpečné nacionalistické tendence (např. přijetím tzv. krajanského zákona, kritika dekretů prezidenta Československa). Toto kritické období ve vývoji Visegrádské skupiny v průběhu první poloviny roku 2002, způsobené především nacionalisticky orientovanou politikou maďarského premiéra Viktora Orbána před parlamentními volbami, se podařilo společnou aktivitou vrcholných představitelů všech zemí po sérii parlamentních voleb v průběhu roku 2002 překonat;
- v rámci spolupráce v oblasti evropského integračního procesu nejsou patrné žádné hmatatelné výsledky, na rozdíl např. od kooperace ve vojenské oblasti. Visegrád je proto stále vnímán spíše jako konzultační platforma, nikoli jako místo pro řešení konkrétních problémů dotčených zemí;
- neschopnost nalezení konceptu dalšího rozšíření skupiny, případně jiných forem spolupráce se zeměmi střední a východní Evropy (Slovinsko, pobaltské státy, Ukrajina).

Na základě výše všech uvedených skutečností je tak možné Visegrádskou skupinu označit i v této časové periodě spíše za vhodnou konzultační platformu, nikoli však jako efektivní nástroj řešení společných problémů. .

2.4.2. Summity nejvyšších představitelů vlád zemí Visegrádské skupiny v letech 1999-2004

Od podzimu 1998 dochází k zásadnímu obratu v komunikaci mezi vrcholnými představiteli států Visegrádské skupiny. Byl dohodnut mechanismus vzájemných setkání nejvyšších představitelů s tím, že prezidenti se budou setkávat minimálně jednou ročně na speciálním summitu a předsedové vlád pak nejméně dvakrát za rok – na oficiálním setkání a také na tzv. neformálních jednáních. Zejména jednání premiérů je možné považovat z hlediska fungování Visegrádské skupiny za klíčové, a to s ohledem na jejich silnou pozici v exekutivní oblasti všech dotčených zemí. Vlády středoevropských zemí byly a jsou odpovědné za tvorbu a realizaci zahraniční politiky. Prezidenti těchto států jsou sice její významnou součástí, nejsou však jejími tvůrci. Jejich závěry a společná stanoviska jsou sice pro realizaci zahraniční politiky důležité, ve srovnání s výsledky summitů předsedů vlád však mají především podpůrný význam a politický charakter. Pro další fungování bylo vytvoření tohoto mechanismu velmi důležité. Tato kapitola se proto snaží charakterizovat jednání předsedů vlád a prezidentů zemí Visegrádské skupiny a v závěru shrnuje jejich výsledky.

2.4.2.1. Jednání předsedů vlád zemí Polska, Maďarska, Slovenska a ČR

□ *Budapešť – 21. říjen 1998*

V Budapešti se 21. října 1998 setkali předsedové vlád zemí Visegrádské skupiny - ČR zastupoval premiér *Miloš Zeman*, Polsko předseda vlády *Jerzy Buzek* a maďarským hostitelem byl premiér *Viktor Orbán*. Cílem této schůzky bylo obnovit vzájemnou spolupráci z let 1991-1992. Hlavním výsledkem tohoto jednání bylo přijetí tzv. *Budapešťského prohlášení předsedů vlád České republiky, Maďarské republiky a Polské republiky*. V něm byl rozvoj vzájemných třístranných vztahů označen za prvotní stádium integračního procesu, jehož vyvrcholením bude plnoprávné členství všech zemí visegrádského uskupení v EU. Dále byla deklarována společná vůle navázat na vzájemnou spolupráci započatou v roce 1991. V souvislosti s předpokládaným vstupem do NATO se premiéři shodli na tom, že všechny tři země mají reálnou šanci k přijetí do NATO na jeho summitu ve Washingtonu v březnu 1999. Budapešťské prohlášení také vytvořilo

předpoklady k rozšíření vzájemné spolupráce z úrovně politické a hospodářské na oblast kulturní, sociální, vzdělávací a občanskou.¹⁴⁹ Premiéři se také dohodli, že se budou setkávat pravidelně nejméně každých šest měsíců, přičemž mezi dvěma oficiálními setkáními bude uspořádáno jedno setkání neformálního charakteru. Tímto byl učiněn nejen první krok na cestě k budoucímu oživení spolupráce, ale i k vytvoření volné institucionální formy skupiny. Slovensku, které se v té době připravovalo na parlamentní volby, premiéři vzkázali, že visegrádská spolupráce nemá eliminační charakter a připomněli, že v rámci Visegrádu je místo i pro slovenského souseda, pokud bude zachovávat a respektovat všechny základní demokratické hodnoty.¹⁵⁰

□ **Bratislava – 14.5.1999**

Další setkání premiérů se již konalo za účasti Slovenska. Tato schůzka se symbolicky uskutečnila v Bratislavě, i když se původně měla konat v Praze. ČR však pořadatelství této schůzky ze solidarity přenechala Slovensku. Zúčastnili se jí premiéři *Viktor Orbán, Jerzy Buzek, Miloš Zeman a Mikuláš Dzurinda*. Všichni zúčastnění vyjádřili vůli a potřebu další nezbytné spolupráce v rámci Visegrádu a střední Evropy. V oblasti zahraniční politiky odsoudili kroky jugoslávského prezidenta Miloševiće a jeho vlády. V této souvislosti za nepřijatelné označili použití síly vůči civilnímu obyvatelstvu a porušování lidských práv a základních svobod, zejména práv menšin, přičemž podpořili i úsilí NATO o vyřešení kosovské krize. Specificky se k této otázce vyjádřil na závěrečné tiskové konferenci maďarský předseda vlády Viktor Orbán. Připomněl, že pro Budapešť je tato krize obzvláště citlivá, a to zejména z důvodu bezprostřední blízkosti konfliktu a existence silné maďarské menšiny ve Vojvodině. Premiéři zemí V-4 ocenili dosažený pokrok v přístupovém procesu na cestě do EU a vyjádřili naději, že přístupové rozhovory budou se všemi zeměmi Visegrádské skupiny zahájeny co nejdříve. Dále vyzdvihli význam přijetí Polska, Maďarska a ČR do NATO v kontextu posílení bezpečnostní stability v regionu střední Evropy. Vyjádřili uspokojení nad výsledky summitu NATO ve Washingtonu, včetně pokračování politiky otevřených dveří, která dávala Slovensku naději, že se v brzké době stane také plnoprávným členským státem NATO. Při této příležitosti pak byla deklarována jasná podpora brzkého vstupu Slovenska do NATO.

¹⁴⁹ Právo, 22. října.1998, s. 2. („Maďaři, Poláci a Češi křísí myšlenku Visegrádu“).

¹⁵⁰ Díky změně vlády a nástupu premiéra Mikuláše Dzurindy opravdu již na následujícím setkání v Bratislavě došlo k rozšíření spolupráce v rámci Visegrádu právě o Bratislavu, která po volbách nastartovala demokratický vývoj.

Z hlediska budoucího vývoje spolupráce v rámci V-4 bylo mimořádně důležité přijetí dokumentu „*Obsah visegrádské spolupráce (Contents of Visegrád Cooperation)*“. Ten definoval základní rámec další spolupráce, stanovoval její priority a vytvořil mechanismus pro jednání na různých úrovních (od prezidentů a předsedů vlád, přes jednotlivé resortní ministry, státní tajemníky (nejprve ministerstev zahraničních věcí, pak i ostatních resortů), velvyslance, koordinátory visegrádské spolupráce, včetně nastínění obsahu jejich jednání). Zaváděl i tzv. rotační systém (systém předsedající země), který spočíval v tom, že každá země bude vést po dobu jednoho roku toto uskupení, a bude mít tak možnost prakticky realizovat své regionální a zahraničněpolitické priority. Systém vycházel ze zkušeností rotačního předsednického systému EU. Mezi základní oblasti spolupráce patřila tato témata:

□ *zahraniční politika (vztahy)*

- vytváření pozitivního obrazu Visegrádské skupiny (spolupráce na společných postupech, společných prohlášení, komuniké, atd.);
- pravidelná setkání a konzultace expertů v oblasti zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky (na bilaterální, trilaterální nebo kvadrilaterální úrovni);

□ *vnitřní záležitosti*

- spolupráce v oblasti ochrany státních hranic a kontroly imigrace v kontextu vstupu všech visegrádských zemí do EU (v návaznosti na Schengenskou dohodu);
- harmonizace společných kroků (i případně legislativních) v oblasti ilegální migrace, obchodu a distribuce drog, zbraní, organizovaného zločinu a terorismu;

□ *školení, kultura, společenské jevy, mládež a sport*

- kulturní programy (společné programy v oblasti umění, vzdělávání, ochrany lidských práv a základních svobod, ochrany historických památek), včetně jejich společného financování;
- vytvoření společných webových stránek¹⁵¹, příp. společného televizního programu;
- založení nadace, která by udělovala tzv. Visegrádskou cenu za mimořádný přínos středoevropské spolupráci, možnost udělování grantů a financování studijních programů studentům a pedagogům ze zemí Visegrádské skupiny;

¹⁵¹ <http://www.visegradgroup.org/>.

- v oblasti sportu a kontaktů mezi mládeží podporovat programy zaměřené na kontakty mezi sportovci a mladými lidmi, experty a handicapovanými sportovci;
- *podpora vědy a technologického rozvoje*
- *ochrana životního prostředí*
 - výměna informací o strategických záměrech a projektech v této oblasti;
 - bezpečné využívání jaderné energie;
 - spolupráce v oblasti ochrany vod, recyklování odpadů, atd.;
- *rozvoj infrastruktury*
 - spolupráce v oblasti dopravy, telekomunikací a energetiky (výměna informací o stávajících či plánovaných infrastrukturních projektech, spolupráce v oblasti diverzifikace energetických zdrojů, kooperace na společných transevropských infrastrukturních projektech);
- *přeshraniční spolupráce*¹⁵²

Premiéři se také dohodli na tom, že visegrádská spolupráce se v budoucnu nebude nijak institucionalizovat.

□ ***Tatranská Javorina – 15. – 16. říjen 1999 (neformální summit)***

Tohoto prvního neformálního summitu se zúčastnili premiéři *Miloš Zeman, Mikuláš Dzurinda, Viktor Orbán a Jerzy Buzek*. Mezi projednávanými oblastmi dominovala tematika společného boje proti organizovanému zločinu na území visegrádských zemí. Premiéři se v této otázce shodli na nutnosti ustavit společnou pracovní skupinu ze zástupců ministerstev vnitra, která by spolupráci koordinovala. Dále jednali o založení *Mezinárodního visegrádského fondu*, přičemž bylo dohodnuto, že sekretariát MVF bude sídlit v Bratislavě. Dalšími tématy jednání byla problematika vízového vztahu zemí V-4 vůči Ukrajině¹⁵³, řešení romské problematiky,¹⁵⁴ spolupráce v obranném průmyslu (možnost využití houfnice Zuzana pro potřeby armád visegrádských zemí, možnost prezentovat český bitevník L-159 jako tzv. visegrádský projekt s tím, že by

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Polsko a Maďarsko, na rozdíl od ČR a Slovenska, prohlásily, že víza pro Ukrajinu nezavedou před vstupem do EU, a to především z důvodu citlivé problematiky národnostních menšin.

¹⁵⁴ toto bylo důležité zejména ze strany Maďarska, kde žije více než 600.000 Romů.

byl používán ve výzbroji armád zemí Visegrádské skupiny, atd.) a analýza hodnotících zpráv EK zemí V-4. Bylo zdůrazněno, že pozitivní hodnocení Slovenska EK je společným úspěchem visegrádského uskupení, které tak prokázalo svoji životaschopnost a reálný význam. Viktor Orbán také zdůraznil, že Visegrád a jeho oživení je z maďarské strany chápán jako vykročení k tomu, aby bylo potlačeno všechno negativní, co stále ještě mezi jednotlivými státy a jejich obyvateli leží, k zesílení pocitu spolupatřičnosti a ztotožnění se i s ideovou spoluprací středoevropských zemí.¹⁵⁵

□ **Praha, Štířín (Česká republika) – 9. červen 2000**

Další oficiální setkání premiérů zemí visegrádské čtyřky (*Miloš Zeman, Mikuláš Dzurinda, Viktor Orbán a Jerzy Buzek*) se uskutečnilo v Praze, neboť ČR byla v roce 2000 předsedající zemí Visegrádské skupiny. Předsedové vlád diskutovali o řadě témat, přičemž dominantními byly otázky spojené se založením MVF, jako platformy pro koordinaci a podporu kultury, vědy a výzkumu, vzdělávání, přeshraniční spolupráce a sportu. Dále se projednávala problematika rozšíření V-4 o další země (diskutovalo se o přistoupení Slovinska – v této otázce nedošlo pro odpor Maďarska a Slovenska ke shodě) a dalšího prohlubování mezinárodně politické spolupráce v rámci transatlantických a evropských vazeb (vzájemná spolupráce v rámci NATO a při přístupových jednáních do EU). V Praze opět jasně zazněla podpora zemí Visegrádu integračním snahám Slovenska. Tato podpora byla o to důležitější, že navazovala na doporučení EK rozšířit počet kandidátských zemí, s nimiž budou zahájeny vstupní rozhovory (mezi nimi bylo i Slovensko).¹⁵⁶ Šéfové vlád zemí V-4 se také vyslovili pro přijímání efektivních kroků při ochraně životního prostředí, resp. při zachování a udržování přírodních hodnot. Na tuto aktivitu pak navázala pracovní jednání ministrů životního prostředí a expertů na tuto problematiku.¹⁵⁷ Na závěr společného jednání byla předsedy vlád, na zámku ve Štíříně, podepsána „*Dohoda o založení Mezinárodního visegrádského fondu*“ na podporu kultury, vzdělávání, sportu.¹⁵⁸

□ **Karlovy Vary (Česká republika) - 12.-13. říjen 2000 (neformální setkání)**

Tento neformální summit byl věnován výhradně evropské agendě, resp. procesu rozšiřování EU a přístupovým rozhovorům. Všichni zúčastnění (*Miloš Zeman, Mikuláš*

¹⁵⁵ Vykoukal, J. a kol.: Visegrád. Meze a limity středoevropské spolupráce. Praha 2003, s. 204.

¹⁵⁶ Díky tomu se Slovensko stalo další členskou zemí Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále také „OECD“), poslední ze zemí Visegrádské skupiny.

¹⁵⁷ <http://www.visegrad.org/>.

¹⁵⁸ více o této problematice je v kapitole 2.4.5. Mezinárodní visegrádský fond.

Dzurinda, Viktor Orbán a Jerzy Buzek) diskutovali o možných scénářích rozšíření evropské patnáctky, přičemž koncept tzv. big-bangu byl ze strany visegrádských zemí odmítnut, neboť byl v rozporu s rozhodnutím EU preferovat individuální přístup k jednotlivým uchazečům, kterému se všechny kandidátské země přizpůsobily. Důležitá byla skutečnost, že země V-4 opětovně vyjádřily svoji vůli a ochotu i nadále v oblasti přístupového procesu spolupracovat. Předsedové vlád se vzájemně informovali o budoucí strategii jednotlivých států v oblasti přístupových jednání, zejména ve světle očekávaného summitu EU v Nice. Shodli se též na prospěšnosti přípravy dohod o rozvoji důležitých oblastí visegrádské spolupráce. Jednalo se především o nové formy spolupráce v obranném průmyslu (zejména v oblasti modernizace výzbroje jednotlivých armád), zkvalitnění dopravní infrastruktury v regionu a přípravu společné strategie zemí V-4 v oblasti energetiky, plynárenství a petrochemie.¹⁵⁹

□ **Krakov (Polsko) – 1. červen 2001**

Další oficiální setkání premiérů zemí Visegrádské skupiny hostil Krakov, a to ve stejném složení jako na předchozích jednáních. Summitu opět dominovala především zahraničněpolitická a integrační témata. Premiér Buzek výsledek tohoto jednání shrnul tak, že pokud na začátku aspirací zemí Visegrádské skupiny na členství v Unii existovala ostrá konkurence, dávno je vystřídalo vyspělé porozumění. Dle jeho názoru by přílišná konkurence byla škodlivá pro každou ze zúčastněných zemí.¹⁶⁰ Premiéři vyjádřili přesvědčení, že další summit EU v Göteborgu přispěje k akceleraci rozšiřovacího procesu. Ve společné, tzv. *Krakovské deklaraci*, bylo zdůrazněno, že všechny zúčastněné strany podporují principy summitu z Nice, které dávají každé z kandidátských zemí možnost individuálního přístupu založeného na jejich možnostech s tím, že je však nutné vzájemnou spolupráci koordinovat.¹⁶¹ Dalším významným tématem bylo rozšiřování NATO a slovenské aspirace na členství. Premiéři V-4 vyjádřili přesvědčení, že politika otevřených dveří NATO může vyústit již na summitu v Praze v rozhodnutí o dalším rozšíření této organizace. V této souvislosti opět vyjádřili podporu slovenskému členství v Alianci, ale také aspiracím některých dalších zemí – Slovinska a pobaltských zemí. Důležitým bodem jednání bylo i zhodnocení činnosti MVF. Bylo konstatováno, že tato instituce se stala efektivním nástrojem podpory kulturní, vzdělávací a sportovní spolupráce zemí

¹⁵⁹ Annual Report on the Activities of the Visegrad Group (2001/2002 Hungarian Presidency) – Krakow, 1 June 2001. In.: <http://www.visegradgroup.org/>.

¹⁶⁰ ČTK, 31.5.2001 („Premiéři Visegrádu se setkali v Krakově“).

¹⁶¹ ČTK, 1.6.2001 („Premiéři zemí Visegrádu se vyslovili pro další rozšíření NATO“).

visegrádského uskupení. V reakci na to premiéři rozhodli o zdvojnásobení příspěvků členských zemí V-4 do rozpočtu této instituce¹⁶². Pozornost byla věnována i zajištění energetické bezpečnosti v regionu, včetně diverzifikace dodávek zemního plynu, jejímž cílem bylo snížení strategické závislosti v této komoditě na Rusku a dalších postsovětských republikách. Na závěr byla přijata společná deklarace, v níž kromě všech výše uvedených témat premiéři ujistili o trvalé pozornosti, kterou Visegrádská skupina věnuje vývoji v jihovýchodní Evropě. Přivítali pozitivní změny v zemích bývalé Jugoslávie a vlády těchto zemí vyzvali k respektování základních demokratických pravidel. Dále se vyslovili pro rozšiřování neformální spolupráce V-4 s dalšími zeměmi, především Slovinskem, Rakouskem a zeměmi Beneluxu. Deklarace také připomněla desáté výročí vzniku Visegrádské skupiny a zrekapitulovala dosavadní úspěchy vzájemné spolupráce.

□ *Tihány-Balaton (Maďarsko)- 25. srpen 2001 (neformální summit)*

Další neformální summit se konal v srpnu 2001 v Maďarsku. Tato schůzka byla očekávána s velkým napětím, neboť slovensko-maďarské vztahy byly kvůli sporům slovenské vlády s politickou reprezentací maďarské menšiny na Slovensku a také s přijetím kontroverzního zákona o Maďarech žijících v sousedních zemích značně napjaté. Proto se také očekávala separátní diskuse premiérů Dzurindy a Orbána, ke které však nakonec nedošlo. Dzurinda v této souvislosti prohlásil, že Bratislava bude pozorně čekat na prováděcí předpis související s tímto zákonem.¹⁶³ Dle názoru slovenského premiéra však přijetí tohoto zákona nebylo nutné, neboť obě země jsou již jednou nohou v EU.¹⁶⁴ Ve stínu tohoto bilaterálního problému projednali předsedové vlád řadu důležitých otázek – od priorit a náplně maďarského předsednictví V-4, přes aktuální otázky související s integrací do EU a Slovenska do NATO a vztahů V-4 k zemím Beneluxu a dalším partnerům ve středoevropském a východoevropském regionu (jednalo se zejména o Rakousko, Slovinsko a Ukrajinu). Premiéři také podpořili vyslání jednotek NATO na odzbrojovací akci do Makedonie. Opětovně byla vyjádřena podpora rozšíření NATO, včetně přijetí Slovenska, Slovinska a pobaltských republik. V podobném duchu se neslo i vyjádření ve vztahu k Ukrajině, jež byla označena za jeden z důležitých prvků bezpečnosti a stability v Evropě. Šéfové vlád se shodli také na tom, že zatímco za polského předsednictví dominovaly vzájemné diskuse zejména otázky spojené s vytvořením MVF, za maďarského

¹⁶² z původních 250.000 EUR za každou členskou zemi na 500.000 EUR.

¹⁶³ ČTK, 24.8.2001 („Premiéři V4 U Balatonu o integraci do EU a spolupráci s Beneluxem“).

vedení Visegrádu by se tato spolupráce měla více orientovat na projekty rozvoje dopravní infrastruktury, energetiky a informatiky. Do ní by měly být zapojeny také další země, zejména do konkrétních projektů rozvoje dálniční a železniční sítě, telekomunikační infrastruktury, výstavby ropovodů a další potřebné infrastruktury.¹⁶⁵

□ *Ezstergom (Ostřihom) – Maďarsko – 29. červen 2002*

Další oficiální setkání premiérů V-4 se konalo až po parlamentních volbách v Maďarsku, resp. po ustavení nové maďarské vlády na konci června 2002 v Ostřihomí.¹⁶⁶ Zúčastnili se ho odstupující český premiér *Miloš Zeman*, a jeho kolegové *Peter Medgyessy*, *Leszek Miller* a *Mikuláš Dzurinda*. Všechna projednávaná témata ale zastínila jednání o společném postupu vůči schváleným podmínkám ze strany EU vůči kandidátským zemím. Výsledkem tohoto jednání bylo společné prohlášení, že země V-4 by nemohly vstoupit do Unie, kde byly ihned nuceny stát se čistými přispěvateli do společného unijního rozpočtu. Dále byl odmítnut jakýkoli krok, který by novým členům v rozšířené Unii přisoudil statut druhé třídy.¹⁶⁷ Společný názor v této věci tlumočil polský premiér Miller, když prohlásil, že žádný z nových členů EU nemůže být čistým přispěvatelem.¹⁶⁸ Dále odmítl přijmout druhořadé členství a zdůraznil, že noví členové by měli mít stejné šance jako ti, kteří už v Unii jsou. Premiér Dzurinda řekl, že do konce přístupových jednání je ještě dost času na vyjednání dobrých podmínek, proto není třeba rezignovat.¹⁶⁹ Toto stanovisko k problematice rozšiřování EU bylo jasným signálem společného postoje zemí V-4 ve vztahu ke vstupu do EU. Premiéři se shodli také na tom, že je nutné posílit pravomoci předsednické země V-4, která by měla mít větší odpovědnost a zároveň kompetence nejen dovnitř uskupení, ale i z hlediska vnějších vztahů. Premiér Zeman zdůraznil, že každá předsednická země musí kromě odpovědnosti za vnější kontakty seskupení k zahraničí koordinovat také spolupráci uvnitř V-4. Posílení předsednických pravomocí svědčí dle jeho soudu o životaschopnosti visegrádské spolupráce.¹⁷⁰ Dále bylo dohodnuto, že ani po vstupu do EU nebude visegrádská spolupráce ukončena. Zeman vyjádřil přesvědčení, že vstupem do EU visegrádská spolupráce nejen nezanikne, ale naopak se bude posilovat.¹⁷¹

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ ČTK, 25.8.2001 („Prioritou zemí V4 infrastruktura a spolupráce s dalšími zeměmi“).

¹⁶⁶ původně se měl uskutečnit v únoru 2002 v Keszthely na břehu Balatonu.

¹⁶⁷ ČTK, 29.6.2002 („Premiéři Visegrádské skupiny odmítají návrhy EU“).

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ ČTK, 29.6.2002 („Premiéři Visegrádu se dohodli na posílení vzájemné spolupráce“).

¹⁷¹ Tamtéž.

Diskuse se vedla také o vzdělávacích a kulturních tématech (např. založení visegrádského stipendia pro studenty, zvýšení ročních příspěvků do MVF, atd.).

□ ***Smolenice (Slovensko) – 6.-7. prosinec 2002 (neformální summit)***

Další neformální summit, tzv. setkání bez kravat, se uskutečnilo v prosinci 2002 ve Smolenicích. Za českou stranu se ho již zúčastnil nový předseda vlády *Vladimír Špidla*, na straně ostatních partnerů zůstalo obsazení stejné jako v Ostřihomi. Hlavním cílem tohoto setkání byla výměna vzájemných zkušeností z regionální spolupráce a snaha o nalezení společného postoje zemí visegrádského uskupení v rámci předvstupních rozhovorů, včetně zhodnocení přípravy jednotlivých zemí na vstup do EU a harmonizace těchto postupů.

□ ***Tále (Slovensko) - 24-25. červen 2003***

Následující premiérský summit se uskutečnil v rámci slovenského předsednictví v Tále.¹⁷² Zúčastnili se ho premiéři *Lezsek Miller*, *Peter Medgyessy*, *Mikuláš Dzurinda* a *Vladimír Špidla*. Předsedové vlád především zhodnotili výsledky dosavadní visegrádské spolupráce a diskutovali o jejím místě v integrované Evropě. Ocenili vzájemnou solidaritu a spolupráci všech čtyř zemí v minulých letech, zejména v souvislosti s integračními snahami ve vztahu k NATO a EU. Premiéři také analyzovali dosavadní výsledky MVF. Došli k závěru, že jeho velmi úspěšná činnost, především v oblasti udělování grantů (Visegrad Scholarship Programme), by měla i nadále pokračovat, a to za ještě větší podpory všech partnerů. Další samostatnou oblastí byla evropská, resp. integrační problematika. Všichni zúčastnění uvítali podpis přístupových dohod a pozitivní výsledky referend o vstupu jednotlivých zemí do EU. V souvislosti s tím zdůraznili, že rozšíření Unie přispěje nejen k posílení míru, stability a prosperity celé Evropy, ale i ke zlepšení její globální pozice. Všichni také podpořili další rozšiřování EU. V bezpečnostní problematice premiéři ocenili podpis přístupových dohod nových členských zemí NATO k této organizaci jako výsledek pražského summitu NATO (s obzvláštním zřetelem na pozici Slovenska). Konstatovali, že tímto krokem byl naplněn jeden ze základních strategických cílů visegrádského uskupení - členství všech čtyř zemí v NATO. Proces bezpečnostní integrace zemí Visegrádské skupiny tak byl dle jejich názoru dokončen. Premiéři se závěrem shodli na tom, že visegrádská spolupráce má stále svůj smysl a je vhodné v ní pokračovat. Navíc diskutovali možnost zapojení Ukrajiny (zejména na žádost Polska) do

¹⁷² <http://www.visegradgroup.org>.

neformálních struktur V-4, nepřijali však žádný závěr. V této souvislosti pouze vyjádřili svoji připravenost pokračovat v politickém dialogu s Kyjevem a nevyloučili možnost budoucí diskuse ve formátu V-4-Ukrajina.

□ ***Dobříš (Česká republika) – 1. říjen 2003***

První summit v rámci českého předsednictví V-4 se uskutečnil počátkem října 2003 na zámku v Dobříši. Zúčastnili se ho *Lezsek Miller, Peter Medgyessy, Mikuláš Dzurinda a Vladimír Špidla*. Hlavním tématem setkání byla finalizace vstupních jednání do EU a tematika Smlouvy o ústavě pro Evropu (dále také „Evropská ústava“). Panovala shoda na tom, že všechny visegrádské země jsou na členství v Unii dobře připraveny a vzájemná spolupráce zemí V-4 by měla pokračovat i v rámci evropské pětadvacítky. V průběhu jednání týkající se Evropské ústavy se však ukázala jak názorově blízká stanoviska jednotlivých zemí, tak i některé rozpory. Shoda panovala například v otázkách zachování jednoho komisaře na každý členský stát EU, udržení rotačního předsednictví v Radě ministrů, neboť to umožňuje podíl každé země na činnosti EU či v otázkách evropské obranné politiky, která by neměla vést ke snížení efektivity NATO. Polský premiér pak prezentoval polskou představu o postavení jednotlivých zemí v unijních orgánech. V této otázce nedošlo ke shodě. Premiéři zemí Visegrádu se však shodli na tom, že nepřipustí, aby byli pod tlakem vnějších okolností nuceni přistoupit na pro ně nevýhodné znění Evropské ústavy. Dle názoru polského premiéra Millera musí být diskuse o Smlouvě o ústavě pro Evropu autentická, přičemž nelze připustit, aby se jedna skupina snažila vnutit ostatním svůj pohled. To by bylo zpochybněním samotných evropských principů. V Dobříši se tak poprvé projevil názorový rozdíl jednotlivých zemí Visegrádu o budoucí podobě EU – především mezi Polskem na straně jedné a ostatními partnery na straně druhé.

□ ***Praha – 8. březen 2004 (speciální summit)***

Toto zvláštní setkání, mimo dohodnutý rámec pravidelných jednání, se uskutečnilo 8. března 2004 v Praze, resp. na zámku v Kolodějích. Jeho zvláštnost spočívalo především v tom, že to byla poslední schůzka premiérů zemí V-4 před jejich vstupem do EU. Tomu odpovídala i agenda projednávaných témat – výlučně zaměřená na integrační problematiku. Hlavním tématem pak byla Smlouva o ústavě pro Evropu, která byla

předmětem mezivládní konference zemí EU již za účasti zemí V-4. Postoj zemí Visegrádu k této problematice nebyl jednotný. Zatímco ČR, Maďarsko a Slovensko podporovaly v Konventu dohodnutý text Evropské ústavy, Polsko bylo jednoznačně proti. V otázce budoucího finančního rámce EU na léta 2007-2013, který počítal v příspěvcích jednotlivých zemích do společného unijního rozpočtu se zachováním stávajícího stropu 1,24% HDP naopak mezi visegrádskými partnery panovala shoda. Podle názoru Vladimíra Špidly se jednalo o rozumný a vyvážený kompromis¹⁷³. Premiéři zemí Visegrádu se také shodli na tom, že je třeba i nadále koordinovat svoje postoje i v rámci EU, přičemž jako příklad byla uvedena otázka volného pohybu osob, zejména v reakci některých zemí patnáctky uzavřít po přechodnou dobu své pracovní trhy občanům nově přijímaných zemí. Stejný názor panoval i v tom, že i přes odlišný přístup jednotlivých zemí V-4 (např. Maďarsko přijalo odvetná opatření, ČR a Slovensko nikoli), je nutné o těchto věcech jednat, navzájem se informovat a koordinovat společná stanoviska. Slovenský premiér Dzurinda vyjádřil názor, že Visegrád má smysl i tehdy, když v některých projednávaných otázkách nebude úplná shoda.

□ ***Kroměříž (Česká republika) – 12.května 2004***

V časovém horizontu této práce se poslední summit předsedů vlád zemí visegrádské čtyřky konal několik dní po jejich vstupu do EU v ČR. Toto setkání bylo příležitostí jednak ke zhodnocení výsledků činnosti Visegrádské skupiny a také k formulaci budoucí pozice, příp. dalších cílů skupiny. Historický význam tohoto setkání spočíval především v tom, že to bylo poprvé, co proběhlo takovéto jednání již mezi členskými zeměmi NATO a EU. V Kroměříži byly přijaty dva zásadní materiály, které definovaly budoucí smysl a obsahovou náplň další existence tohoto regionálního uskupení. Jednalo se o tzv. *Kroměřížskou deklaraci předsedů vlád zemí Visegrádské skupiny*¹⁷⁴ a o dokument „*Obsah budoucí visegrádské spolupráce*“ („*Guidelines of Future of Visegrad Cooperation*“). Zatímco politicky laděná Kroměřížská deklarace se hlásí k odkazu „původního“ Visegrádu, reflektující změněnou geopolitickou situaci, v níž se všechny subjekty po splnění svých integračních ambicí nacházejí, druhý dokument jasně definuje oblasti společných aktivit na platformě visegrádského projektu a nastiňuje mechanismy

¹⁷³ Nejenom v této otázce však nebyli vrcholní čeští politici představitelé jednotní. Např. prezident Václav Klaus několikrát zdůraznil, že do společného unijního rozpočtu by měly přispívat především ty státy, které požadují více centralistickou a společnou politiku Bruselu a naopak méně ty země, které tyto ambice nemají.

¹⁷⁴ oficiální název zní „Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on Cooperation of the Visegrad Group Countries after their accession to the European Union“.

další (v rámci Visegrádské skupiny, uvnitř a vně EU, v rámci NATO a ostatních mezinárodních organizací) kooperace. Oba dokumenty navazují na původní myšlenky visegrádského projektu a zdůrazňují, že historický odkaz Visegrádu a budoucí kontinuita jsou důležitými devizami pro další vývoj tohoto uskupení. Premiéři *Vladimír Špidla*, *Mikuláš Dzurinda*, *Peter Medgyessy* a *Marek Belka* se dále věnovali již permanentní agendě jejich setkávání – evropské tematice. Řešili otázky budoucí finanční perspektivy EU, lisabonského procesu či dalšího vývoje strukturální politiky EU. Dohodli se, že další jednání budou v těchto otázkách vedena na úrovni státních tajemníků. Významným tématem bylo i hodnocení činnosti MVF. Všichni se shodli na tom, že jde o mimořádně úspěšný projekt, který dokonale plní původní záměr a přináší ještě mnohem více, než od něj bylo očekáváno. I z těchto důvodů bylo rozhodnuto opětovně zvýšit členský příspěvek každé země o 150.000 EUR (na 750.000 EUR) ročně, čímž došlo k navýšení ročního rozpočtu této instituce na 3.000.000 EUR. Posledním významným bodem kroměřížského jednání byla otázka širší regionální spolupráce, a to nejen s Ukrajinou, Běloruskem a státy západního Balkánu, ale se všemi středo a východoevropskými zeměmi. Premiéři se shodli, že budoucnost Visegrádu je v jeho otevřenosti. Důležitou úlohou Visegrádu bude jeho schopnost využívat regionální a historické zkušenosti, a to zejména ve prospěch zemí východní a jihovýchodní Evropy usilujících, tak jako kdysi visegrádské země, o integraci do evropských a transatlantických struktur. Dohodnutý budoucí tzv. otevřený formát „V4+“ měl těmito ambicím výrazně napomoci.¹⁷⁵

Mimo pravidelná setkání formálního či neformálního charakteru došlo k několika ad hoc jednáním mezi premiéry zemí Visegrádské skupiny. Za zmínku stojí ***společné jednání ministerských předsedů České republiky, Polska a Maďarska ve Washingtonu 12. března 1999*** v souvislosti se slavnostním přijetím těchto tří zemí do NATO a dále setkání v rámci summitu EU ***v Seville 22.6.2002***. Na tomto setkání se premiéři mimo jiné dohodli na termínu a místě odloženého summitu V-4 a také na těsnější spolupráci a koordinaci svých postojů v závěrečné fázi vstupních rozhovorů tak, aby bylo možno některé věci spojené se vstupem do EU prosadit společně. Další taková jednání probíhala např. při příležitostech summitů Středoevropské iniciativy (např. 21. 11. 2003 ve Varšavě), CEFTA, EU, výročních zasedání NATO. Specifickou formou setkání pak byly schůzky premiérů V-4 s vrcholnými představiteli nejvýznamnějších zemí EU či reprezentantů institucí Unie. Uskutečnila se společná setkání s ministerskými předsedy ***Spojeného***

¹⁷⁵ Plíšek, J.: Visegrád se osvědčil a má budoucnost. In: Mezinárodní politika, 2004, 1, s. 20.

království Velké Británie a Severního Irska, Francie a Nizozemska, a to s **Tony Blairem** (5.10.2000 ve Varšavě a později v Budapešti), **Lionellem Jospinem** (4.5.2002 v Budapešti) a **Wimem Kokem** (19.12.2000 v Bratislavě) a německým kancléřem **Gerhardem Schröderem** (28.4.2000 v polském Hnězdně). V Budapešti pak v srpnu 2003 proběhla jednání premiérů zemí Visegrádské skupiny s předsedou Evropské komise **Romanem Prodim**. Témata těchto rozhovorů byla v podstatě velmi podobná – rozšiřovací proces EU a jeho hodnocení, včetně podmínek a výsledků vstupních rozhovorů a samozřejmě bilaterální problémy, resp. vztahy zemí Visegrádské skupiny a konkrétní země, případně EK.

2.4.2.2. Setkání prezidentů zemí Visegrádské skupiny

□ *Gerlachov - Vysoké Tatry (Slovensko) – 3. prosinec 1999*

Na pozvání slovenského prezidenta *Rudolfa Schustera* se 3. prosince 1999 uskutečnilo ve Vysokých Tatrách první setkání čtyř prezidentů visegrádských zemí po znovuoobnovení vzájemné spolupráce. Summitu se kromě svého hostitele zúčastnili český prezident *Václav Havel*, polský prezident *Alexander Kwasniewski* a jejich maďarský protějšek *Arpád Göncz*. Prezidenti pozitivně zhodnotili oživenou visegrádskou spolupráci, přičemž dle jejich názoru byl především bratislavský summit předsedů vlád zemí Visegrádské skupiny a jeho výsledky (nastartování mechanismů vzájemné spolupráce a vymezení oblastí priorit budoucího působení uskupení) velkou nadějí pro budoucnost Visegrádu. Prezidenti se shodli, že hlavní pozornost je nutné věnovat problematice zahraniční a bezpečnostní politiky, vnitřní bezpečnosti, podpory vzdělání a výzkumu, kultury a sportu, aktivit mladých lidí, ochrany životního prostředí, rozvoje infrastruktury a přeshraniční spolupráce. S tím úzce souvisí další prohlubování tzv. **občanské dimenze** visegrádského uskupení. V této souvislosti také prezidenti ocenili a uvítali dohodu o vzniku MVF, který dle jejich názoru může být vhodným nástrojem prohlubování občanských principů ve vztazích mezi občany, studenty a mladými lidmi zemí Visegrádské skupiny. V souvislosti se vstupem ČR, Polska a Maďarska do NATO v březnu 1999 prezidenti vyjádřili uspokojení nad splněním tohoto strategického cíle, na druhou stranu však zdůraznili, že je nezbytné v co nejkratší době připravit podmínky pro vstup Slovenska do NATO. Prezidenti dále zhodnotili situaci v oblasti přístupových rozhovorů do EU. I zde vyjádřili ochotu pomoci Slovensku dohnat zpoždění, do kterého se v přístupových

jednáních dostalo. Prezidenti se také zabývali problematikou bezpečnostní politiky v regionu, a to i v mezinárodním měřítku. Diskutovali o aktuálním vývoji mezinárodních vztahů a bezpečnosti (prezidentské volby na Ukrajině, včetně podpory její evropské orientace, bezpečnostní situace v Čečensku, problematika boje proti mezinárodnímu terorismu, dodržování ochrany lidských práv a základních svobod, atd.), přičemž z jejich vyjádření vyplynulo, že základní cíle zemí Visegrádské skupiny v oblasti bezpečnostní politiky zahrnují i nadále euroatlantickou orientaci, rozvoj jejich vnitřní a vnější integrace, podporu jejich strategického partnerství a vzájemné identity.¹⁷⁶

□ *Pszczyna (Polsko) – 19. leden 2001*

Prezidenti ČR, Maďarska, Polska a Slovenska se ve stejném složení jako na summitu ve Vysokých Tatrách opět setkali 19. ledna 2001 v Pszczyně. Ocenili desetiletou spolupráci zemí Visegrádské skupiny a vyzdvihli její příspěvek k všestrannému rozvoji všech zúčastněných zemí. Zároveň se vyjádřili pro její další pokračování. Zdůraznili i význam tohoto uskupení z hlediska integračních snah všech zemí, ocenili schopnost Visegrádu komunikovat na různých úrovních, a to od předsedů vlád, přes resortní ministry až po odborníky v jednotlivých oblastech (jednalo se především o oblast kultury, vzdělávání, vědy a přeshraniční spolupráce). Opětovně ocenili roli MVF. Prezidenti se dále zabývali perspektivou dalšího pokračování Visegrádu po vstupu všech zúčastněných zemí do EU. Došli k závěru, že tato spolupráce by měla fungovat i v rámci Unie, neboť může napomoci dosažení strategických cílů nejen jednotlivých zemí, ale i celého regionu. Shoda byla i na tom, že ze strany ČR, Polska a Maďarska je nutné vyvinout maximální úsilí k co nejrychlejšímu začlenění Slovenska do NATO (pokud možno už na pražském summitu v roce 2002). Základním nástroje dosažení tohoto cíle spatřují prezidenti v podpoře politiky otevřených dveří NATO a úspěšném začleňování armád visegrádských zemí do struktur NATO. Závěrem svého jednání prezidenti charakterizovali strategické úkoly, jež před jejich zeměmi, resp. středoevropským regionem stojí – zajištění větší míry ekonomických svobod, dosažení vyšší životní úrovně a větší míry vnitřní a vnější bezpečnosti zemí visegrádského uskupení. Dosažení těchto cílů, spolu s dosavadními úspěchy Visegrádu v oblasti přechodu od totalitních režimů k demokracii, principům právního státu a tržního hospodářství, může dle názoru všech zúčastněných posloužit jako dobrý příklad všem těm, kteří se o tuto změnu snaží nebo budou snažit.¹⁷⁷

¹⁷⁶ <http://www.visegradgroup.org>.

¹⁷⁷ <http://www.visegradgroup.org>.

□ **Častolovice (Česká republika) – 22. srpen 2002**

Tohoto setkání se zúčastnili pouze prezidenti *Václav Havel*, *Alexander Kwasniewski* a nově zvolený maďarský prezident *Ferenc Mádl* (slovenský prezident *Rudolf Schuster* se kvůli nemoci omluvil). Jednání reagovalo především na katastrofální povodně, které ČR zasáhly v srpnu 2002. Jak polský prezident, tak jeho maďarský kolega, nejenže vyjádřili hlubokou lítost a účast s oběma ČR, ale zároveň slíbili praktickou podporu svých zemí při odstraňování následků těchto ničivých povodní. Český prezident za poskytnutou pomoc poděkoval a zdůraznil, že Polsko nikdy, v celé historii, nepomohlo ČR tak jako během několika posledních dní a je odhodláno pomáhat dál. Totéž platí o Maďarsku a Slovensku. A v tom spatřoval prezident Havel praktickou dimenzi významu visegrádské myšlenky.¹⁷⁸ Dalšími tématy jejich setkání byly otázky spojené s prohlubováním spolupráce v rámci Visegrádské skupiny a debata o rozšíření EU. Panovala shoda na tom, že referenda o vstupu zemí Visegrádské skupiny do EU by se v jednotlivých zemích Visegrádu měla konat postupně v krátkém časovém sledu podle toho, jakou má členství v EU v jednotlivých zemích podporu veřejného mínění.¹⁷⁹ Prezident Havel k tomu řekl, že prezidenti se shodli také na tom, že by nebylo praktické, podmiňovat tyto procesy (konání referend – pozn. autora) a rozšíření EU navzájem. Tyto by měly svým vlastním tempem jít kupředu a vše nasvědčuje tomu, že i ten proces rozšiřování „pojede“ podle toho svého „timetablu“ či harmonogramu, který je dostatečně známý a který byl všemi přijat.¹⁸⁰ Tato politická koordinace společných postupů byla pro další přístupový proces důležitá.

□ **Budapešť – 3. listopad 2003**

Tohoto setkání se zúčastnili prezidenti *Ferenc Mádl*, *Alexandr Kwasniewski*, *Rudolf Schuster* a poprvé ve funkci i prezident ČR – *Václav Klaus*. Prezidenti se shodli na tom, že spolupráce mezi zeměmi tzv. visegrádské čtyřky má smysl a musí pokračovat i po vstupu všech čtyř zemí do EU. Velmi zajímavý posun tak bylo možno vysledovat zejména u českého prezidenta Klause, který dříve, ještě v pozici předsedy vlády, otevřeně mluvil o Visegrádské skupině jako o umělém a nepotřebném seskupení, jehož institucionalizace je zcela zbytečná a neefektivní. Prezident Klaus k tomu však uvedl, že vždy považoval

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ V srpnu 2002 byla podpora pro vstup do Evropské unie v Maďarsku asi 80%, v Polsku okolo 60%, v České republice cca 50% a na Slovensku o něco málo více než 50%.

¹⁸⁰ Petržílková, E.: Prezidenti Maďarska a Polska přislíbili prezidentu Havlovi pomoc při likvidaci následků ničivých povodní. Radio Praha, 23.8.2002. In: <http://www.radio.cz>.

visegrádské země za země velmi blízké, přátelské, přičemž pokud proti něčemu vystupoval, tak proti tomu, aby tato jednání byla bez obsahu.¹⁸¹ Dále zdůraznil, že visegrádská spolupráce by měla po vstupu všech zúčastněných zemí do EU dostat další obsahovou náplň podobné té, kterou měla CEFTA. Jako praktický příklad další spolupráce pak uvedl budování schengenského systému ochrany vnějších hranic EU, neboť s výjimkou ČR budou všechny ostatní země visegrádského uskupení tvořit vnější hranici EU. Alexandr Kwasniewski prohlásil, že země V-4 musí pokračovat ve visegrádské spolupráci. Dle jeho názoru se vzájemnou spoluprací mnohé procesy urychlily a všem zúčastněným zemím to pomohlo.¹⁸² Jako příklad uvedl pomoc, kterou získalo Slovensko od dalších zemí V-4 v souvislosti s pozváním do NATO a společný vstup všech čtyř států do EU. Podle Schustera by visegrádské země měly také pomoci s integrací dalších zemí do EU, např. Ukrajině či jiným zemím východní či jihovýchodní Evropy. Prezidenti nezažali stanovisko k „Německo-polské deklaraci k přesídlování národů, útekům a vyháněním“, která se zejména v ČR setkala s kritickým postojem. Prezident Klaus k tomu pouze dodal, že nevěří v přísliby očekávání toho, co může navrhovaný evropský dialog v této věci přinést, neboť postoje zemí k 2. světové válce a jejím následkům jsou dostatečně známy a není důvod se k nim neustále vracet.¹⁸³

□ **Košice – 11.-12. březen 2004**

Poslední setkání hlav států zemí V-4 před jejich vstupem do EU se uskutečnil v Košicích. Zúčastnili se ho *Rudolf Schuster, Václav Klaus, Alexander Kwasniewski a Ferenc Mádl*. Hlavním tématem jejich jednání byla budoucnost Visegrádské skupiny po vstupu všech čtyř zemí do EU. Prezidenti se v průběhu jednání shodli na tom, že EU nebrání vzniku a existenci lokálních seskupení členských států, jak o tom svědčí zkušenost Beneluxu či Severské rady. I z tohoto důvodu došli k závěru, že existence Visegrádu má smysl i v rámci Unie, ne však na institucionalizované platformě. Dle jejich společného názoru by Visegrád naopak mohl být vhodným místem pravidelných konzultací a koordinací společných postupů v rámci EU, včetně setkávání prezidentů. Předmětem diskuse byly i otázky spojené s projednáváním Smlouvy o ústavě pro Evropu na mezivládní konferenci zemí EU, volného pohybu osob na unijním trhu práce, resp.

¹⁸¹ ČTK, 3.11.2003 („Prezidenti: Visegrád má smysl“).

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

restrikcí ze strany některých členů EU a problematika postavení některých národnostních menšin, zejména Romů.¹⁸⁴ V těchto tématech však nepřijali žádné konkrétní závěry.

Schůzky prezidentů a předsedů vlád zemí Visegrádské skupiny, často považované za formu volného institucionálního rámce uskupení, vytvořily základ pro jeho faktickou činnost. Skutečnost, že existovala vůle k těmto jednáním, resp. byl nalezen jejich společný obsah vytvářela uvnitř Visegrádské skupiny významnou platformu, kde mohla být na nejvyšší politické úrovni projednávána zásadní témata evropského, regionálního i individuálního charakteru. Zatímco jednoroční schůzky prezidentů měly spíše deklaratorní charakter, půlroční jednání předsedů vlád a jejich závěry fakticky ovlivňovaly činnost vlád jednotlivých zemí a spoluutvářely praktickou zahraniční politiku visegrádských zemí. Jednání vrcholných politických představitelů zemí V-4 přispělo k prohloubení stability ve střední Evropě, bylo příspěvkem k naplnění základních strategických cílů – vstupu do NATO a EU, pomohlo k začlenění Slovenska do integračních procesů a následnému vstupu do NATO a EU a posílilo obecný princip regionální spolupráce, nikoli pouze na platformě Visegrádské skupiny (ale i CEFTA a SEI)

Jaká konkrétní témata byla na těchto jednáních nejčastěji projednávána, kde se dařilo koordinovat společné postoje, resp. kde je viditelný přínos Visegrádské skupiny pro všechny zúčastněné země? V rámci jednání prezidentů a předsedů vlád šlo o následující oblasti:

- koordinace společných stanovisek v oblasti **zahraniční a bezpečnostní politiky** (zejména v době balkánské, resp. kosovské krize, vztah k zemím východní a jihovýchodní Evropy);
- společná podpora **občanské dimenze** Visegrádské skupiny (zřízení a činnost Mezinárodního visegrádského fondu, problematika školství, podpora vědy, výzkumu, kultury, sportovních projektů a přeshraniční spolupráce);
- harmonizace některých společných stanovisek v oblasti **evropského integračního procesu** (časová koordinace referend o vstupu do EU v jednotlivých zemích V-4, společný postoj vůči podmínkám vstupu do EU včetně jeho finančního rámce);
- **podpora Slovenska** v jeho integračních ambicích ve vztahu k NATO a EU;
- **role a postavení Visegrádské skupiny uvnitř EU.**

¹⁸⁴ v EU žije přibližně 10 mil. Romů, z nichž 80% se nachází pod hranicí chudoby.

U premiérů, z hlediska jejich exekutivní role, je pak možné definovat ještě následující oblasti společných zájmů a vzájemné koordinace, resp. harmonizace společných stanovisek v:

- oblasti **vnitřní bezpečnosti a justice, tzv. třetího pilíře EU** (zejména v souvislosti s budoucí aplikací schengenských pravidel a nutností koordinovaného postupu v boji proti organizovanému zločinu a mezinárodnímu terorismu);
- **spolupráce v obranném průmyslu**, především z hlediska podpory společných vojenských projektů;
- koordinace společných kroků v rámci **rozvoje infrastruktury, podpory společných energetických projektů, diverzifikace zdrojů** v souvislosti s omezením závislosti na dodávkách surovin z Ruska a ostatních postsovětských republik.

Existovaly však i oblasti, kde vrcholní politici zemí V-4 nebyli schopni najít společnou řeč. Jednalo se především o:

- některá důležitá témata **evropského integračního procesu** (zájmy zemí V-4 v průběhu jednání o nové institucionální podobě EU a projednávání textu Smlouvy o ústavě pro Evropu v rámci jednání Konventu, rozdíly v ratifikačním postoji ke Smlouvě o ústavě pro Evropu (v Maďarsku a na Slovensku proběhla, v ČR a Polsku nikoliv), neschopnost nalezení společného stanoviska na některé otázky související s restrikcemi, resp. přechodnými opatřeními ze strany tzv. starých členů EU);
- harmonizaci společné **vízové politiky zemí Visegrádské skupiny** vůči východním zemím, zejména Ukrajině, atd.;
- **dalšímu rozšíření Visegrádské skupiny** (zde byl patrný zejména odpor Slovenska a Maďarska), příp. nalezení vhodného formátu pro jednání se zeměmi střední a východní Evropy majících o takový dialog zájem (Ukrajina, pobaltské země, Slovinsko, Rakousko)

V těchto oblastech se projevil zřetelný nesoulad zájmů zemí Visegrádské skupiny, přičemž výsledkem byl individuální přístup každé ze zemí k danému tématu.

2.4.3. Summity premiérů zemí Visegrádské skupiny a Beneluxu

Praktickým důkazem toho, že Visegrád by se mohl stát regionální platformou v rámci EU bylo nastartování vzájemné spolupráce se skupinou zemí Beneluxu – Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem, které představují příklad úspěšné regionální spolupráce v rámci EU. Navíc ve srovnání se zeměmi Visegrádské skupiny mají země Beneluxu některé podobné či shodné znaky – historický vývoj, geopolitickou situaci, podobné kulturní zaměření, srovnatelnou úroveň ekonomiky i podobnost vnitropolitického vývoje. To vše dávalo Visegrádu dobrou inspiraci aby vzájemná spolupráce po vstupu do EU nejen nezanikla, ale na příkladu zemí Beneluxu se dále rozvíjela.

Iniciátory myšlenky organizace summitu předsedů vlád zemí Beneluxu a Visegrádu byli český premiér Miloš Zeman a jeho belgický protějšek *Guy Verhofstadtem*, kteří se v únoru 2001 v Bruselu dohodli na zahájení této spolupráce. Zeman v minulosti několikrát prohlásil, že malé členské státy EU mají mnoho společného a proto by měly spolupracovat. Česká republika podporovala tuto spolupráci a viděla v ní vhodnou příležitost k otevření cesty ke spolupráci i na dalších úrovních. Praha vycházela z toho, že kooperace Benelux - Visegrád by neměla být institucionalizována a jejím základem by měl být dialog na různých úrovních v oblastech společných zájmů. Tento dialog se měl týkat jak exekutivy, tak i parlamentů a sféry občanské společnosti.¹⁸⁵ Všechny země V-4 pak uvítaly tuto spolupráci, neboť vytvářela prostor pro podporu ze strany zemí Beneluxu, jako zakládajících členů EU, integračnímu procesu v Evropě a rovněž jako podporu jejich vstupu do EU.

□ *Lucemburk – 5.12.2001*

První schůzka ministerských předsedů ČR, Polska, Slovenska, Maďarska, Belgie, Nizozemska a Lucemburska nazvaná „*Budoucnost Evropy*“ měla za cíl posoudit, zda je tato spolupráce možná a dále stanovit její obsah a formy. Dalšími důležitými tématy byly „evropské záležitosti“ - příprava Smlouvy o ústavě pro Evropu, Charta základních práv EU a tvorba společné zahraniční a bezpečnostní politiky Unie. Důležitá debata se v tomto duchu vedla o konkrétních tématech mezivládní konference v roce 2004, jako byly především reforma institucí EU a role nově přistupujících zemí. V této souvislosti se

¹⁸⁵ Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2000 do prosince 2000). Praha 2001, s. 39.

premiéři vyslovili pro dodržení harmonogramu rozšíření a zdůraznili, že je nutné zachovat princip diferenciací a hodnocení jednotlivých kandidátů podle jejich individuální připravenosti. Premiér Orbán v této otázce zdůraznil, že Maďarsko není proti rozšíření EU o deset zemí najednou, ale kvůli tomu nehodlá Budapešť čekat.¹⁸⁶ Dále premiéři jednali o boji proti mezinárodnímu terorismu a integračních procesech ve světě. V závěrečném komuniké bylo zdůrazněno, že kandidátské země musí být plně zapojeny do debaty o budoucnosti Evropy a do činnosti Konventu jako platformy pro přípravu Smlouvy o ústavě pro Evropu. Také měly být definovány priority spolupráce Benelux - Visegrádská skupina. Premiér Zeman na závěr jednání řekl, že důležitost summitu spočívala v dosažení shody na tom, že lze v budoucnu efektivně spolupracovat. Podle něj prokázal summit i důležitou roli tak často podceňované visegrádské čtyřky.¹⁸⁷

□ *Trenčín (Slovensko) – 24.-25.5.2002*

Další summit předsedů vlád zemí visegrádské čtyřky a Beneluxu se uskutečnil v Trenčíně, bohužel za neúčasti maďarského předsedy vlády.¹⁸⁸ Všichni zúčastnění diskutovali zejména o zkušenostech Belgie, Nizozemska a Lucemburska v rámci EU a možné aplikaci podobných vztahů mezi zeměmi Visegrádu, o zajištění ochrany vnějších hranic před nelegální migrací, včetně aplikace schengenských dohod pro nově přistupující země, dále o bezpečnostních otázkách a rizicích Evropy a světa a o další spolupráci obou regionálních seskupení. V této otázce panovala shoda na tom, že spolupráce nebude v budoucnu institucionalizována, ale že je možné definovat oblasti spolupráce, kde tato může být produktivní a užitečná pro všechny.¹⁸⁹ Premiéři se dále zabývali konkrétními tématy souvisejícími se vstupem zemí V-4 do EU (volný pohyb pracovních sil, existence přechodných období, Evropská ústava). Především polská strana se pak snažila využít tohoto setkání k vytvoření společné pozice především visegrádských zemí pro nadcházející vyjednávání s Uníí o konkrétních vstupních podmínkách. Premiér Miller prohlásil, že je velmi důležité, aby v základních otázkách evropské integrace dokázali všichni členové visegrádského projektu hovořit jedním hlasem, což se však v mnohých případech nedařilo. V závěru pak bylo konstatováno, že všichni zúčastnění považují spolupráci mezi V-4 a Beneluxem za prospěšnou a hodlají v ní pokračovat.

¹⁸⁶ ČTK, 5.12.2001 („Benelux a V4 potvrdily, že chtějí úžeji spolupracovat“).

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Premiér Peter Medgyessy usiloval o získání důvěry vlády, proto byl vedoucím maďarské delegace vedoucí Úřadu vlády István Stumpf.

¹⁸⁹ bohužel již nebylo konkrétně stanoveno, o jaké oblasti by se mělo jednat.

□ **Brusel – 25.3. 2004**

Poslední jednání předsedů vlád zemí ve formátu Visegrádská skupina - Benelux před vstupem zemí V-4 do EU se uskutečnilo 25. března 2004 v Bruselu, a to před jednáním Evropské rady. Projednávaná témata se týkala především evropské problematiky a výměny zkušeností obou regionálních uskupení. V rámci evropské agendy byly diskutovány otázky spojené s členstvím ČR, Polska, Maďarska a Slovenska v EU (jednalo se především o volném pohybu pracovních sil u nově přistupujících zemí, existenci a délce přechodných opatření a dalších restrikcí ze strany stávajících i nových členů Unie), projednávana byla i tematika Smlouvy o ústavě pro Evropu, kde všechny zúčastněné strany s výjimkou Varšavy zastávaly podobný názor, proběhla i debata o budoucí finanční perspektivě EU, společné zahraniční politice, budoucím rozšíření EU, atd. Dalším tématem pak byla možná kooperace obou regionálních seskupení v rámci EU. Bylo konstatováno, že v institucionalizované podobě není účelné tuto spolupráci rozvíjet, přičemž zachování stávajícího formátu vzájemné spolupráce může být prospěšné jak v obecné rovině, tak při harmonizaci postojů jednotlivých států v konkrétních otázkách. Všichni zúčastnění vyjádřili vůli a ochotu v těchto jednáních i nadále pokračovat, neboť v nich spatřují možný nástroj prosazování vlastních zájmů uvnitř „nové“ EU.

2.4.4. Ostatní aktivity v rámci Visegrádské skupiny v letech 1998-2004

Na bratislavském summitu předsedů vlád V-4 v květnu 1999 byly definovány oblasti visegrádské spolupráce. Jednalo se o problematiku zahraniční politiky, vnitřní politiky a záležitosti vnitřní bezpečnosti, včetně imigrační politiky, boje proti organizovanému zločinu a terorismu, vzdělání, výchovy, kultury, zdraví a sportu, vědy a výzkumu, životního prostředí, rozvoje infrastruktury a přeshraniční spolupráce. Tato témata pak byla pravidelně diskutována na různých úrovních (od ministerské, přes parlamentní až po jednání odborníků). V rámci exekutivy šlo o jednání na úrovni ministrů (především zahraničí, obrany, vnitra, kultury, životního prostředí, zdravotnictví, školství), jejich náměstků, státních tajemníků či jiných vysokých představitelů státní administrativy. Dále se pravidelně setkávají předsedové parlamentů všech čtyř zemí, předsedové zahraničních výborů, výborů pro obranu a bezpečnost a výborů pro evropskou integraci, kde jsou diskutovány především aktuální problémy související s členstvím zemí

visegrádského uskupení v EU. Od roku 2002 se dostaly do popředí zájmu otázky spojené s procesem evropské integrace, resp. předsvtupními rozhovory. Jednalo se především o schůzky státních tajemníků pro evropskou integraci, předsedů či členů parlamentních výborů pro evropskou integraci, zahraničních výborů či výborů pro obranu a bezpečnost, pracovní jednání vysokých představitelů státní administrativy zabývajících se konkrétními otázkami integračního procesu, atd.¹⁹⁰

Mimo tato oficiální jednání probíhá dialog také na neformální úrovni (v rámci tzv. občanské dimenze Visegrádu), a to v rámci společenských, kulturních, sportovních a vzdělávacích akcí - festivalů, konferencí, seminářů a kolokvií, setkávání představitelů na municipální úrovni, vědců, pedagogů, mládeže a sportovců. Z tohoto je zřejmé, že myšlenka zprostředkovat spolupráci a vzájemný dialog v prostoru střední Evropy se začala v občanské rovině reálně naplňovat. Na podporu dalšího rozvoje občanské dimenze Visegrádské skupiny došlo ke zřízení Mezinárodního visegrádského fondu, který projekty v oblasti občanské společnosti mezi zeměmi Visegrádské skupiny finančně podporuje.

2.4.5. Mezinárodní visegrádský fond

Mezinárodní visegrádský fond má v rámci Visegrádské skupiny specifické postavení. Je jediným plně institucionalizovaným orgánem v jejím rámci. O jeho zřízení se vedla jednání již od summitu předsedů vlád V-4 v Bratislavě v květnu 1999 (zmiňuje se o něm zde přijatá společná deklarace), která vyústila podpisem „Dohody o založení Mezinárodního visegrádského fondu“ 9. června 2000 v průběhu pražského summitu premiérů V-4. Tímto aktem tak došlo k formálně právnímu založení instituce, jejíž činnost a aktivita se každoročně rozšiřuje a prohlubuje.

Členskými zeměmi této mezinárodní smlouvy jsou ČR, Polsko, Maďarsko a Slovensko, které na počátku existence MVF přispívaly na jeho činnost 250.000 EUR ročně, později (na summitu v Krakově v červnu 2001) rozhodly o zvýšení této částky na dvojnásobek. Od roku 2003 se pak jejich roční finanční participace zvýšila na 600.000 EUR a od roku 2004 činí 750.000 EUR. Tato suma, která tvoří rozpočet MVF, je

¹⁹⁰ Základní chronologický přehled o spolupráci visegrádských partnerů na různých úrovních v období let 1993-2004 je uveden v přílohové části.

využívána především k financování grantových projektů (více než 2.000.000 EUR)¹⁹¹ a zahraničních studijních pobytů vybraných studentů z členských zemí (více než 30 každý rok). Z této částky je financována i činnost Sekretariátu MVF, který sídlí v Bratislavě. Hlavním posláním této instituce je podpora rozvoje spolupráce mezi ČR, Polskem, Maďarskem a Slovenskem v kulturní, vědecké, výzkumné, vzdělávací a sportovní oblasti. Cílem je podporovat společné projekty, výměnné pobyty mladých lidí a přeshraniční spolupráci. MVF proto finančně (prostřednictvím grantů) podporuje vybrané projekty a studijní pobyty vysokoškolských studentů (tzv. Visegrad Scholarship Programme) ze zemí visegrádského uskupení. Od roku 2002 je pak Visegrad Scholarship Programme otevřen i pro studenty doktorského studia a dalších forem vyššího vzdělávání. Značný finanční příspěvek je věnován na „*Visegrádské strategické projekty*“, v jejichž rámci mohou neziskové organizace, právnické a fyzické osoby do 31. ledna každého kalendářního roku požádat o finanční příspěvek na projekty v následujících oblastech:

- spolupráce mládeže zemí Visegrádské skupiny;
- nové perspektivy spolupráce zemí Visegrádské skupiny v oblastech vědy, výzkumu, vzdělávání a ekonomiky v rámci regionálního rozvoje a konkurenceschopnosti;
- spolupráce mezi veřejnoprávními televizemi;
- veřejná doprava na místní a regionální úrovni jako základní předpoklad udržitelného rozvoje zemí Visegrádské skupiny;
- zkušenosti získané v oblasti vzdělávání občanské společnosti a reformy veřejné správy na všech úrovních jako zdroj know-how pro země jihovýchodní a východní Evropy sousedící se zeměmi Visegrádské skupiny.¹⁹²

Každoročně je také udělována tzv. *Visegrádská kulturní cena* (honorovaná 20.000 EUR) za mimořádný přínos v oblasti rozvoje středoevropské regionální spolupráce v rámci zemí visegrádského uskupení.

MVF má tuto organizační strukturu:

- **Konference ministrů zahraničních zemí** je nejvyšším orgánem - rozhoduje o výši ročních členských příspěvků visegrádských zemí a schvaluje rozpočet (je tvořen ze dvou částí – financování projektů (granty, stipendijní pobyty, Visegrádské strategické projekty a Visegrádská kulturní cena) a financování

¹⁹¹ Jedná se o standardní granty (lze žádat 2x ročně, vždy do 15. března a do 15. září) a tzv. malé granty (lze žádat 4x ročně, vždy do 15. března, 15. června, 15. září a 15. prosince).

Sekretariátu MVF). Ze svého středu si volí prezidenta, jímž je ministr zahraničních věcí předsednického státu Visegrádské skupiny;

- **Rada velvyslanců** - je složena z velvyslanců nebo chargés d' affaires a.i. v zemi, která předsedá MVF. Rada připravuje program a materiály pro jednání Konference ministrů, hodnotí činnost MVF v předchozím roce, schvaluje vybrané projekty, včetně jejich financování a jednou za šest měsíců vyhodnocuje plnění stanovených cílů MVF;
- **Výkonný ředitel** – je hlavním exekutivním statutárním orgánem, který vystupuje jménem MVF navenek. Je odpovědný za plnění úkolů, které byly MVF stanoveny. Je zároveň šéfem Sekretariátu MVF, který zajišťuje administrativně technický chod MVF.¹⁹³

Mezinárodní visegrádský fond je významným výsledkem aktivity Visegrádské skupiny. Všechny země tohoto uskupení považují jeho činnost za prospěšnou a výsledky MVF za velmi úspěšné (z tohoto důvodu došlo k několikerému navýšení ročních příspěvků na jeho činnost). Tento výsledek je dosažen především tím, že MVF má jasně vymezenou obsahovou náplň své činnosti, která směřuje k podpoře občanské dimenze v zemích Visegrádské skupiny, má dobré institucionální a profesionálně zdatné personální zázemí a v neposlední řadě je jeho cílem podpora projektů, které mají praktický dopad na území všech čtyř členských zemí. Výsledky činnosti MVF jsou zřetelné a viditelné, navíc podpora vědy a výzkumu, školství, kultury a přeshraniční spolupráce dává této instituci dobré vyhlídky do budoucnosti. Všechny tyto faktory jasně ukazují, že pokud existuje politická vůle, je jasně vymezen obsah a zajištěno zázemí, může mít vzájemná regionální spolupráce praktické výsledky. Obsahovou náplní činnosti MVF jsou však taková témata, která nevyvolávají rozpory mezi jednotlivými státy, naopak jsou ve všech podporována. I to je důležitý důvod, proč je činnost této instituce tak úspěšná, resp. proč je tak dobře hodnocena všemi státy Visegrádské skupiny.

¹⁹² <http://www.visegradfund.org/>.

¹⁹³ v letech 2000-2003 vykonával tuto funkci Slovák Urban Rusnák, od roku 2003 pak Polák Andrzej Jagodzinski.

3. HODNOCENÍ PLNĚNÍ VYBRANÝCH STRATEGICKÝCH CÍLŮ VISEGRÁDSKÉ SKUPINY

Ve Visegrádské deklaraci byly definovány základní strategické cíle vzájemné spolupráce. Tato dizertační práce zkoumá plnění, resp. naplnění některých z nich. Jedná o následující cíle:

- ❑ **spolupracovat při vytváření stabilního prostředí ve střední Evropě po rozpadu bipolárního uspořádání světa a Evropy;**
- ❑ **spolupracovat při co nejrychlejší zahájení integračních procesů a následném začleňování se do euroatlantických struktur – Severoatlantické aliance a Evropské unie.**

Tyto cíle byly formálně naplněny – region střední Evropy je stabilizován, stal se součástí stabilního evropského prostředí a všechny čtyři země jsou plnoprávnými členskými státy nejvýznamnějších uskupení euroatlantického, resp. evropského prostoru – Organizace Severoatlantické smlouvy a Evropské unie. Jakou měrou však na splnění těchto strategických cílů participovala Visegrádská skupina, resp. jaká byla role tohoto uskupení při jejich naplňování? Nebo naopak je naplnění těchto cílů výsledkem individuálního postoje a praktické zahraniční politiky jednotlivých zemí Visegrádu, příp. výsledkem přirozeného vývoje ve středoevropském regionu a role Visegrádu byla v tomto procesu pouze okrajová? Tuto problematiku se pokusí objasnit následující kapitola.

3.1. Visegrádská skupina jako stabilizační faktor střední Evropy

Na počátku devadesátých let 20. století byla bezpečnostní problematika hlavním důvodem vzniku a existence tohoto uskupení. Na tuto skutečnost poukazuje Jiří Dienstbier, který v jednom ze svých rozhovorů zdůrazňuje, že „*počátkem devadesátých let pro nás bylo hlavní prioritou rozpuštění Varšavské smlouvy a odchod sovětských vojsk*“.¹⁹⁴ Proto byl společný zájem na naplnění těchto cílů silnější než vlastní individuální zájmy zahraniční politiky jednotlivých zemí. Zatímco však k rozpuštění Varšavské smlouvy a zrušení RVHP došlo koordinovaným postupem zemí V-4, odsun sovětských vojsk byl více v režii jednotlivých států než Visegrádské skupiny jako celku. Vzájemná kooperace v bezpečnostní oblasti dostala nový impuls po vyostření situace v Sovětském svazu v roce 1991 a vzniku hluboké krize na území Svazové federativní republiky Jugoslávie. Od této doby je možné považovat visegrádskou spolupráci za intenzivní a směřující k naplnění tohoto základního strategického cíle. V průběhu vzájemné spolupráce v letech 1991-1992 se vytvořil efektivně fungující mechanismus vzájemných jednání a konzultací, který fungoval nejprve na úrovni prezidentů, resp. premiérů účastnických států, později byl přenesen i na nižší platformy- ministerstva zahraničních věcí, obrany, vnitra a postupně i mezi ostatní ústřední orgány státní správy a jejich odborné pracovníky (náměstci, ředitelé odborů, atd.). Prezident Havel na summitu čelných představitelů visegrádských států v Praze v květnu 1992 zdůraznil, že politikové, experti a diplomaté spolu konzultují nejrůznější problémy, navzájem se seznamují se svými závěry, informují se o svých rozhodnutích, předkládají na mezinárodních fórech společné iniciativy a spolupracují všude tam, kde si to situace vyžaduje. Dle jeho názoru je pochopitelné, že toto společné úsilí a tato koordinace jsou na mezinárodní scéně dobře viditelné, a že přispívají k dobrému jménu všech tří zemí.¹⁹⁵ Vytvoření tohoto vzájemného mechanismu kooperace proto nemalou měrou přispělo k plnění konkrétních úkolů, jako byly především:

- koordinace společných postojů ve vztahu k Sovětskému svazu a jeho zahraniční politice;
- příprava společných stanovisek k rozpuštění Varšavské smlouvy a RVHP;

¹⁹⁴ České středoevropské zkušenosti jsou pro Evropu cenné (rozhovor s Jiřím Dienstbierem). In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=563, 19. června 2002.

¹⁹⁵ Had, M.: Trojka v evropské architektuře., s. 5., nepublikováno.

- koordinace společných postojů a stanovisek k důležitým otázkám evropského vývoje (krize na Balkáně, společný postup vůči NATO a ZEU), harmonizovaný postup vůči zemím rozvojového světa;
- prezentace společných stanovisek a jejich následná realizace na národních úrovních reflektující dohody mezi vrcholnými politickými reprezentanty zainteresovaných zemí, včetně dohodnutých harmonogramů - a to ke všem výše zmíněným tématům.

Především odborné platformy vzájemné spolupráce tak výrazně přispěly k naplnění výše zmíněných úkolů, odstranění třecích ploch a vytvoření situace, kdy tento region mohl být vnímán jako celek hovořící jedním hlasem, což bylo oceňováno i v zahraničí. Tento fakt pak nepochybně přispěl ke zlepšení mezinárodně politického postavení těchto zemí, což se odrazilo i v podpoře visegrádskému projektu ze strany západních zemí. Podpora ve vojensko-bezpečnostní oblasti byla patrná zejména ze strany NATO a Spojených států amerických. Generální tajemník NATO Manfred Wöerner zdůrazňoval důležitost a význam pokračování třístranné spolupráce na setkání s maďarskými představiteli v Budapešti již v listopadu 1990, a poté ještě mnohokrát při jiných příležitostech. Československý ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier v lednu 1991 po návštěvě USA zvláště upozornil na to, že *„Spojené státy americké se již několikrát vyjádřily jasně, že s námi budou ochotněji spolupracovat, pokud ukážeme, že jsme schopni spolupráce s celým regionem“*.¹⁹⁶ Tato politická podpora visegrádské spolupráci byla důležitá především v tom, že společné visegrádské aktivity mají pozitivní ohlas u klíčových členských států NATO a jsou vnímány pozitivně i ze strany samotné Aliance. A to bylo pro vrcholné představitele zemí Visegrádské skupiny velmi důležité, nejen z pohledu aktuálně řešených problémů, ale i z důvodů budoucích integračních ambicí zainteresovaných zemí do NATO. Podobná podpora Visegrádské skupině byla zřetelná i ze strany ES. Nejvýznamnějším vyjádřením této skutečnosti bylo uzavření dohod o přidružení se všemi státy Visegrádské skupiny najednou (i když na bilaterální bázi), jako s prvními státy z postkomunistického bloku v prosinci 1991. Tento symbolický akt lze považovat za ocenění role Visegrádské skupiny ze strany ES, a to zejména proto, že ES vždy přistupovaly ke každé kandidátské zemi individuálně.

V prvních letech visegrádské kooperace bylo největšího pokroku dosaženo především v oblasti politické (zahraničněpolitické) a bezpečnostní, přičemž prioritu měla

nutnost zajištění vlastní bezpečnosti a stability regionu. Ekonomická spolupráce se v letech 1991 - 1992 rozvíjela pomaleji než tomu bylo v oblasti vojenské či politické. To bylo zapříčiněno i složitými, často objektivně danými, poměry v této oblasti, radikálním poklesem vzájemné obchodní výměny po rozpadu RVHP a složitým procesem hospodářské transformace, který byl ve všech zemích provázen poklesem produkce a významnými změnami v teritoriální a odvětvové struktuře zahraničního obchodu. I tyto důvody proto vedly k dohodě zemí Visegrádské skupiny na vytvoření nové regionální struktury pro těsnější obchodní spolupráci – CEFTA.

Závěrem této kapitoly je vhodné opět připomenout slova prezidenta Václava Havla, který výsledky spolupráce Visegrádské skupiny v první etapě její existence charakterizoval v Praze 6. května 1992 tak, že země visegrádského uskupení dosáhly největšího pokroku na cestě k demokracii a tržnímu hospodářství, mají ze všech států bývalého východního bloku nejužší vztahy se stabilizovanou částí Evropy, jsou považovány za perspektivní partnery všech existujících evropských institucí i za příklad pro další země bývalého východního bloku, které se vydaly na cestu stejných politických a hospodářských reforem. Dle jeho mínění tato určitá exkluzivita ve vztahu k Evropě dává velkou naději, že tyto země se budou moci v dohledné době přiřadit k vyspělým evropským zemím nejen symbolicky, ale i formálně. Havel dále zdůraznil, že Polsko, Československo a Maďarsko se staly členy Rady Evropy, sjednaly asociační dohody s ES, hrají významnou roli v činnosti KBSE a na mezinárodních fórech se staly partnery, kteří nemohou být přehlédnuti.¹⁹⁷ Tato slova dobře vystihují pozici Visegrádské skupiny na konci roku 1992 i skutečnost, že těmto zemím se opravdu za pomoci koordinovaného postoje podařilo překlenout období nestability a naopak vytvořit z regionu střední Evropy stabilní a respektovanou oblast. V tomto je význam Visegrádské skupiny v počátečním období její existence nezpochybnitelný.

¹⁹⁶ Československá zahraniční politika: Dokumenty, 1991, s. 35.

¹⁹⁷ Tamtéž, s.5.

3.2. Visegrádská skupina a její role v procesu integrace jednotlivých zemí do NATO

Spolupráce zemí Visegrádské skupiny ve vojensko bezpečnostní oblasti byla od počátku na poměrně vysoké úrovni. Rozvíjela se i v období faktického utlumení činnosti Visegrádu (1993-1997), i když s výrazně menší intenzitou. Proč tomu tak bylo?

- hlavním důvodem byla snaha všech zúčastněných zemí o co nejrychlejší vyplnění mocensko politického vakua, které vzniklo ve středoevropském regionu po rozpadu Varšavské smlouvy, Sovětského svazu a po znovusjednocení Německa v roce 1990. Země střední a východní Evropy se tímto zároveň snažily prokázat svoji sounáležitost k euroatlantickému demokratickému společenství, reprezentovanému v branně-bezpečnostní oblasti Severoatlantickou aliancí, jejímiž členy se všechny země Visegrádské skupiny chtěly v co nejkratší možné době stát;
- prospěšnost vzájemné kooperace zemí Visegrádské skupiny ve vojensko-bezpečnostní oblasti je možné spatřovat také v tom, že samotná definice pojmu bezpečnosti se od skončení studené války, resp. politiky bloků významně proměnila. Jasně rozlišitelný nepřítel, od kterého bylo možno očekávat přímou vojenskou hrozbu, se postupně vytratil, objevila se však řada jiných hrozeb (mezinárodní terorismus, organizovaný zločin, nelegální obchod se zbraněmi), které tento pojem více posunuly od vojenské k civilní dimenzi. Ani region střední Evropy nebyl v této oblasti výjimkou.

Základní ambicí visegrádského uskupení však byla především snaha urychlit přibližování se v bezpečnostní oblasti k NATO. Země Visegrádské skupiny si byly dobře vědomy toho, že pouze konstruktivní a kooperativní spolupráce může napomoci k urychlenému vstupu do Aliance. Důležitost co nejrychlejšího vstupu do NATO se naplno ukázala zejména v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území bývalé Jugoslávie, kde hrozba jeho eskalace do sousedních zemí nebyla malá a intenzivně ji z visegrádských zemí vnímalo především Maďarsko. Proto především kolektivní pojetí vzájemné spolupráce nakonec přispělo k tomu, že ČR, Polsko a Maďarsko vstoupily do NATO společně, přičemž právě schopnost jejich praktické kooperace byla zřetelným přínosem jejich vstupu. Slovensko, které se svojí provýchodní zahraniční politikou samo připravilo o možnost vstoupit do NATO v první vlně, se pak za podpory ostatních visegrádských

zemí – členů NATO - stalo členskou zemí NATO v roce 2004. Tím byl formálně naplněn další strategický cíl Visegrádské skupiny vytyčený na počátku její existence. Jakým způsobem však k tomuto aktu napomohla společná činnost dotčených států v rámci Visegrádské skupiny? Byla zde patrná nějaká koordinovaná aktivita zemí visegrádského uskupení, nebo naplnění tohoto strategického cíle bylo výsledkem individuálních snah a aktivit jednotlivých zemí?

Odpovědi na tyto otázky lze rozdělit do dvou časových období - do madridského summitu NATO v červenci 1997, kde byly ČR, Polsko a Maďarsko vyzvány k zahájení vstupních rozhovorů a na období od jeho konání do vstupu ČR, Polska a Maďarska do NATO. V období let 1992-1997 byla vzájemná spolupráce realizována především na platformě vzájemných jednání nejvyšších představitelů armád visegrádských zemí – ministrů obrany a náčelníků generálních štábů. Intenzita této spolupráce však byla přímo úměrná podpoře ze strany politických reprezentací Visegrádské skupině. V letech 1992-1993 se uskutečnilo několik setkání výše zmíněných představitelů, přičemž základ jejich kooperace byl položen na první schůzce ministrů obrany v Krakově v červenci 1991. Po ní následovala další jednání, na kterých byla patrná snaha koordinovat společné aktivity, resp. hledat společné postoje, a to zejména v následujících oblastech:

- příprava jednotných stanovisek týkajících se aplikace Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, resp. jednotná prezentace těchto postojů;
- koordinace vybraných společných aktivit v obranném průmyslu (výroba, modernizace a opravy bojové techniky a zbraní);
- harmonizace společných postojů v branně - bezpečnostní problematice (vstup do NATO, postavení ZEU a KBSE, bezpečnostní situace na Balkáně, válka v Perském zálivu).

Hlavním cílem této spolupráce bylo, aby se zainteresované země staly v co nejkratší době plnoprávními členy NATO. Právě proto neexistoval zájem rozšířit tuto spolupráci o další země. Důvodem byla obava ze ztráty vnitřní dynamiky a akceschopnosti této kooperace. Na druhé straně se však tato spolupráce neměla uzavírat před konstruktivní a prospěšnou spoluprací s jinými státy - nečleny této skupiny, a to na ad hoc základě. Konkrétním výsledkem spolupráce visegrádských zemí a jejich vojensko – bezpečnostních složek v institucionalizované rovině byla dohoda o definování základních oblastí spolupráce, jež měly být detailně posouzeny, příp. dále rozpracovány specializovanými pracovními

skupinami. Takto se dohodli ministři obrany na jednání v Tatranské Zrubě v září 1992. Jednalo se o následující oblasti:

- vytváření společných inspekčních týmů pro plnění Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě;
- spolupráce v oblasti plnění závazků "Smlouvy o otevřeném nebi" a rozšíření dosavadní spolupráce v integrovaném systému protiletadlové obrany a řízení letového provozu;
- výměna zkušeností z přípravy jednotek vyčleňovaných do mírových sil OSN, včetně společného využití vlastních výcvikových zařízení a prostorů;
- kooperace v oblasti vyzbrojování, technického zabezpečení a společného využití výsledků vědeckovýzkumné základny;
- výměna zkušeností z budování nového systému armádní logistiky.

Rozhodnutím o vytvoření společných pracovních týmů byl položen základ pro budoucí spolupráci, neboť byly jasně definovány oblasti a konkrétní témata. Postupem času však i spolupráce ve vojenské oblasti ztrácela dynamiku, a to zejména kvůli českému postoji, který kopíroval negativní pohled české diplomacie na Visegrádskou skupinu. Jednání vrcholných představitelů armád zemí V-4 sice pokračovala i nadále, ale již bez účasti českého ministra obrany,¹⁹⁸ což bylo ze strany ostatních visegrádských zemí často kritizováno. Především z tohoto důvodu tak v období let 1994-1996 nepřinesla vzájemná spolupráce v této oblasti prakticky žádné výsledky a nepřispěla k progresi v dosavadní kooperaci.

K zásadnímu obratu došlo až v souvislosti se závěry madridského summitu NATO konaného 8.-9. července 1997, kde byly ČR, Maďarsko a Polsko vyzvány ke vstupu do Aliance. Vzájemná spolupráce ČR s Maďarskem a Polskem byla po madridském summitu zaměřena primárně na přípravu vstupu do Severoatlantické aliance. V červenci 1997 byla v Budapešti uspořádána první trilaterální schůzka ministrů obrany.¹⁹⁹ Jednalo se o významný krok, který odstartoval řadu dalších aktivit. Ministři obrany se dohodli na tom, že se budou pravidelně setkávat každého čtvrt roku, přičemž další úrovní jednání budou schůzky náčelníků generálních štábů a náměstků ministrů obrany. Budapešťská schůzka tak byla velmi důležitá, neboť:

- vytvořila oficiální rámec pro budoucí spolupráci a navíc obnovila tradici vzájemných schůzek na nejvyšší úrovni v bezpečnostní oblasti (započala tak

¹⁹⁸ český ministr obrany byl zastupován na úrovni prvního náměstka.

¹⁹⁹ V období let 1997-2004 se uskutečnilo více než 20 jednání mezi ministry obrany nebo náčelníky

jednání ve formátu V-3, tj. bez účasti Slovenska, které se k tomuto modelu spolupráce připojilo až později);

- neponechala tento rámec pouze na úrovni politických jednání a konzultací, ale rozhodnutím o pravidelných setkáních náměstků a náčelníků generálních štábů, jej posunula do roviny praktické spolupráce.

Dále bylo rozhodnuto o vytvoření společných pracovních skupin, jejichž obsahová náplň měla pokrývat hlavní priority, které byly v souvislosti s přípravou na vstup do NATO v popředí zájmu všech tří armád. Byl to zřetelný pokus o koordinaci vzájemných kroků v procesu vstupu jednotlivých zemí do NATO. Šlo především o oblasti vyplňování Dotazníku obranného plánování, přípravy osob určených pro práci ve strukturách NATO, problematiku velení, koordinace vyzbrojování, oblast řízení, spolupráce v oblasti logistiky, protivzdušné obrany (dále také „PVO“), řízení lidských zdrojů, obranných strategií a vojenských doktrín²⁰⁰. Jejich konkrétní obsahová náplň a praktické výsledky byly následující:

□ ***Pracovní skupina pro řízení lidských zdrojů***

Jednání se soustřeďovala zejména na problematiku plnění požadavků vyplývajících ze začleňování zemí Visegrádské skupiny do NATO, redukce přebytečných vojenských i civilních kapacit, restrukturalizace stávajícího personálu, změn hodnotní skladby v armádách zemí visegrádského uskupení, doplňování profesionálního armádního sboru, tvorby či zlepšování kariérního řádu, jazykové přípravy, odborného vzdělávání a personální strategie jednotlivých zemí. Hlavním výstupem této skupiny mělo být sladění požadavků vyplývajících z procesu začleňování do Aliance se stávající realitou, tj. zejména redukcí armád, restrukturalizací personálu, změn hodnotní skladby, doplňování profesionálního sboru, udržení mladých vojáků z povolání ve služebním poměru, zkvalitnění kariérního řádu, jazykové přípravy a odborného vzdělávání, legislativního rámce personálního řízení, personální strategie, dělby kompetencí mezi ministerstva obrany a generální štáby, atd.. Význam této skupiny byl zřejmý, proto její činnost byla prodloužena i po vstupu zemí Visegrádské skupiny do NATO a dále rozšířena o slovenské armádní experty. Původní časový horizont její působnosti byl

generálních štábů České republiky, Maďarska a Polska, později i Slovenska.

²⁰⁰ Informační materiál k trilaterálním rozhovorům MO ČR, MO MR a MNO PR v Budapešti, 12. července 1997. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, s. 3 – 7. In: Archiv Ministerstva obrany ČR.

ohrazen vstupem do NATO, kdy mělo dojít k naplnění obou navzájem provázaných cílů: zajistit aktivní přístup k přípravě na členství v Alianci a harmonizovat společný postup během přístupového procesu. Zatímco před březnem 1999 bylo těžištěm jednání především personální zabezpečení výběru, přípravy a vysílání expertů do aliančních struktur a zvýšená péče o vyčleňované jednotky, po vstupu do NATO se hlavní pozornost přesunula k zabezpečení dosažení plné kompatibility s normami NATO ve všech rozhodujících oblastech personálního řízení.

❑ ***Pracovní skupina pro spolupráci v oblasti logistiky***

Cílem této skupiny bylo vytvořit platformu pro výměnu informací o prováděných a plánovaných opatřeních v logistice před vstupem do NATO, resp. pro výměnu zkušeností z naplňování cílů interoperability. Práce skupiny nenaplnila původní očekávání, neboť její konkrétní výstupy byly zanedbatelné.

❑ ***Pracovní skupina k vyplňování Dotazníku obranného plánování***

Tato pracovní skupina byla vytvořena s cílem zabezpečit efektivní platformu pro třístranné konzultace ke zkušenostem ze zpracování Dotazníku obranného plánování (dále také „DPQ“) v předvstupním období, dále zmapovat aktuální situaci jednotlivých armád a následně dosáhnout minimálních vojenských požadavků stanovených Aliancí. V průběhu práce této skupiny, která byla k povaze jejího věcného obsahu velmi specifická (řada informací měla utajovaný charakter) nikdy nedošlo k přijetí dlouhodobého a systematického koordinovaného postupu, resp. k přijetí a realizaci konkrétních dohod. Všechna jednání této skupiny tak měla pouze konzultační a informativní charakter, ze kterého nevyplynuly závazné úkoly.

❑ ***Pracovní skupina k problematice velení, řízení a informací***

Hlavní oblasti spolupráce této skupiny byly definovány takto:

- vzájemná výměna informací o problémech při budování a provozu komunikačních, spojovacích a informačních systémů;
- koordinovaný postup při řešení spojení přes státní hranice, a to zejména v souvislosti s napojením se na spojovací síť NATO;
- výměna informací a společný postup při přípravě rozvoje a výstavby stacionárních i mobilních komunikačních a informačních systémů (infrastruktury);
- řešení bezpečnosti komunikačních a informačních systémů;

- zabezpečení interoperability a jednotných standardů armád zemí Visegrádské skupiny;
- harmonizace komunikačních systémů a informačních technologií do systémů řízení;
- výměna zkušeností v oblasti radioelektronického boje;
- výměna zkušeností při výstavbě operačně taktických systémů velení a řízení.

Tato pracovní skupina nemalou měrou přispěla k přípravě a následnému uzavření bilaterálních smluv (česko-polská, česko-maďarská a polsko-maďarská), které vytvořily základní legislativně-technický rámec pro další prohloubení vzájemné spolupráce v této oblasti.

□ ***Pracovní skupina k obranným strategiím a vojenským doktrínám***

Úkolem této pracovní skupiny mělo být detailní rozpracování základních strategických vojensko-obranných dokumentů Polska, ČR a Maďarska, zejména v kontextu tvorby národních obranných strategií, a to ve vazbě na připravovanou Strategickou koncepci NATO. Právě zde mohl být přínos nově přijatých členských zemí nejzřetelnější, neboť při harmonizaci vzájemných kroků mohl středoevropský region vystupovat jako celek. Tento cíl se však splnit nepodařilo, neboť jednotlivé země se nakonec rozhodly vystupovat v této oblasti samostatně.

□ ***Pracovní skupina pro oblast spolupráce v protivzdušné obraně***

V průběhu činnosti této pracovní skupiny byla řešena následující témata:

- možnost nákupu stejného typu víceúčelového nadzvukového letounu, mobilního protiletadlového raketového systému a radarů na společné nebo bilaterální bázi;
- realizace společného postupu při modernizaci prostředků protiletadlového raketového vojska na společné nebo bilaterální bázi;
- společná příprava štábů, výcviku jednotek PVO, společných cvičení PVO (velitelsko-štabních cvičení s vojsky, bojových střelb) a výměna zkušeností v této oblasti;
- zajištění výměny informací k zabezpečení vyššího stupně bezpečnosti letového provozu;
- možnost vzájemné výměny studentů na školách PVO;
- koordinace národních systémů velení, řízení a průzkumu, řízení letového provozu a systému záchranné letecké služby využívaných v národních systémech PVO.

□ *Pracovní skupina v oblasti vyzbrojování*

Iniciativa k zahájení práce této pracovní skupiny vzešla od českého ministerstva obrany, které navrhlo pravidelně uskutečňovat setkání národních ředitelů pro vyzbrojování nebo alternativně působících pracovníků ministerstev obrany zainteresovaných zemí. Spolupráce započala koncem roku 1998, přičemž mezi základní oblasti spolupráce patřily:

- vzájemná spolupráce v rámci vybraných vojenských projektů (společný vývoj mobilního 3D radaru středního dosahu, modernizace tanku T-72, spolupráce na vývoji tankové podkaliberní munice, modernizace bojových vozidel pěchoty BVP-1 a vrtulníků Mi-24 a PZL Sokol);²⁰¹
- výzkum a vývoj;
- státní ověřování jakosti;
- akviziční politika;
- standardizace.

Konkrétní výsledky činnosti této skupiny reflektovaly vůli jednotlivých zemí postupovat v této oblasti koordinovaně. Společně realizovaných projektů proto nebylo mnoho. Jednalo se především o projekt modernizace bitevního vrtulníku Mi-24, dále byla dohodnuta a realizována vzájemná spolupráce při vývoji zbraňových systémů a jejich doplňků, jako byly simulátory a trenažéry, pohonné jednotky. Dobrá byla i spolupráce při výrobě munice či prostředků jaderné, bakteriologické a chemické ochrany. Na činnosti této pracovní skupiny se však projevil zřetelný snahy jednotlivých zemí primárně podporovat domácí zbrojní průmysl na úkor společných projektů. Přesto patří výše zmíněné společné visegrádské armádní projekty ke konkrétním příkladům úspěšné vzájemné spolupráce.

Další významnou oblastí vzájemné spolupráce na cestě do NATO byla diplomacie, resp. spolupráce na úrovni ministrů zahraničních věcí. Ministři zahraničních věcí otázky související se vstupem do NATO pravidelně konzultovali, připravovali společná stanoviska a sladili vzájemné postoje. Výsledkem společných kroků pak byla koordinace národních ratifikačních procedur, vytvoření časového harmonogramu schválení vstupu do NATO v jednotlivých visegrádských zemích a společně realizovaný lobbying

²⁰¹ Informační materiál k jednání pracovní skupiny pro vyzbrojování v Polsku dne 19.5.1998. Ministerstvo obrany České republiky, s. 7. In: Archiv Ministerstva obrany ČR.

v americkém Senátu, resp. v parlamentech ostatních členských zemí NATO na podporu vstupu visegrádských zemí do NATO.

Vstupem ČR, Polska a Maďarska do NATO vyvrcholilo mnohaleté úsilí o zajištění bezpečnosti jednotlivých zemí i celého středoevropského regionu. Tím byla také završena první významná etapa spolupráce visegrádských zemí. Na druhé straně však pro armády zemí visegrádského uskupení vyplynuly ze vstupu do NATO nové úkoly, zejména pak:

- zapojit se do prací na nové Strategické koncepci NATO;
- podílet se na tzv. „politice otevřených dveří“, která byla přijata na washingtonském summitu v dubnu 1999. Tato politika byla všemi visegrádskými zeměmi podporována, a to mimo jiné i v kontextu snah o urychlený vstup Slovenska do Aliance;
- v zájmu udržení stability a bezpečnosti regionu střední Evropy se aktivně zapojit do práce Společné konzultativní rady NATO-Rusko;
- zintenzivnit vojenskou přípravu tak, aby armády visegrádských zemí dosáhly v co nejkratší době všech standardů Aliance.

Společným cílem třech nově přijatých členských států NATO bylo co nejrychlejší přijetí Slovenska do této organizace. Od listopadu 1999 se proto konala pravidelná společná jednání ministrů obrany a náčelníků generálních štábů zemí visegrádského uskupení ve formátu V3+1, tedy i za účasti Slovenska. Zvláštní vztah ke Slovensku byl zřetelný, na rozdíl od období Klausových vlád, zejména na české straně. Česká diplomacie vyvíjela intenzivní snahu (jak v rámci vojensko-bezpečnostní visegrádské spolupráce, tak ve své zahraniční politice), aby Slovensko bylo co nejdříve členem stejných politických, bezpečnostních a ekonomických struktur jako Česká republika. V této fázi bylo proto velmi významné udržení, resp. zefektivnění existující úrovně zapojení Bratislavy do Euroatlantické rady Partnerství pro mír (dále také „EAPC/PfP“ nebo „Rada“). ČR chápala Radu jako prostředek vzájemné spolupráce se značným potenciálem pro budoucí upevňování vztahů mezi aliančními a partnerskými státy. Vytvoření Rady považovala za významný krok k posílení stabilního bezpečnostního uspořádání v Evropě založeného na kooperativní platformě. Stejný názor sdíleli v této otázce i ostatní visegrádští partneři - Polsko i Maďarsko. I díky společnému úsilí všech visegrádských partnerů, a to jak v politické rovině (podpora vstupu Slovenska na oficiálních jednáních NATO), tak i v praktických otázkách (přizvání Bratislavy do některých společných projektů a pracovních skupin – viz. výše), dostalo Slovensko brzy svoji šanci. Na pražském summitu

NATO v listopadu 2002 bylo přizváno k zapojení se Aliance a v březnu 2004 stalo jejím plnoprávným členem.

Praktická vojenská spolupráce, nově i za účasti Slovenska, pokračovala po roce 1999 zejména v oblastech velení a řízení, vyzbrojování, standardizace, kodifikace a řízení lidských zdrojů. Činnost ostatních pracovních skupin byla ukončena. Státy Visegrádské skupiny se dále shodly na tom, že v budoucnu budou více využívat poznatky z nasazení národních vojenských jednotek do mezinárodních mírových sil, hlavně IFOR, SFOR a KFOR. Stejně tak bylo prospěšné, v rámci projektu Partnerství pro mír, lépe koordinovat výcvikové činnosti a společná cvičení. Došlo také k praktické spolupráci v oblasti společného obranného plánování, využívání kapacit obranného průmyslu a modernizace vybraných druhů zbraní a bojové techniky. Nadále docházelo k pravidelným setkáním ministrů obrany a dalších vojenských představitelů. Dalšími fóry společných aktivit v bezpečnostní oblasti byla jednání ministrů zahraničních věcí nebo společná pracovní jednání předsedů zahraničních a branně bezpečnostních výborů Parlamentů ČR, Polska a Maďarska. Pozitivním rysem bylo plánování vojenské spolupráce. Dalšími nezanedbatelnými společnými úspěchy armádní spolupráce zemí Visegrádské skupiny bylo vytvoření společné česko-slovensko-polské brigády podle základních standardů NATO, vytvoření 1. společného česko-slovenského praporu v rámci mise KFOR a vzájemná kooperace v oblasti zbrojního průmyslu. Jejím cílem bylo efektivnější využití omezených finančních prostředků v resortech obrany při modernizaci vojenského vybavení a zbraňových systémů jednotlivých visegrádských armád. Komplikacemi v této oblasti byly rozdílnost národních právních rámců jednotlivých států a prosazování národních ekonomických zájmů. Armáda každého státu je totiž stále důležitým ekonomickým subjektem, který přidělováním veřejných zakázek národním zbrojním firmám ovlivňuje úroveň zaměstnanosti a sociální stability v daném regionu. I přesto se však podařilo realizovat některé společné projekty všech čtyř visegrádských armád, jako je modernizace bitevního vrtulníku Mi 24, společné projekty v oblasti modernizace simulátorů a trenažérů, výroby munice. Byl započat proces výměny informací a srovnávání národních databází při zavádění standardů NATO.

V oblasti vojensko bezpečnostní spolupráce zemí (armád) Visegrádské skupiny bylo dosaženo zřetelného pokroku. Současná spolupráce se však již odehrává na jiné úrovni a na jiných fórech, než tomu bylo v minulosti. Tato kooperace, a ne jen ve vojenské

oblasti, musí odpovídat kvalitativně novým podmínkám. V současnosti je běžnou praxí, že vojenské kontakty mezi zeměmi Visegrádu probíhají pravidelně na nejrůznějších úrovních - od rezortních ministrů, přes náměstky ministrů obrany a náčelníky generálních štábů až po jednotlivé odbory a složky resortů, útvary a jednotky. Všechny státy by měly mít zájem udržet tuto úroveň vzájemné kooperace i do budoucna, neboť visegrádská spolupráce je přínosná pro všechny zúčastněné země, přispívá ke stabilitě ve střední Evropě a upevňuje spojenecké vztahy v rámci Severoatlantické aliance. V důsledku napjatosti vojenských rozpočtů a nezbytné restrukturalizaci ozbrojených složek by bylo vhodné prosazovat vojenskou specializaci v rámci visegrádské spolupráce, aby se eliminovalo zbytečné narůstání nákladů na jednotlivé projekty a složky armády při respektování závěrů pražského summitu NATO. Společný a koordinovaný postup by mohl usnadnit plnění jednotlivých národních závazků visegrádských zemí - členů NATO. Vzájemná vojenská spolupráce²⁰² zemí Visegrádské skupiny napomohla k realizaci jednoho ze strategických cílů, které si země Visegrádu na počátku své vzájemné spolupráce vytýčily – dosáhnout v co nejkratší době vstupu do NATO. Snaha o koordinaci společného postupu, podpořená vytvořením potřebného mechanismu (pravidelná setkání vojenských a politických představitelů) a profesionálního zázemí (vytvoření specializovaných pracovních skupin)

²⁰² Pro informaci uvádím stručný výčet jednání nejvyšších armádních představitelů v období 1990-2002:

Jednání ministrů obrany ČSFR, Polské republiky a Maďarské republiky proběhlo:

- Krakov - 2. července 1991
- Budapešť - 6. března 1992
- Tatranské Zruby (Slovensko) - 25. září 1992

Jednání náčelníků generálních štábů armád ČSFR, Polska a Maďarska se uskutečnilo:

- Měříň (ČSFR) - 19. - 20. listopadu 1992
- Krakov 5. - 7. září 1993

Jednání ministrů obrany zemí Visegrádské skupiny ve formátu V-3 (ČR, Polsko, Maďarsko) proběhlo:

- Varšava - 7. ledna 1994
- Budapešť - 12. července 1997
- Komorní Hrádek u Benešova (Česká republika) - 11. října 1997
- Krakov - 9. listopadu 1997
- Varšava - 30. ledna 1998
- Rhodos (Řecko) - 11. - 12. května 1998

Jednání ministrů obrany zemí Visegrádské skupiny ve formátu V-4, resp. V3+1 (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko) proběhlo:

- Bratislava - 5. září 1994
- Budapešť 30. - 31. května 1995
- Przemysl (Polsko) - 3. - 4. listopadu 1999
- Budapešť - 31. 1. - 1. 2. 2001
- Budapešť - 23. ledna 2002
- Piešťany - 30. května 2002

Jednání náčelníků generálních štábů armád ve formátu V-3 (Česká republika, Polsko, Maďarsko)

- Balatonkenese - 24. a 25. září 1997
- Komorní Hrádek u Benešova (Česká republika) - 16.-17. 1. 1998
- Zakopané (Polsko) - 1. července 1998

Jednání náčelníků generálních štábů armád ve formátu V4, resp. V-3+1 (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko)

umožnila identifikovat problémy a nedostatky na straně jedné, resp. vyhodnotit přednosti jednotlivých zemí na straně druhé, čímž přispěla k vytvoření potřebného rámce pro vzájemnou spolupráci. Madridský summit NATO v červenci 1997 dodal spolupráci novou motivaci a nastavil další konkrétní obsahovou náplň visegrádské kooperace. Perspektiva vstupu do NATO v roce 1999 pak byla rozhodujícím a motivačním faktorem spolupráce ČR, Polska a Maďarska, později i Slovenska. Severoatlantická aliance tento přístup vítala a podporovala. Visegrádská spolupráce přinesla i konkrétní praktické výsledky. Jedná se zejména o realizaci některých společných vojenských projektů, činnost a výsledky společných pracovních skupin v předvstupním procesu nebo o koordinaci společných postojů v bezpečnostní problematice (krize na území bývalé Jugoslávie, kosovská krize, problematika dalšího rozšíření Aliance, participace na mírových misích v rámci OSN, včetně zformování některých společných vojenských jednotek v rámci těchto misí, atd.). Tato spolupráce vstupem do NATO nejenže nezanikla, ale v některých oblastech se ještě prohloubila (podpora dalšímu rozšíření, výměna zkušeností ve vymezených oblastech navazujících na činnost společných pracovních skupin, atd.). Ukázalo se, že účinná spolupráce nutně nevyžaduje institucionalizované vztahy či byrokratické instituce, ale že stanovené úkoly je možné realizovat i prostřednictvím pružného mechanismu, který je schopen reagovat na konkrétní potřeby, zahrnující vzájemné konzultace, výměnu zkušeností a praktické formy kooperace. A v tomto rámci by visegrádská vojensko bezpečnostní spolupráce měla pokračovat i v budoucnu.

3.3. Visegrádská skupina a její role v integračním procesu do EU

Jedním z významných strategických cílů zemí Visegrádské skupiny byl co nejrychlejší vstup všech visegrádských zemí do Evropské unie. Tato kapitola analyzuje jak visegrádská spolupráce přispěla ke splnění tohoto cíle.

ES i jednotlivé západoevropské státy od počátku příznivě hodnotily společné aktivity Visegrádské skupiny. Projevovalo se to nejen politickou a diplomatickou podporou, ale také poskytováním hospodářské pomoci (v rámci programů PHARE, později též SAPARD a ISPA) a otevřením trhů zemí ES pro průmyslové výrobky. Státy západní Evropy spatřovaly v zemích Visegrádu na straně jedné potenciální zárodek regionálního integračního uskupení ve střední Evropě, na straně druhé pak vnímaly i jejich nezanedbatelný příspěvek k zajištění bezpečnosti a stability v této oblasti, zejména v souvislosti s událostmi na Balkáně a na území bývalého Sovětského svazu počátkem 90. let 20. století.²⁰³ Západní země oceňovaly i rychlý a nekonfliktní přechod zemí Visegrádské skupiny od totalitního k demokraticky zaměřenému státnímu zřízení. Konkrétní vyjádření podpory rozvoje Visegrádské skupiny ze strany ES je patrné v oficiálním stanovisku Evropské komise týkající se rozšíření ES z jara 1992, kde je zdůrazněno, že „*ekonomická integrace ... vyžaduje rozvoj spolupráce mezi zeměmi samotnými stejně jako bilaterální vztahy se Společenstvím*“ a dále „*že je vítána již realizovaná spolupráce mezi těmito zeměmi (pozn. autora Československo, Polsko, Maďarsko) jako důsledek Visegrádské deklarace*“.²⁰⁴ Dalším důkazem pozitivního postoje ES k Visegrádu bylo např. vyjádření ekonomického poradce ES pro střední Evropu *Bertranda Rioust de Largentay* v rozhovoru pro Lidové noviny, resp. Finanční noviny v červnu 1993 kdy prohlásil, že „*ES dělalo všechno pro to, aby nějak podpořilo regionální spolupráci, což se nakonec projevilo dohodami z Visegrádu. Kdyby ES tolik nenaléhalo, možná by se tam nic nepodepsalo*“.²⁰⁵ Podporu ES visegrádskému projektu přiznal např. bývalý maďarský ministr zahraničních věcí Géza Jeszensky, který v rozhovoru pro Rudé právo v březnu 1993, v reakci na některá

²⁰³ V západoevropské a americké odborné terminologii se termínu Visegrádské země používá jako synonyma pro nejrozvinutější státy střední Evropy.

²⁰⁴ Europe and the Challenge of Enlargement. In.: Bulletin of the Europe Communities (supplement 3/92), s. 19.

²⁰⁵ „Bez ES by nebylo Visegrádu“. In: Lidové noviny – Finanční listy, 23. června 1993, s. 1. (rozhovor s B. de Largentay).

ostrá prohlášení předsedy české vlády Klause, zdůraznil, že „*není také pravda, že Visegrád vznikl jako iniciativa Západu. Vím to – stál jsem u jeho zrodu. Vznik této skupiny byl ale pochopitelně našimi západními partnery vítán.*“²⁰⁶ Dle jeho názoru tedy Visegrádská skupina vznikla bez výraznější prvotní iniciativy Západu, na druhé straně se však těšila jeho podpoře, což bylo velmi důležité. Existovaly však i názory, že kromě vnitřních potřeb jednotlivých států mělo pro ustavení Visegrádu stejný, ne-li větší vliv naléhání Západu, ES a také USA.²⁰⁷

Vstřícný postoj ES k Visegrádské skupině hrál při vzniku a počátečním fungování Visegrádu důležitou roli, a to zejména v oblasti integračních ambicí jejích jednotlivých členů. Podpora ze strany ES byla jasně vyjádřena brzkým zahájením jednání o přidružení visegrádských zemí k ES v roce 1990, přičemž k podpisu bilaterálních dohod o přidružení mezi ES a ČSFR, Maďarskem a Polskem došlo v prosinci 1991. Evropské země pozorně sledovaly jak aktivity v rámci visegrádského uskupení, tak i způsob řešení některých sporných otázek, jako byl spor o využití vodního díla Gabčíkovo – Nagymaros, postavení maďarské menšiny na Slovensku či problémy při dělení federálního majetku mezi Českou a Slovenskou republikou po rozpadu společné federace. Neshody v kauze vodního díla na Dunaji negativním způsobem komplikovaly nejen dvoustranné vztahy Praha – Budapešť, ale i celkovou spolupráci v rámci celého regionálního seskupení. Takto to vnímal i Západ, který se snažil o zmírnění napětí.²⁰⁸ Podmínkou pro jakýkoli pokrok při řešení tohoto sporu bylo přimět obě strany ke vzájemnému dialogu, položit adekvátní důraz na technicko-ekologické aspekty celé tematiky, odpolitizovat tento problém a objektivně přihlížet k názoru nestranné třetí strany²⁰⁹ – toto vše byly snahy, které vyvíjely západní země s cílem urovnání této sporné otázky.

Spolupráce zemí Visegrádské skupiny v oblasti integračních snah se na počátku existence Visegrádské skupiny omezovala pouze na výměnu zkušeností a vzájemné se informování o postupu jednotlivých zemí ve vztahu k ES. Hlavní pozornost byla věnována zajištění bezpečnostní situace a vytvoření stabilního prostředí v regionu. Nově vzniklé politické subjekty se zpočátku této problematice příliš nevěnovaly, postupem času však její

²⁰⁶ Rudé právo, 1. března 1993, s. 1. („Není pravda, že Visegrád byl iniciativou Západu“ - rozhovor s G. Jezzenským).

²⁰⁷ Novák, T. Možnosti Visegrádské spolupráce. In. www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=723.

²⁰⁸ obě země, tedy Československo a Maďarsko, spolu v této době například neuzavřely žádnou základní smlouvu o vzájemných vztazích.

²⁰⁹ Jako nestranná třetí strana byla v tomto případě Komise ES, která také pomáhala hledat konkrétní řešení.

význam rostl. Např. Programové zásady Občanského fora z 26. listopadu 1989 tuto tematiku reflektují, neboť se v nich „*počítá se začleněním do evropské integrace*“. Symbolické heslo „*Zpátky do Evropy*“ pak v mnohém nastavilo, i když ve velmi obecné rovině, rámec dalšího československého zahraničněpolitického směřování. Tento postoj se potom odrazil i v programovém prohlášení československé vlády z července 1990, kde jedním z důležitých bodů zahraniční politiky je závazek „*jednat o uzavření smlouvy o přidružení ČSFR k západoevropské dvanáctce*“.²¹⁰ Bylo tak zřejmé, že integrace ČSFR do EU, v počátečním období reprezentovaná především úsilím o uzavření asociačních dohod, byla vymezena jako jeden ze základních zahraničněpolitických cílů československé diplomacie²¹¹. Také v Polsku a Maďarsku byla situace podobná. Všechny významné politické strany v těchto zemích podporovaly „urychlený návrat do Evropy“, který byl jako jeden z hlavních cílů vtělen i do oficiálních strategických cílů nově se formulujících diplomacií těchto zemí.²¹² O společném postupu těchto zemí však nenajdeme v oficiálních programových dokumentech ani zmínku. Všechny země sice tuto problematiku společně konzultovaly, zejména na úrovni ministrů zahraničních věcí, žádné společně koordinované kroky vůči ES však neučinily. To, že nakonec došlo k podepsání dohod o přidružení (asociačních dohod) se všemi státy najednou v prosinci 1991 (někdy je to nazýváno i jako „*superasociace*“) bylo více vyjádřením podpory ze strany ES vůči těmto zemím než výsledkem jejich společné a koordinované aktivity. V této souvislosti je potřebné zdůraznit tu skutečnost, že ES jednala o asociačních dohodách s jednotlivými zeměmi vždy individuálně a ani země Visegrádské skupiny nebyly výjimkou.²¹³ Důležité však bylo, že tyto dohody uzavřela ES se všemi zeměmi Visegrádské skupiny ve stejný den najednou, přičemž u ostatních zemí střední a východní Evropy již tomu tak nebylo. Tento symbolický akt je proto možné vnímat spíše jako vyjádření podpory ES společnému projektu Visegrádské skupiny, než vyústění aktivit Visegrádu v této oblasti. Tuto tezi podporuje fakt, že podpisu asociačních dohod předcházelo individuální uzavření dohod o obchodní a hospodářské spolupráci s ES, což bylo dalším dokladem spíše samostatného než kolektivního přístupu ze strany visegrádských zemí.²¹⁴ Navíc, po rozdělení ČSFR a nástupu ODS, resp. HZDS do vlády, i tato konzultační platforma zaniká. V obou nově

²¹⁰ Programové prohlášení vlády ČSFR (kapitola V. Zahraniční politika).

²¹¹ Vít, K.: Vztahy České republiky a Evropské unie v devadesátých letech. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=185 (8.11.2000).

²¹² Neumayerová, L.: Politické strany a evropská integrace ve střední Evropě: Polsko, Maďarsko a Česká republika. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=25 (30.3.2000).

²¹³ totéž platilo i v případě uzavření stabilizačních či asociačních dohod mezi ES, resp. EU a zeměmi západního Balkánu

²¹⁴ ČSFR tuto dohodu podepsala 7. května 1990.

vzniklých zemích převážily obavy z toho, aby visegrádská spolupráce nebyla ze strany západních zemí vnímána jako umělé společenství nezávisle fungující na evropských integračních strukturách či dokonce, aby Visegrádská skupina jako celek nebyla brzdou individuálních integračních snah nejlépe připravených zemí.²¹⁵ I proto byla po utlumení visegrádské spolupráce preferována ekonomická dimenze středoevropské spolupráce, a to na platformě CEFTA. V tomto časovém období tak nelze spatřovat žádný významný přínos Visegrádské skupiny v procesu integrace visegrádských zemí do ES/EU. Je však také nutné upozornit na skutečnost, že ani samotná ES/EU koordinovanému přístupu visegrádských zemí příliš nepomohla. EU sice na počátku integračního procesu upřednostňovala přístupová jednání se skupinami států, které byly schopny ekonomicky a politicky spolupracovat, neboť se předpokládalo, že taková kooperace bude možná i s ostatními zeměmi EU, resp. že regionální spolupráce učí kandidáty vyjednávání i uvnitř Unie. Na druhé straně však EU nikdy oficiálně nejednala se skupinami států, tedy ani se státy Visegrádské skupiny, jako regionálním sdružením. Všechna jednání byla oficiálně vedena výlučně na bilaterální bázi a ve vztahu k regionálním uskupením byla vždy realizována pouze doporučení či signalizace určitých procesů a jejich změn. I proto všechny obchodní dohody, dohody o přidružení a i samotné vyjednávání o vstupu měly ryze bilaterální charakter. A především z důvodu komplikovanosti procesu přístupu EU ke kandidátským zemím mohla tato její rozšiřovací strategie přispět k „přístupovému soutěžení“ mezi visegrádskými zeměmi.²¹⁶

Po faktickém utlumení činnosti Visegrádské skupiny počátkem roku 1994 se začaly jasně formovat názory jednotlivých visegrádských zemí na problematiku vstupu do EU. Tyto pozice byly ovlivněny závěry zasedání Evropské rady v Kodani dne 22. června 1993. Zde Evropská rada poprvé prohlásila, že *„přidružené země ve střední a východní Evropě se mohou stát členy Evropské unie, pokud si to přejí“*. Byl to první oficiální impuls k zahájení předvstupního procesu pro kandidátské země, přičemž konkrétní parametry předvstupní strategie byly přijaty na summitu Evropské rady v Essenu v prosinci 1994. Zároveň s tímto prohlášením Evropská rada stanovila i základní kritéria, která musí všechny kandidátské země před vstupem do EU splňovat. Jednalo se o následující podmínky, často nazývané tzv. kodaňskými kritérii:

²¹⁵ oficiální linie české zahraniční politiky nikdy nezpochybnila vstup do EU jako jeden ze základních cílů české diplomacie, a to i přes některá negativní prohlášení na adresu ES, resp. EU.

²¹⁶ Brusis, M.: Co čeká Visegrád v rozšířené Evropské unii. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=665.

Politické kritérium – dosažení stability institucionálního uspořádání země, které zajistí demokracii, fungování právního řádu (existence právního státu), dodržování lidských práv a úcty k menšinám, včetně zajištění jejich ochrany;

Ekonomické kritérium – existence fungující tržní ekonomiky, včetně schopnosti odolávat konkurenčním tržním tlakům a tržním silám v rámci EU. Splnění tohoto kritéria vyžaduje dostatečný stupeň makroekonomické stability, odpovídající stabilitu cen, atmosféru ekonomické stability a předvídatelnosti a dostatečně rozvinutý finanční sektor, který je schopen směřovat úspory do produktivních investic;

Kritérium převzetí celého souboru práva ES (acquis communautaire) – schopnost plnit závazky plynoucí z členství v EU, včetně přijetí a dodržování cílů politické, hospodářské a měnové unie.

Toto rozhodnutí mělo v zemích Visegrádské skupiny různou odezvu. Zatímco Praha a Budapešť, ovlivněny dobrou ekonomickou situací, toto rozhodnutí přivítaly a vyjádřily podporu politice individuálního přístupu ES, Varšava i nadále dávala přednost regionálnímu pojetí rozšiřovacího procesu, i když věděla, že technicky bude rozšiřovací proces probíhat na bilaterální bázi. Potvrdil to šéf polské diplomacie Olechowski když prohlásil, že „očekává od Evropské unie, že bude šestku asociovaných zemí posuzovat jako skupinu. Nicméně vyjednávání budou probíhat separátně s každou zemí a není vyloučeno, že některé budou připraveny na vstup před ostatními... Neobával bych se, kdyby například Česká republika vstoupila do EU před Polskem, protože jakmile je jedna středoevropská země členem, pomůže to přistoupení ostatních“.²¹⁷ Z výše uvedeného je zřejmé, že ani v tematické koordinovaného přístupu ve vztahu k přistoupení do EU a plnění tzv. kodaňských kritérií nenašly země Visegrádu společnou řeč. Tento stav trval až do roku 1998, neboť každá země, v duchu předvstupní strategie vymezené EU, postupovala v integračním procesu samostatně. Praktickým dokladem tohoto stavu je i individuální podání žádostí o vstup do EU ze strany jednotlivých zemí – Polsko a Maďarsko tak učinily v dubnu 1994, Slovensko v roce 1995 a ČR, jako poslední z visegrádských zemí, v lednu 1996. I to odráželo její pozici nejen uvnitř Visegrádské skupiny, ale ve vztahu k EU vůbec.

Madridský summit EU konaný v prosinci 1995, resp. jeho závěry znamenal významný přelom v přístupovém procesu. Jeho výsledky navazovaly na přijatou

²¹⁷ Kolankiewicz, G.: Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union. In.: International Affairs, 70, 3, 1994, s. 479.

předvstupní strategii EU a znamenaly akceleraci aktivit směřujících k jejímu rozšíření. Unie oznámila, že „*hodlá zahájit vstupní rozhovory s nejlépe připravenými zeměmi při nejbližší příležitosti... po skončení mezivládní konference*“.^{218 219} S tímto závěrem pak bylo úzce spojeno i rozhodnutí Evropské rady, která uložila Komisi „*urychlit přípravu hodnocení (avis) kandidátských zemí tak, aby mohly být předány Radě co nejdříve po skončení mezivládní konference*“.²²⁰ Rada také vyzvala Komisi k přípravě finančního rámce pro období let 2000-2006, který měl reflektovat možnost rozšíření Unie. Všechny visegrádské země přijaly akceleraci rozšiřovacího procesu s uspokojením, podobně jako schválení Amsterodamské smlouvy Evropskou radou v červnu 1997. Tento dokument sice počítal s budoucím rozšířením EU, na straně druhé ji však nijak neurychloval. EK však tímto rozhodnutím dostala významný nástroj k individuálnímu hodnocení jednotlivých kandidátů.²²¹ Na druhé straně však jednání unijních orgánů bylo i praktickým důkazem komplikovanosti procesu rozšíření. Politika rozšíření EU totiž dostala Unii do situace²²², kdy poprvé ve své historii jednala o svém rozšíření s velkou skupinou zemí (12 zemí).²²³ V důsledku toho pak bylo nutné sladit princip individuálního přístupu ke každé kandidátské zemi s politickými cíly integračního procesu, tj. přispět ke stabilizaci střední a východní Evropy, který vyžadoval, aby došlo k rozšíření EU o tuto velkou skupinu zemí. Od tohoto okamžiku tak bylo definitivně zřejmé, že původní regionální vazby a možné společné zahraničně politické zájmy kandidátských zemí, nebudou hrát v rozhodování Komise významnou roli. Lucemburský summit EU v prosinci 1997 návrh Komise na zahájení vstupních rozhovorů s ČR, Polskem, Maďarskem, Slovinskem, Estonskem a Kypr (nikoli se Slovenskem) schválil. Unie dále rozhodla, v souladu s principem „diferenciace bez diskriminace“, že země zařazené do druhé skupiny (Slovensko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko a Bulharsko) mohou být v případě dostatečného pokroku v aplikaci *acquis communautaire* a plnění stanovených podmínek budoucího členství přijatých v Kodani přearženy v průběhu první fáze rozhovorů do první skupiny, což se stalo na základě rozhodnutí Evropské rady v Helsinkách v prosinci 1999. Podnětem

²¹⁸ European Council, Presidency Conclusions, Madrid, prosinec 1995. Press Release. In.: DOC/95/9, 16.12.1995.

²¹⁹ jednalo se o mezivládní konferenci o Amsterodamské smlouvě, která byla podepsána 2.10.1997 a vstoupila v platnost 1.5.1999.

²²⁰ Brusis, M.: Co čeká Visegrád v rozšířené Evropské unii. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=665.

²²¹ Avis, které vycházely z tzv. kodaňských kritérií, byly zveřejněny Komisí v červenci 1997 a potvrzovaly individuální princip rozšíření.

²²² na základě rozhodnutí Evropské rady z prosince 1999 v Helsinkách.

²²³ Na tomto jednání bylo rozhodnuto rozšířit počet zemí, se kterými povede EU přístupová jednání z původních šesti (ČR, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko, a Kypr) a Maltu na 12 (nově Slovensko,

k tomuto rozhodnutí byly především obavy, že pokud by se vyčlenila skupina „zasloužilých“ kandidátů, tato by mohla získat exkluzivní postavení, což by zase diskriminovalo ostatní země. Z tohoto důvodu bylo proto rozhodnuto, aby se Unie vyhnula vzniku skupiny s potenciálně silnější pozicí v procesu vyjednávání, že vyjednávání bude probíhat s každým zvlášť a simultánně. Brusel navíc všem kandidátským zemím nabídl status „asociačního partnerství“, jehož charakter byl striktně bilaterální, založený na možnosti finanční pomoci kandidátským zemím v souvislosti s aplikací právních předpisů ES. Bylo zdůrazněno, že *„pomoc ze strany EU bude podmíněna respektem k závazkům Evropské dohody, dalším krokům ke splnění kodaňských kritérií a postupem implementace asociačního partnerství. Selhání v respektování těchto obecných podmínek může vést k rozhodnutí Rady pozastavit finanční pomoc“*.²²⁴ Jedinou kandidátskou zemí, na které se nevztahovaly tyto podmínky byl Kypr, který vzhledem ke své ekonomické vyspělosti nepotřeboval čerpat žádnou předvstupní finanční pomoc od EU.

Schválenou vyjednávací strategií EU opětovně přivítaly zejména ČR a Maďarsko, neboť v ní viděly potvrzení své integrační politiky. Varšava, která již rezignovala na myšlenku skupinového přístupu k rozšiřovacímu procesu, to vzala na vědomí jako skutečnost a Bratislava stále ještě preferovala východní dimenzi své zahraniční politiky. Zahájení přímých vstupních rozhovorů EU s ČR, Polskem a Maďarskem a dalšími státy původní šestky 31. března 1998, by mohlo být na první pohled považováno za společný úspěch třech visegrádských zemí. Ve skutečnosti tomu tak ale není, neboť o tento výsledek se primárně nezasloužila společně koordinovaná aktivita Visegrádu jako celku, nýbrž především každý člen tohoto uskupení individuálně. Visegrád v tomto období prakticky neexistoval. Na začátku druhé poloviny devadesátých let, kdy EU rozhodovala o politice vůči kandidátským zemím spolu země Visegrádu prakticky nespolupracovaly. V rámci předstupních rozhovorů spolu sice některé oblasti formálně konzultovaly, ale většinou na bilaterální úrovni premiérů nebo věcně příslušných ministrů či ostatních expertů, nikoliv na platformě vícestranné regionální spolupráce. Byla patrná rivalita v podobě vzájemného soupeření o získání co nejlepšího hodnocení ze strany Evropské komise. Veškerá spolupráce tak probíhala s vědomím, že o vstupu do EU rozhoduje individuální připravenost a nikoli koordinovaný přístup na platformě visegrádské struktury.

Litva, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko).

²²⁴ Council of the EU, „Accession Partnership with the Central European Applicants Countries“. MEMO

S příchodem nových politických reprezentací v ČR a na Slovensku ve druhé polovině roku 1998 došlo k oživení visegrádských vztahů. Program obnovené visegrádské spolupráce se zaměřil na podporu Slovenska v jeho snaze o vstup do NATO, dále se začalo jednat o kooperaci při přípravě na zavádění Schengenské dohody a oblasti vnitřní bezpečnosti, kultury a ochrany životního prostředí. Změna v postoji zemí Visegrádu k vzájemné spolupráci však nebyla příliš patrná v integrační oblasti. Při jednáních o přístupové smlouvě s EU se opětovně mezi visegrádskými zeměmi objevily rozpory. Prakticky se to projevilo zejména v době, kdy Polsko začalo ve vyjednávacím procesu zaostávat, což bylo ze strany ostatních visegrádských představitelů, s výjimkou Slovenska, přijímáno s nevolí. Hlavní český vyjednavatel Pavel Telička v této souvislosti prohlásil, že *„ČR má zájem na tom vstoupit do EU souběžně s Polskem. Pokud ale Polsko nebude v roce 2004 připraveno na členství v Unii a ČR ano, bude česká diplomacie usilovat o rozšíření EU pouze o ty země, které budou na vstup připraveny“*.²²⁵ Podobný postoj zastávalo i Maďarsko. Na druhé straně to však bylo z visegrádských zemí pouze Polsko, které v důsledku svých politických ambicí, kladlo EU ve vyjednávacím procesu v mnoha oblastech mnohem větší odpor než ostatní visegrádské země. I z tohoto důvodu mělo v některých oblastech vyjednávání s Unii zpoždění. Tuto skutečnost zdůraznil polský vicepremiér a ministr financí Marek Belka, který prohlásil, že *„mám pocit, že jediná Varšava s EU o vstupu skutečně vyjednává“*.²²⁶ Oba tyto přístupy však nespolečně nesvědčily o snaze a vůli společně koordinovat své kroky. To vedlo k tomu, že při jednáních o důležitých otázkách, jako např. o přechodných opatřeních, především v oblasti volného pohybu osob nebo později při projednávání textu Smlouvy o ústavě pro Evropu, země V-4 zastávaly odlišná stanoviska. A tak jedinou platformou výměny zkušeností z předsvtupního procesu byla pravidelná setkání hlavních vyjednavatelů kandidátských zemí.²²⁷ Tato jednání však neprobíhala pouze mezi zeměmi Visegrádské skupiny, ale na platformě všech kandidátských zemí.

Ve stejném duchu probíhala spolupráce visegrádských zemí i v politické (zahraničněpolitické) oblasti. Dokladem toho byl např. nejednotný postup (odlišný postoj ze strany Polska) vůči výsledkům mezivládní konference v Nice v roce 2000, kde byly

98/21, 27.3.1998.

²²⁵ Palata, L.: Polská otázka je vysokou daní za rozšíření. In: In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=448.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Gajewski, J.: Polsko na cestě ke členství v Evropské unii. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=708.

nastaveny základní principy budoucího institucionálního rámce EU, včetně rozdělení kompetencí mezi evropské instituce. Přestože ze strany středoevropských zemí nebylo dosaženo úplné zrovnoprávnění se stávajícími členy EU, díky společnému postoji ČR, Maďarska a Slovenska²²⁸ dokázaly tyto země vyjednat pravděpodobně maximum, zejména v oblasti reformy EK (počet komisařů) a změny systému vážení hlasů v Radě ministrů. Tohoto výsledku dosáhly i přesto, že nebyly podpořeny nejvýznamnějším členem uskupení - Polskem. Podobný postoj ČR, Maďarska a Slovenska na straně jedné a rezistenci Polska na straně druhé pak bylo možné sledovat i v jiných otázkách týkajících se především způsobu rozšíření EU (individuální přístup vers. tzv. big bang) a jednání Konventu o textu Smlouvy o ústavě pro Evropu. Existovaly však oblasti, kde země Visegrádské skupiny dokázaly najít shodu – jednalo se např. o problematiku společného postoje k vymezení statutu nově přijímaných zemí, stanovení příspěvků do společného rozpočtu EU (pro země V4 bylo nepřijatelné, pokud by byly ihned po vstupu do EU čistými přispěvateli), společné zahraniční a bezpečnostní politiky či finančního rámce Unie na léta 2007-2013. Vzájemné rozpory však převažovaly. Ty se pak nejvíce projevíly při jednání Konventu, resp. ve stanoviscích vládních zástupců jednotlivých zemí.²²⁹ Na jedné straně společně vystupovaly ČR, Maďarsko a Slovensko, na straně druhé Polsko. V rámci jednání Konventu se také naplno projevila relativní síla visegrádských zemí v rámci EU. Zatímco Polsko patří v EU k tzv. velké šestce²³⁰, Maďarsko a ČR je možné zařadit do skupiny středně velkých států, jejichž primárními spojenci by měly být relativně stejně velké země, jako jsou např. Rakousko, Portugalsko, Řecko, Belgie či Nizozemí. To se potvrdilo i při jednání Konventu, kde mezi těmito zeměmi vzniklo jakési neformální uskupení, které bylo označeno jako tzv. like-minded countries (podobně smýšlející země). Zatímco zástupci těchto zemí mezi sebou intenzivně komunikovali, v případě Polska byli partnery velké země EU, zejména Německo, Francie a Španělsko. Na druhé straně je však potřebné přiznat, že i přes řadu odlišných stanovisek se zástupcům vlád zemí Visegrádu podařilo při jednání Konventu najít shodu na některých tématech. Jednalo se zejména o:

- podporu dalšího prohlubování evropského integračního procesu jak v ekonomické, tak v politické rovině, včetně odmítnutí jakéhokoli konceptu vícerychlostní Evropy;
- koordinovaný postup Unie v oblasti justice a vnitřních věcí EU (třetí pilíř EU);
- privilegovaný přístup EU k tzv. „evropskému blízkému zahraničí“;

²²⁸ Polsko, jako jedna z velkých zemí EU, prosazovalo své zájmy odlišným způsobem než Česká republika, Polsko a Maďarsko.

²²⁹ kandidátské země se sice mohly vyjadřovat ke všem návrhům a podávat vlastní návrhy, nemohly ale zablokovat konsensus stávajících členů.

- technické otázky projednávány Konventem (posílení role Evropského parlamentu v legislativním procesu, standardizace metody spolurozhodování, rozšíření rozhodování kvalifikovanou většinou, podpora vytvoření postu evropského ministra zahraničí, odmítnutí Kongresu evropských národů jako nového prvku institucionální struktury EU).

Shodných postojů tak nebylo málo. Je však nutné si položit otázku, do jaké míry byla tato shoda dosažena koordinací společných postojů uvnitř Visegrádu, resp. kde se jednalo o širší konsensus. Konvent totiž dosáhl konsensu všech nebo převážné většiny zúčastněných států v mnoha oblastech, např. při podpoře dalšího rozšíření a v technických otázkách. Roli Visegrádu tak nelze přeceňovat, i když v oblastech třetího pilíře nebo podpory dalšího rozšiřovacího procesu byla shoda visegrádských zemí dlouhodobě patrná. Naopak v otázkách, které se ukázaly při jednání jako kontroverzní, existovaly rozdílné postoje vládních zástupců zemí Visegrádské skupiny. Jednalo se zejména o tyto záležitosti:

- stálé předsednictví Evropské rady (polská podpora, ČR a Maďarsko podporovaly návrh týmového předsednictví, Slovensko preferovalo zachování dosavadního stavu);
- způsob a nominace volby předsedy EK (odmítnutí ze strany Polska, podpora ČR a Slovenska);
- řešení institucionálních otázek (polská podpora velkých států, ostatní visegrádské země stály na straně tzv. like-minded countries);
- problematika reformy společné zemědělské politiky;
- způsob hlasování kvalifikovanou většinou (Polsko a Španělsko trvaly na zachování systému z Nice, ostatní visegrádské země podporovaly návrh znění Konventu);
- otázka zakomponování *Invocatio Dei* (odkaz na božskou inspiraci evropské civilizace) podporované především Varšavou.²³¹

Na základě postojů vládních zástupců visegrádských zemí v průběhu jednání Konventu tak lze konstatovat, že i přes prezentování často podobných stanovisek visegrádských delegací (komunitarizace otázek třetího pilíře, zachování silných transatlantických vazeb a role NATO v oblasti bezpečnostní politiky, podpora dalšímu rozšíření EU) se v klíčových otázkách jejich názory rozcházeły. V podstatě tak pokračoval trend, který byl patrný v celém průběhu přístupového procesu. Jednání Konventu tak

²³⁰ možná i proto bylo z kandidátských zemí během jednání Konventu nejaktivnější.

²³¹ Král, D.: Profil zemí Visegrádské skupiny v debatě o budoucnosti Evropy. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=713.

ukázalo, že partnery ČR, Maďarska a Slovenska v EU budou spíše podobně velké země (like-minded countries) než Polsko, jehož orientace na velké země EU byla zřetelná.

Ze strany vrcholných politiků zemí Visegrádské skupiny mnohokrát zaznělo, že její fungování by mělo pokračovat i v rámci EU. Jaká však může být tato spolupráce ve strukturách EU? Na úvod několik faktů:

- z hlediska reálné síly mají země Visegrádské skupiny při rozhodování kvalifikovanou většinou od 1. ledna 2005 58 hlasů, přičemž blokační minorita je 88 hlasů (je proto nutná podpora dvou malých nebo jednoho velkého státu). V opačném případě, pro podporu společné iniciativy, je nutné získat 258 hlasů. Společný hlasovací potenciál tak určitě nebude impulsem k hlubší spolupráci uvnitř EU, neboť na jakoukoli změnu nestačí²³²;
- z hlediska ekonomické síly je situace podobná, neboť souhrnný HDP zemí Visegrádu je menší než HDP Nizozemska. Proto ani tento aspekt jistě nebude hnacím motorem další kooperace uvnitř Visegrádu²³³. Přesto je možné si budoucí spolupráci představit.

V souvislosti se vstupem do EU musí země Visegrádu nově definovat svoji další zahraničně politickou představu, včetně priorit. Každá země si musí jasně vymezit své národní zájmy uvnitř EU a také to, s kým je může společně prosazovat. Proto je nutné nastavit vztahy mezi visegrádskými partnery tak, aby na jedné straně odrážely jejich blízkost, na straně druhé vycházely z reálného zvážení možností spolupráce. V oblastech, kde je zřejmé že ke shodě dojít nemůže (jedná se např. o problematiku společné zemědělské politiky a její reformy, která je životně důležitá pro Polsko, na rozdíl od ostatních visegrádských zemí, dále pak o většinu hospodářských témat (harmonizace daní, hospodářská politika EU k třetím zemím, atd.) je nutné volit individuální přístup. Při prosazování vlastních zájmů ve výše uvedených oblastech proto budou visegrádské země postupovat samostatně, možná i ve spolupráci s jinými členskými zeměmi EU. Na druhé straně však lze definovat i oblasti, kde je budoucí evropská spolupráce na platformě Visegrádu možná, resp. kde je i žádoucí. Jedná se např. o oblast společné zahraniční a bezpečnostní politiky, včetně implementace schengenských pravidel, naplňování

²³² Brusis, M.: Co čeká Visegrád v rozšířené Evropské unii? In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=665.

²³³ Novák, T.: Možnosti Visegrádské spolupráce. In: In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=723.

lisabonské strategie, otázky spojené s dalším rozšiřováním EU, problematiku prohlubování kulturní spolupráce, oblast mikroregionální a přeshraniční spolupráce či vzdělávací politiky. Praktická spolupráce s rozličnými partnery na základě pragmatických potřeb každé země je v EU běžnou praxí. Visegrád by se však měl v každém případě, například po vzoru Beneluxu, snažit o maximální využití společného potenciálu. Spolupráce zemí Beneluxu spočívá v pravidelných schůzkách premiérů a ministrů zahraničí, během nichž jsou hledána společná stanoviska ke konkrétním bodům unijní agendy. Předpokladem takové kooperace, a to zejména při předkládání společných iniciativ, je nalezení shodných zájmů. Další možností pro střední a menší státy je ad hoc politika. Srovnatelně velké země v rámci EU proto často volí mezi spojenectvím s velkými zeměmi na jedné straně a koalicemi s menšími státy, a to v závislosti na konkrétním tématu.

Je málo pravděpodobné, že visegrádské země budou uvnitř EU patřit k těm výrazně proreformním. Nebudou nakloněny především těm změnám, které by mohly vést ke snížení objemu finančních prostředků, jež by měly získávat z evropských fondů. Podobnou pozici budou zastávat i v otázkách zvýšení individuálních členských příspěvků do společného unijního rozpočtu nebo při snahách o snížení jejich politického vlivu. Na druhou stranu tyto státy mohou hrát významnou roli při dalším rozšiřování EU, podobně jako v případě NATO. Úspěch dalšího rozšíření Unie závisí na prohloubení evropské integrace. To může být dobrým impulsem další visegrádské spolupráce. Stejně tak i skutečnost, že růstový ekonomický potenciál může v budoucnu udělat ze středoevropského trhu zajímavý prostor pro ostatní země pětadvacítky, resp. sedmadvacítky. Proto může být střední Evropa, zejména pak visegrádské země, jedním ze zdrojů dynamizace EU. Úspěch budoucí visegrádské spolupráce může zlepšit vyhlídky dalších kandidátských zemí. Pro EU by to pak mohlo být dobrým důkazem toho, že země, které prošly politickou a ekonomickou transformací jsou schopné spolupracovat a společně realizovat vytčené cíle. Předpokladem toho je však nadřazení dlouhodobých společných cílů krátkodobým individuálním zájmům a přínosům. Na tom, jak budou visegrádské země v těchto snahách úspěšné, pak bude také záviset nejen jejich budoucí role ve strukturách EU, ale může to přímo ovlivňovat rozvoj a kvalitu jejich regionální spolupráce uvnitř Unie.

Při hodnocení spolupráce zemí Visegrádské skupiny v rámci evropského integračního procesu je nutné konstatovat, že myšlenka kooperace v této oblasti nebyla

naplněna. Vstup zemí Visegrádské skupiny do Evropské unie byl mnohem více dílem jejich individuálního přístupu, než výsledkem společně koordinované a systematické vzájemné spolupráce. Na jedné straně sice byl formálně nastaven základní rámec jednání mezi vrcholnými představiteli zemí Visegrádské skupiny, tato jednání však sloužila především k výměně názorů a zkušeností na integrační agendu, nikoli však ke koordinaci či dokonce harmonizaci společných postojů skupiny. Každá země nakonec zvolila takové řešení, které nejlépe odpovídalo jejím zahraničněpolitickým zájmům, role Visegrádské skupiny byla formální. I proto některé společné postoje Visegrádské skupiny (ve vyjednávacím procesu, při jednání Konventu nebo mezivládních konferencí) byly více dílem průniku zahraničněpolitických zájmů jednotlivých zemí než výsledkem vzájemně koordinovaného postupu. Dosavadní vývoj v rámci EU také naznačuje, že budoucí kooperace mezi Prahou, Varšavou, Budapeští a Bratislavou bude i nadále vycházet spíše z individuálních národních zájmů jednotlivých zemí. Na straně druhé i tyto individuální zájmy mohou reflektovat společné potřeby středoevropského regionu jako celku. A pokud budou tyto země schopny a ochotny formulovat společné zájmy, může být Visegrád vhodnou platformou pro jejich realizaci nejen ve strukturách EU. Na příkladech Beneluxu či Severské rady je to zřejmé.

ZÁVĚR

Visegrádská skupina, jako volné sdružení států střední Evropy, byla formálně založena 15. února 1991 v maďarském Visegrádu. Zde byla vrcholnými představiteli Československa, Maďarska a Polska podepsána Deklarace o vzájemné spolupráci na cestě evropské integrace. Hlavním cílem vzájemné spolupráce byla především snaha o zajištění vlastní bezpečnosti, resp. vyplnění bezpečnostně – ekonomického vakua, které v regionu vzniklo v důsledku zásadních mezinárodně politických změn na konci 80. let. 20. století - rozpadu Sovětského svazu, sjednocení Německa a krize na Balkáně. Dalším významným motivem byl záměr koordinovat společné aktivity v oblasti integračních ambicí těchto zemí ve vztahu k NATO a ES, resp. EU. Dalšími strategickými cíly, které si tyto země ve Visegrádské deklaraci společně vytýčily byly:

- obnovení státní suverenity, demokracie a svobody;
- likvidace všech existujících společenských, ekonomických a hodnotových pozůstatků totalitního systému;
- vybudování parlamentní demokracie, moderního právního státu založeného na dodržování a respektu k lidským právům a základním svobodám a
- vytvoření a praktická implementace tržní ekonomiky.

Visegrádská skupina nikdy nebyla mezinárodní organizací v jejím tradičním pojetí a mezinárodně právním vymezení.²³⁴ Vzájemná spolupráce zemí středoevropského regionu nebyla založena na mezinárodně právně závazném dokumentu²³⁵, neměla přesně definovanou institucionální strukturu, vlastní organizační zázemí ani formálně právně definovaný předmět své činnosti. Za institucionální zakotvení nelze považovat ani pravidelné setkávání čelných představitelů zúčastněných zemí či jiných vysokých státních úředníků, expertů či jiné platformy neformální kooperace. A tak jedinou stálou institucí v rámci struktur Visegrádské skupiny je Mezinárodní visegrádský fond, který byl založen v roce 2000. Jeho úkolem je podpora rozvoje spolupráce mezi ČR, Polskem, Maďarskem a Slovenskem v kulturní, vědecké, výzkumné, vzdělávací a sportovní oblasti, podpora přeshraniční spolupráce a rozvoj občanské společnosti. Visegrádská skupina tak po celou dobu své existence představuje regionální strukturu konzultačního charakteru, resp.

²³⁴ mezinárodní organizace je sdružení států, které na základě právního aktu, jímž bylo zřízeno (většinou mezinárodní smlouva) trvale vykonává určité úkoly pro členské státy, a to vlastním jménem, vlastními orgány a na vlastní odpovědnost.

dlouhodobý konzultační proces podobný KBSE, a to s časovými periodami různé intenzity vzájemné spolupráce. Tento proces měl definované cíle, jejichž naplňování se mělo uskutečňovat na platformě vzájemné spolupráce zúčastněných států.

Ve vývoji Visegrádské skupiny lze nalézt tyto základní časové etapy její existence:

1) Vznik a rozvoj vzájemných vztahů Československa (později ČSFR), Polska a Maďarska v letech 1991-1992.

Visegrádská skupina vyvíjela v tomto mezinárodně politicky nestabilním období společnou činnost, přičemž je zřetelně patrný společný motiv její spolupráce – snaha o zajištění bezpečnosti a stability středoevropského regionu. Význam této spolupráce byl zřejmý, zejména v kontextu rozpadu Sovětského svazu na jedné a sjednocení Německa na druhé straně. Proto dochází ke koordinaci společných kroků v oblasti bezpečnostní a zahraniční politiky. Vzájemná spolupráce probíhá také v ekonomické rovině, a to v důsledku procesu transformace centrálně plánovaných ekonomik na ekonomiky založené na tržních, resp. tržně – sociálních principech. Společnou aktivitou zemí Visegrádu byl odstartován proces liberalizace pohybu kapitálu v regionu, došlo k přijetí dvoustranných mezinárodních smluv v ekonomické a obchodní oblasti (smlouvy o zamezení dvojího zdanění, dohody o podpoře a ochraně investic). V tomto období bylo dohodnuto budoucí založení CEFTA. Země Visegrádu společně konzultovaly otázky spojené se zánikem všech struktur bývalého socialistického bloku – Varšavské smlouvy a RVHP, společně se vyjadřovaly ke klíčovým mezinárodně politickým otázkám (krize v Jugoslávii, rozpad Sovětského svazu, válka v Perském zálivu) a bezpečnostním tématům (k jejich projednávání se pravidelně scházejí ministři obrany). Visegrádské země společně konzultují i problematiku odsunu sovětských vojsk, samotná realizace odchodu vojsk je však prováděna individuálně. Podpora visegrádskému uskupení byla patrná jak ze strany NATO a EU, tak i jednotlivých západních zemí a USA. V této souvislosti byl oceňován především bezproblémový přechod těchto zemí od totalitního k demokratickému systému vládnutí a stabilita, kterou se v regionu střední Evropy podařilo vytvořit a udržet. V integrační oblasti došlo, díky podpoře ES, ke společnému podpisu evropských (asociačních) dohod s ES, bylo rozhodnuto o společném podání přihlášky do ES (což se nakonec neuskutečnilo) a na úrovni ministrů obrany byly konzultovány otázky související s procesem začleňování visegrádských zemí do NATO.

²³⁵ jedná se např. mezinárodní smlouvu, statut či dohodu.

2) Zablokování činnosti Visegrádské skupiny v letech 1993 – 1998

Utlumení spolupráce bylo zapříčiněno především ztrátou společného jmenovatele, resp. obsahu vzájemné spolupráce (zajištění bezpečnosti a stability středoevropského regionu, zánik struktur bývalého socialistického bloku, v unijním integračním procesu preference individuálního přístupu). Dalším důvodem byla i změna politických reprezentací v ČR a na Slovensku, neboť nově nastoupivší politické elity nebyly středoevropské regionální spolupráci na platformě Visegrádu příliš nakloněny. Vývoj v tomto období je proto založen především na prosazování individuálních zahraničně politických zájmů jednotlivých zemí jak ve vzájemných vztazích, tak v oblasti integračních procesů. Česká republika a Maďarsko preferovaly v integračních problematice individuální přístup, Slovensko podporovalo politiku posilování nově nabyté státnosti a v zahraniční politice se orientovalo východním směrem a Polsko, které se dlouhodobě jako jediné snažilo visegrádský projekt zachovat, se postupně více orientovalo na bilaterální vztahy k velkým zemím EU - Spolkové republiky Německu a Francii (tzv. Výmarský trojúhelník), na realizaci východní politiky, příp. na posilování vztahů s jinými regionálními skupinami (např. skandinávské země sdružené v tzv. Severské radě). V důsledku odklonu od Visegrádu pak dochází k rozvoji regionální spolupráce na platformě CEFTA, která byla ze strany většiny zemí Visegrádské skupiny (s výjimkou Polska) vnímána jako vhodnější nástroj k prosazení jejich individuálních zájmů a cílů.

Od madridského summitu NATO v červenci 1997 (období let 1997-1998) je možné sledovat intenzivnější spolupráci alespoň v jedné oblasti původní visegrádské spolupráce – vojensko - bezpečnostní. Důvodem byla snaha maximálně urychlit vstup ČR, Polska a Maďarska do NATO. Společný jmenovatel vzájemné spolupráce - motivace co nejrychlejšího vstupu do NATO, tak převážil nad individuálními zahraničně politickými zájmy jednotlivých zemí. V tomto období také došlo k podpisu bilaterálních smluv o spolupráci mezi ozbrojenými silami jednotlivých zemí, které však měly spíše technický a nikoli bezpečnostní či zahraničně politický rozměr. Společné aktivity v této oblasti vyvrcholily vstupem ČR, Maďarska a Polska do NATO v březnu 1999. V souvislosti s tím se však vytvořil tzv. dvourychlostní Visegrád (ČR, Maďarsko, Polsko versus Slovensko). Důvodem byla skutečnost, že především v bezpečnostní oblasti přímo související se členstvím v NATO probíhala jednání pouze mezi Prahou, Varšavou a Budapeští, nikoli Bratislavou. Ve snaze pomoci Slovensku dohnat jeho zpoždění v integračních procesech se pak vytváří formát jednání tzv. V-3+1, tedy i za účasti Slovenska.

3) **V rámci poslední etapy časového rámce zkoumaného touto prací (k okamžiku vstupu ČR, Maďarska, Polska a Slovenska do EU)** dochází ke znovuoživení projektu Visegrádské skupiny, které bylo primárně zapříčiněno nástupem jiných názorově zaměřených politických reprezentací, zejména v ČR, Maďarsku a na Slovensku, jež myšlenku visegrádské spolupráce podporovaly. Motivace této podpory však byla v každé zemi odlišná. Polsko obecně podporovalo všechny formy regionální spolupráce, včetně visegrádské spolupráce. V případě Maďarska byla tato podpora motivovaná především naplněním individualistických snah a využití Visegrádu jako nástroje splnění priorit maďarské zahraniční politiky – dokončení integračních snah země a vyřešení citlivých národnostních otázek. Česká diplomacie viděla ve Visegrádu vhodnou platformu pro možnou harmonizaci a sladování vzájemných postojů a stanovisek integračního významu. A Bratislava vnímala participaci na činnosti Visegrádské skupiny jako klíčový nástroj k odstranění časového zpoždění v integračních procesech ve vztahu k NATO a EU a při podpoře realizace její prozápadní a proatlantické zahraniční politiky.

Visegrád se na počátku tohoto období snaží nově definovat svoji identitu a i cíle, jejichž naplňování by dávalo jeho další existenci smysl. Proto byl na jednání premiérů všech čtyř zemí v Bratislavě v květnu 1999 přijat dokument „Obsah visegrádské spolupráce“, který definoval základní rámec, priority a mechanismy budoucí spolupráce. Zřetelná byla podpora integračních snah zainteresovaných zemí, zájem na posilování občanské dimenze Visegrádu a snaha pomoci Slovensku při odstranění jeho zpoždění v integračních procesech. Po vzoru EU byl přijat tzv. systém rotace, kdy se jednotlivé země visegrádského uskupení střídají v předsednické roli v ročních intervalech. Každý rok se konají setkání prezidentů a dva summity předsedů vlád – formální a neformální. Postupně se vyprofilovaly platformy další vzájemné kooperace – na úrovni ministerstev (zejména zahraničních věcí, obrany, kultury, životního prostředí, dopravy a zdravotnictví), parlamentů (vedení parlamentů či vybraných parlamentních výborů) a ostatních expertů. Začala se rozvíjet i tzv. občanská dimenze Visegrádu (konání společných kulturních, společenských, sportovních akcí, výměna studijních pobytů, atd.), k čemuž významnou měrou přispělo i založení Mezinárodního visegrádského fondu v roce 2000.

Zpočátku se dařilo koordinovat společné postoje zainteresovaných zemí, postupně se však objevují problémy vzájemné spolupráce. U některých zemí, především u Polska (snaha hrát vůdčí roli ve střední Evropě) a Maďarska, dochází k převážení individuálních

postojů nad zájmy celé skupiny. V případě Budapešti jsou navíc v její zahraniční politice patrné nacionalistické tendence (např. přijetí zákona o Maďarech žijících v sousedních zemích, kritika dekretů prezidenta Československa, atd.), které na přelomu let 2001-2002 zcela ochromily visegrádskou spolupráci. V oblasti politické spolupráce proto bohužel nejsou zřejmé žádné hmatatelné výsledky - nejvíce je to patrné v oblasti evropského integračního procesu. Visegrád je proto stále vnímán spíše jako konzultační platforma, nikoli jako místo pro řešení konkrétních problémů. Země Visegrádu nebyly schopny nalézt konsensus ve věci samotné budoucí existence a podoby uskupení – nejvíce se to projevilo při diskusi nad možným rozšířením skupiny, případně nalezením jiných forem spolupráce se zeměmi střední a východní Evropy (Slovinsko, pobaltské státy, Ukrajina, Rakousko, atd.). Visegrád navázal vztahy s Beneluxem, ve kterém viděl úspěšný příklad volně realizované regionální spolupráce.

Z výše uvedeného je možné konstatovat, že úspěchy, omezení, příp. budoucí perspektiva visegrádské spolupráce jako formy regionální kooperace jsou úzce ovlivněny „vnějšími“ a „vnitřními“ vlivy (tlaky) permanentně působícími na vývoj této spolupráce. Pokud jsou vnější tlaky silné, což lze na příkladu Visegrádské skupiny demonstrovat především v letech 1991-1992, 1997-1998 a částečně na počátku spolupráce po roce 1998, vlády a politické elity zainteresovaných zemí se aktivně zapojí do programu regionální spolupráce jako tradičně cenné formy prosazení hlavních politických (zahraničně politických) zájmů a hodnot. Naopak, pokud tyto tlaky slábnou, jestliže tytéž vnitrostátní politické reprezentace vnímají regionalismus jako něco nedůležitého, zbytečného nebo dokonce k prosazení národních zájmů kontraproduktivního, intenzita spolupráce klesá. To bylo jasně patrné v období let 1993 – 1997 s tím, že po madridském summitu NATO začala hrát významnější roli bezpečnostní dimenze vzájemné spolupráce, jejíž vyvrcholením byl vstup ČR, Polska a Maďarska do NATO. Vnější tlaky také zesilují tehdy, když společné vnější problémy a zájmy jednotlivých zemí je nutné řešit koordinovaným a společným přístupem (takovýto postoj je plně v zájmu všech zainteresovaných zemí a je pro ně budoucím přínosem – v případě zemí Visegrádu se jednalo zejména o zajištění stability a bezpečnosti regionu na počátku 90. let, zřejmý byl i motiv vstupu do NATO po roce 1997) nebo naopak v případě, kdy silní okolní partneři a aktéři začínají region vnímat a jednat s ním jako se samostatnou politickou jednotkou částečně podmiňující získání ekonomických a jiných materiálních, institucionálních či bezpečnostních výhod a zisků prostřednictvím regionální stability a soudržnosti (to bylo

patrné u Evropské unie). Výše uvedené determinanty jsou naopak slabé či slábnou v situacích, když mezi zainteresovanými subjekty nejsou jasně definované úkoly a cíle, včetně časového horizontu jejich splnění nebo pokud silní mezinárodně političtí aktéři vyjadřují vůči danému regionu lhostejnost či nechtějí podporovat silné regionální uskupení, které by mohlo zasahovat do naplňování jejich vlastních zájmů. Všechny tyto faktory se pak navzájem ovlivňují. Cíle zahraniční politiky jednotlivých zemí determinují i vnitřní faktory, které jsou však v zahraničně politické oblasti ovlivněny vnějším prostředím a jeho vlivy. Není proto překvapivé, že spolupráce visegrádských zemí byla úspěšná především v období od počátku roku 1991 do poloviny roku 1992, kdy síla jak vnějších tlaků (na jedné straně nutnost zajistit bezpečnostní situaci jednotlivých zemí a celého regionu po rozpadu Sovětského svazu, sjednocení Německa či z důvodu začínající krize na Balkáně, na straně druhé nastartovat integrační snahy těchto zemí ve vztahu k NATO a EU či sdílená nutnost ekonomické spolupráce), tak tlaků vnitřních (obnovení státní suverenity, demokracie a svobody, vybudování parlamentních demokracií s respektem k právnímu státu a dodržování lidských práv a základních svobod, vytvoření tržně orientovaných ekonomik, atd.) byla velmi zřetelná a vzájemná spolupráce byla považována za nutnou a pro všechny efektivní. Visegrádská skupina naopak přestala reálně existovat koncem roku 1993, resp. počátkem roku následujícího (pražský summit PfP), a to zřejmým oslabením nejprve vnitřních vlivů (preferování individualismu v integračních ambicích zejména ze strany ČR a Maďarska, jemuž se později přizpůsobily i ostatní země) a následně poklesem zájmů vnějších vlivů a faktorů (střední Evropa stabilizována, integrační procesy nastartovány). K náznaku zlepšení vzájemné spolupráce dochází v souvislosti s akcelerací integračních snah ČR, Polska a Maďarska do NATO počátkem roku 1997 (i když spolupráce ve vojenské oblasti nebyla přerušena de facto nikdy a po madridském summitu NATO dochází k jejímu významnému zintenzivnění), což se změnou vnitropolitických poměrů zejména v ČR a na Slovensku pokračovalo ve znovuoobnovení vzájemné spolupráce od druhé poloviny roku 1998. Faktem však zůstává, že vstupem Prahy, Budapešti a Varšavy do NATO došlo k naplnění strategického cíle těchto zemí a k oslabení jednoho ze základních vnějších faktorů determinujících visegrádskou spolupráci. Ten, alespoň v počátcích další etapy vzájemné spolupráce, částečně nahradila a vyplnila snaha o urychlené začlenění Slovenska do NATO a společný vstup těchto zemí do EU.

Visegrádská skupina si ve Visegrádské deklaraci vytýčila základní strategické cíle své spolupráce. Tato disertační práce zkoumala naplnění vybraných strategických cílů

Visegrádské skupiny - zajištění stabilního prostředí v regionu střední Evropy po zásadních změnách koncem 80. let 20. století, resp. vzájemnou koordinací aktivit a společných kroků přispět ke vstupu zúčastněných zemí do NATO a EU. Na základě dostupných informací a provedeného výzkumu je možné konstatovat, že první strategický cíl byl za aktivní participace Visegrádské skupiny splněn. Všechny země skupiny se v relativně krátké době dokázaly vymanit z vlivu sovětské moci, společnými postoji a koordinací svých aktivit přispěly k postupnému vytvoření stability v regionu, dokázaly se úspěšně vypořádat se zrušením reliktního blokového uspořádání světa (zánik RVHP a zrušení Varšavské smlouvy) a aktivně participovaly na koordinaci zahraniční politiky středoevropského regionu, jejímž cílem bylo především přesvědčit západní země o věrohodnosti těchto zemí, jejich zahraniční politiky a integračních snah. Důležitá byla i podpora ze strany mezinárodních organizací (NATO, ES/EU, KBSE) či jednotlivých západních zemí a USA. Klíčem ke splnění tohoto cíle byla nejen politická podpora ze strany jednotlivých visegrádských zemí, ale v oblasti zahraniční a obranné politiky též vytvoření odborných platform spolupráce. Tyto platformy totiž přispěly nejen ke koordinaci společných postojů zemí Visegrádu, ale byly důležité i při odstraňování vzájemných rozporů a názorových konfliktů. Mezi základní oblasti koordinace na expertních úrovních patřily všechny otázky (bezpečnostní, legislativní či zahraničněpolitické) spojené s procesem likvidace Varšavské smlouvy a RVHP, příprava společných stanovisek dotčených zemí ve vztahu k Sovětskému svazu a jeho zahraniční politice, harmonizace společných postojů k důležitým otázkám evropského i světového mezinárodně politického vývoje (krize na Balkáně, společný postup vůči NATO a ZEU, válka v Iráku) či politika vůči rozvojovým zemím. Společně byla konzultována i problematika odsunu sovětských vojsk, samotná realizace odchodu vojsk však byla prováděna individuálně. Všechny výše uvedené skutečnosti přispěly k tomu, že Visegrádská skupina byla v této časové periodě vnímána jako region, který je v zásadních otázkách schopen zaujmout společné stanovisko.

Druhým strategickým cílem Visegrádské skupiny, jehož splnění analyzuje tato práce, bylo přispět společně koordinovanými aktivitami států Visegrádské skupiny ke vstupu dotčených zemí do Organizace Severoatlantické smlouvy. Obecně je možné konstatovat, že vojenská spolupráce zemí Visegrádské skupiny napomohla k realizaci tohoto cíle. Vstupem ČR, Polska a Maďarska do NATO dne 12. března 1999 vyvrcholilo společné mnohaleté úsilí o zajištění bezpečnosti a stability nejen dotčených zemí, ale i celého regionu. Tím byla také završena první významná etapa spolupráce visegrádských

zemí. Slovensko se za podpory svých visegrádských partnerů stalo členem NATO v rámci druhé rozšiřovací vlny v dubnu 2004. Formálně tak ke splnění tohoto strategického cíle došlo. Praktická vojensko-bezpečnostní spolupráce se realizovala po celou dobu existence Visegrádské skupiny. Avšak v období po roce 1993 byla její činnost, v důsledku obecného politického přístupu ke konceptu Visegrádu ze strany některých jeho zemí (především ČR a Slovenska), omezená. Obrat nastává po madridském summitu NATO v červenci 1997, kde byly ČR, Maďarsko a Polsko vyzvány k zahájení rozhovorů o vstupu do Aliance. Od této chvíle je možné sledovat snahy o koordinaci společného postupu v jejichž důsledku došlo k vytvoření volného institucionálního (pravidelná setkání vojenských a politických špiček) a profesionálního (vytvoření specializovaných pracovních skupin pro pokrytí prioritních oblastí, resp. splnění úkolů v rámci integračního procesu do NATO – jednalo se především o oblasti vyplňování Dotazníku obranného plánování, přípravy osob určených pro práci ve strukturách NATO, problematiky velení a řízení, spolupráce v oblasti logistiky, protivzdušné obrany, řízení lidských zdrojů, obranných strategií a vojenských doktrín a některých dalších definovaných oblastí) rámce. Konkrétní harmonogram rozšíření NATO, resp. perspektiva brzkého vstupu do NATO dodala této kooperaci novou motivaci a determinovala její další obsahovou náplň. Severoatlantická aliance visegrádskou spoluprací podporovala, neboť v ní viděla jednak vhodný nástroj pro udržení bezpečnosti a stability ve střední Evropě a zároveň mohla přispět k zajištění kvalitnější přípravy těchto zemí na vstup do NATO. Spolupráce v této oblasti přinesla i konkrétní výsledky. Je možné zmínit realizaci některých společných vojenských projektů, koordinaci postojů v oblasti zahraničně bezpečnostních otázek (krize na území bývalé Jugoslávie, další rozšíření Aliance, participace na mírových misích v rámci OSN) či vytvoření společné česko-slovensko-polské brigády podle standardů NATO. Kooperace v rámci Visegrádské skupiny vstupem jejích členů do NATO nejenže nezanikla, ale v některých oblastech se ještě prohloubila (podpora dalšímu rozšíření, výměna zkušeností ve vybraných oblastech).

Posledním strategickým cílem, jehož naplnění je předmětem zkoumání této disertační práce, je problematika vzájemné spolupráce v rámci procesu vstupu zemí Visegrádské skupiny do Evropské unie. Po prostudování relevantních dokumentů a informací je nutné konstatovat, na rozdíl od dvou výše zmíněných oblastí, že zde Visegrádská skupina původní očekávání nenaplnila. Vstup všech čtyř zemí do EU 1. května 2004 byl totiž mnohem více dílem jejich individuálního přístupu, než výsledkem

koordinované vzájemné spolupráce. V oblasti integrační kooperace sice byl vytvořen rámec pro jednání mezi vrcholnými představiteli zemí Visegrádské skupiny, zde ale docházelo pouze k výměně názorů na integrační agendu, nikoli ke koordinaci či dokonce harmonizaci společných postojů zemí skupiny. V řadě oblastí byly dokonce patrné i rozporné postoje a stanoviska. Souhrnně je tak možné konstatovat, že země Visegrádské skupiny sice byly na jedné straně schopny o otázkách evropského integračního procesu hovořit a v některých případech i najít společnou řeč, k většině zásadních otázek a témat však zaujímaly spíše individuální postoje. Do první oblasti patří např. diskuse nad obecnými politickými tématy, koordinace formálních procedur souvisejících se vstupem, zejména referend o smlouvách o přistoupení k EU či problematika druhého a třetího pilíře EU, do druhé kategorie pak patří citlivé otázky související s vyjednáváním konkrétních podmínek vstupu do EU, s reformou EU, Smlouvou o ústavě pro Evropu či hledáním společných stanovisek v ekonomické, hospodářské a daňové oblasti. Výsledkem této politiky pak bylo to, že politické reprezentace jednotlivých států nejen že nebyly schopny nalézt kompromisní stanovisko k řadě předsutupních témat přímo ovlivňující jejich integrační ambice, v některých oblastech spolu dokonce soupeřily (např. v otázkách dosahování výjimek v oblasti volného pohybu zboží, služeb, zboží a kapitálu). To pak vedlo ke vzniku napětí ve vzájemných vztazích. V oblasti koordinace přístupového procesu do EU tak k vzájemné systémově zamýšlené koordinaci nikdy nedošlo. Myšlenka středoevropské spolupráce v oblasti integrace do EU proto naplněna nebyla a v této oblasti tak Visegrádská skupina svoji historickou úlohu nesehrála. Jinou otázkou pak je, zda-li Visegrádská skupina tuto úlohu sehrát vůbec mohla.

Zkušenosti z dosavadního vývoje Visegrádské skupiny naznačují, že další kooperace mezi Prahou, Varšavou, Budapeští a Bratislavou bude v rámci EU i nadále založena na politice prosazování individuálních národních zájmů, nikoli na obecném hledání společných postojů. To je však v rámci Unie běžnou praxí. Na druhé straně však i tyto individuální zájmy mohou reflektovat společné potřeby středoevropského regionu jako celku. Visegrádská skupina proto může být i v rámci EU vhodným nástrojem k prosazení ad hoc společně definovaných zájmů zemí V-4. Její nespornou výhodou je pružná struktura, která je schopna se přizpůsobovat měnící se situaci jak uvnitř EU, tak i vnitřním potřebám členům uskupení. Spolupráce v rámci Visegrádské skupiny může i nadále pokračovat zejména ve vojensko-bezpečnostní oblasti, v oblastech druhého a třetího pilíře EU (společná zahraniční a bezpečnostní politika, problematika vnitřních věcí a

justice), dále v oblastech posilování občanské dimenze a přeshraniční spolupráce mezi zeměmi Visegrádu, ochrany životního prostředí, realizace společných infrastrukturních a energetických projektů, atd. Zkušenosti kooperace mezi zeměmi Beneluxu či Severské rady ukazují, že i relativně malé regionální uskupení si může v rámci EU vydobýt svůj vliv, rozhodně větší, než pokud by jednotlivé státy postupovaly samostatně.

Tématika středoevropské regionální spolupráce je stále aktuální, a to i přesto, že všechny čtyři země tohoto regionu - Česká republika, Polsko, Maďarsko a Slovensko završily svoje dosavadní společné úsilí vstupem do Organizace Severoatlantické smlouvy a Evropské unie. I když hodnocení významu této regionální struktury může být různé, je nezpochybnitelným faktem, že Visegrádská skupina přispěla k bezkonfliktnímu přechodu rozdělené Evropy na Evropu demokratickou, stabilní a prosperující. Všechny zainteresované země se staly plnohodnotnou součástí skupiny demokratických států a jsou pevně ukotveny v nejdůležitějších vojensko-politických a integračních uskupeních euroatlantického prostoru – NATO a EU. Visegrádská kooperace prošla mnoha rovinami, dimenzemi a časovými úseky spolupráce, včetně těch, kdy se spolupráce nedařila. I přesto by tato forma regionální spolupráce měla jak v rámci struktur NATO a EU, tak i mimo ně pokračovat. Tato však nemusí být nutně prohlubována pouze v rámci visegrádské platformy. Efektivní a dlouhodobá kooperace se svými nejbližšími sousedy nepochybně povede k dalšímu rozvoji nejen dané země, ale i celého středoevropského regionu.

ZÁVĚRY PRO VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ VE SPOLEČENSKÉ PRAXI A PRO ROZVOJ VĚDNÍHO OBORU

Středoevropská regionální spolupráce je jedním z trvalých aspektů zahraniční politiky zemí střední Evropy. Tato disertační práce jednak popisuje a hodnotí vznik, vývoj a výsledky Visegrádské skupiny v letech 1991 – 2004, jednak zkoumá, jak byly naplněny vybrané strategické cíle vytýčené při jejím vzniku (zajištění stabilního prostředí v regionu střední Evropy po zásadních změnách společenských a politických systémů koncem 80. let 20. století a vzájemná koordinace společných aktivit souvisejících se vstupem dotčených zemí do NATO a EU). Disertační práce tak postihuje aktuální problematiku, která však i přes svou důležitost a aktuálnost není v odborné literatuře komplexně zpracována. Hodnocení naplnění touto prací zkoumaných strategických cílů Visegrádské skupiny pak doposud nebylo analyzováno vůbec. Předkládaná disertační práce tak vyplňuje mezeru v české odborné literatuře, přičemž nabízí pohled na Visegrádskou skupinu nikoli z hlediska jejího vnímání jednotlivými státy, ale optikou výsledků a významu Visegrádské skupiny jako regionální struktury. Práce je proto dalším příspěvkem nejen ke studiu regionu střední Evropy a vztahů v něm probíhajícím, ale i problematiky volné lokální regionální kooperace obecně. V oblasti hodnocení plnění vybraných strategických cílů Visegrádské skupiny je spatřován největší přínos této práce rozvoji vědního oboru mezinárodní politické vztahy, do jehož rámce tato disertační práce obsahově náleží.

Tato disertační práce popisuje a hodnotí, především na základě metody mezinárodně politické analýzy, doplněné o obecné teoretické postupy (syntéza a generalizace), vznik a genezi středoevropské visegrádské regionální spolupráce v letech 1991 – 2004, resp. naplnění vybraných strategických cílů této kooperace. V této souvislosti s tím je však nutné zdůraznit, že žádná teorie mezinárodních vztahů není schopna uchopit komplexním způsobem problematiku praktické mezinárodní politiky. Reálná zahraniční politika je souhrnem řady elementů a součástí teorií mezinárodních vztahů, přičemž je založena především na pragmatickém přístupu států reflektující maximalizaci výhod a minimalizaci ztrát či nevýhod. Z této základní teze proto vycházela i předkládaná disertační práce. V souladu s touto premisou tak práce přináší souhrnný pohled na vývoj trilaterálních, později čtyřstranných vztahů mezi zainteresovanými středoevropskými

zeměmi na pozadí jejich integračních ambicí do euroatlantických bezpečnostních a evropských integračních struktur, včetně hodnocení reálných výsledků této kooperace. Na základě dosavadní reflexe a zkušeností ze vzájemné spolupráce se práce také snaží vymezit, resp. predikovat budoucí postavení Visegrádské skupiny, zejména v rámci Evropské unie.

Poznatky a závěry, které práce přináší, mohou být využity na specializovaných pracovištích jako podkladový materiál pro budoucí formulování strategie zahraniční politiky, zejména v oblasti definice a významu její regionální dimenze. Práce se může stát vhodným studijně – analytickým materiálem pro pochopení procesů a zákonitostí regionálního vývoje v kontextu euroatlantických integračních snah. Zároveň může být i dobrou platformou pro identifikaci a budoucí řešení problémů, které mohou na lokální geografické úrovni nastat. S ohledem na použité vědecké metody tato disertační práce reflektuje především historické, ekonomické, bezpečnostní a politické (zahraničně politické) aspekty, což ji činí univerzálně aplikovatelnou na modelové situace podobného charakteru, zejména v oblastech regionálně zaměřené spolupráce států.

Další využití této disertační práce spatřuji, kromě oblasti zahraničněpolitické, také v akademické, pedagogické a odborně vzdělávací oblasti. Její závěry jsou využitelné především pro ty subjekty a instituce (vysoké školy, expertní a odborná pracoviště, ústavy, instituty, apod.), které se dlouhodobě zaměřují na zkoumání praktických procesů mezinárodně politického vývoje, specificky zaměřeného především na problematiku regionalismu a všech procesů s ním souvisejících, dále na analýzu bezpečnostní dimenze regionálních vztahů, integrační problematiky, resp. spolupráci na této platformě a obecně pak při formulování základních tezí zahraniční politiky, včetně definování jejích konkrétních cílů a úkolů, primárně pak zahraniční politiky České republiky. Předložený text a jeho závěry proto mohou být dobrou pomůckou pro studium této problematiky nejen na akademických, pedagogických a vzdělávacích institucích, ale i na všech jiných odborných a vědeckých pracovištích zabývajících se problematikou mezinárodní politiky a vztahů. Práce může být obecně využívána jako studijní text v této problematice. Vzhledem k přeshraničnímu charakteru zkoumaného tématu může být využita na všech výše zmíněných pracovištích nejen v České republice, ale i v dalších zemích Visegrádské skupiny. Autor proto bude hledat všechny dostupné prostředky, jak zpřístupnit tuto disertační práci odborné veřejnosti i na Slovensku, v Maďarsku a Polsku (např. formou

grantu udělovaného Mezinárodním visegrádským fondem).

Další využití může tato práce nalézt i v oblasti občanské společnosti, veřejné správy a samosprávy, resp. na české vnitropolitické scéně při formulaci budoucího vztahu České republiky a její zahraniční politiky k regionálním uskupením tohoto typu. Nenezanedbatelným by mohlo být uplatnění této práce v rámci studia laické veřejnosti, která se dané problematice věnuje. Toto využití by bylo vhodné zejména z důvodu přehlednosti, systematičnosti a jasného formulování zjištěných výsledků a závěrů.

Na Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze se tato disertační práce zařadila k projektům, které se problematikou regionální dimenze zahraniční politiky zabývají. Analýza vzniku, vývoje a výsledků Visegrádské skupiny jako formy regionální spolupráce však doposud v takovém rozsahu a hloubce zpracovávána nebyla. Její výsledky tak jsou dalším interním příspěvkem do vědecké práce nejen tohoto specializovaného pracoviště, ale i Fakulty mezinárodních vztahů a Vysoké školy ekonomické v Praze.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

A. Publikované

- ❑ *Amsterodamská smlouva. Ústav mezinárodních vztahů*, Praha 1999;
- ❑ *Annual Report on the Activities of the Visegrad Group Bratislava – Budapest – Prague – Warsaw (1999/2000 Czech Presidency)*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15733&OblID=15908>);
- ❑ *Annual Report on the Activities of the Visegrad Group (2001/2002 Hungarian Presidency)*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15733&OblID=15910>);
- ❑ *Annual Report on the Activities of the Visegrad Group (2000/2001 Polish Presidency)*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15733&OblID=15909>);
- ❑ *Annual Report on the Slovak Presidency in the Visegrad Group (2002/2003)*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15733&OblID=15911>);
- ❑ *Bezpečnostní politika České republiky. Ústav mezinárodních vztahů*, Praha 1996;
- ❑ *Budapešťské prohlášení předsedů vlád České republiky, Maďarské republiky a Polské republiky, 21. října 1998. In.: <http://www.visegradgroup.org>*;
- ❑ *Contents of Visegrád Cooperation approved by the Prime Minister's summit Bratislava, 14th May, 1999.*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15739&OblID=15895>);
- ❑ *Declaration by the Presidents of States of the Visegrad Group Pszczyna, Poland, January 19, 2001.*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaiD=32250>);
- ❑ *Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary striving for Europe (Visegrad Declaration 1991).*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15740&OblID=15893>);
- ❑ *Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace (tzv. Visegrádská deklarace)*;
- ❑ *Dohoda mezi členskými státy Severoatlantické smlouvy a ostatními státy zúčastněnými v Partnerství pro mír o statusu jejich ozbrojených sil (PfP SOFA), Brusel, 19. června 1995*;
- ❑ *Dohoda mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statusu jejich ozbrojených sil (Londýnská SOFA), Londýn, 19. června 1951*;
- ❑ *Exposé ministra zahraničních věcí Polské republiky Bronislawa Geremka v*

polském Sejmu dne 8. dubna 1999

(<http://www.mzs.gov.pl/polzagr/expose99pl.html>);

- ❑ *Joint Communiqué from the Meeting of the Ministers of Defence of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Slovak Republic and the Minister of National Defence of the Republic of Poland, Przemyśl, on November 4, 1999* (<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32240>);
- ❑ *Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries, Prague, Czech Republic, 9th June, 2000* (<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32245>);
- ❑ *Joint Statement on the occasion of the Meeting of Prime Ministers of the Visegrad Countries, Bratislava, May 14, 1999* (<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32237>);
- ❑ *Joint Statement Summit Meeting of the Heads of Government of the Visegrad Group, Esztergom, 29 June, 2002* (<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32255>);
- ❑ *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. In: *Mezinárodní politika*, 4, 1999 (příloha);
- ❑ *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 1999-2002*. In: <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191>;
- ❑ *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003-2006*. In: <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191>;
- ❑ *Krakovská deklarace*. In: *Československá zahraniční politika 1991*, č. 10 A, s. 987 – 990;
- ❑ *Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation* (<http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm>);
- ❑ *President Václav Havel's speech to the Polish Sejm and Senate*, January 25, 1990. In: *East European Reporter* (Spring/Summer 1990);
- ❑ *Priority zahraničnej politiky Slovenskej republiky na obdobie rokov 2000-2003* (<http://www.foreign.gov.sk/>);
- ❑ *Priorytety polskiej polityki zagranicznej* (<http://www.mzs.gov.pl/polzagr/priorytety/html>);
- ❑ *Programové prohlášení vlády ČSFR (1990-1992)*;
- ❑ *Programové prohlášení vlády Miloše Zemana (1998-2002)* (http://www.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm);
- ❑ *Programové prohlášení vlády Stanislava Grosse (2004-2005)* (http://www.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm);

- ❑ *Programové prohlášení vlády Václava Klause (1992-1996)*
(http://www.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm);
- ❑ *Programové prohlášení vlády Vladimíra Špidly (2002-2004)*
(http://www.vlada.cz/vlada/vlada_historie.htm);
- ❑ *Předvolební program České strany sociálně demokratické z roku 1998, kapitola „Zahraniční politika“;*
- ❑ *Předvolební program Strany demokratické levice z roku 1998*
(<http://www.sdl.sk/program/volby1998/>);
- ❑ *Připítek prezidenta Slovenské republiky Rudolfa Schustera během státní večeře v Praze 1. března 2001.* In: Tisková služba Kanceláře prezidenta republiky, 1.3.2001;
- ❑ *Regionalna i lokalna współpraca zagraniczna*
(http://www.mzs.gov.pl/polzagr/wspolpraca_zagraniczna.html);
- ❑ *Report on Activities of the Czech Presidency of the Visegrad Group (2003-2004)*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15733&OblID=15911>);
- ❑ *Role of Presidency of the Visegrad Group (Annex to the Contents of Visegrád Cooperation approved by the Prime Minister's summit Bratislava, 14th May, 1999)*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15739&OblID=15895>);
- ❑ *Severoatlantická smlouva (Washingtonská smlouva), Washington, 4. dubna 1949;*
- ❑ *Společné prohlášení Československa, Polska a Maďarska k pomoci nově nezávislým státům (22. ledna 1992);*
- ❑ *Summit Meeting between Benelux and the Visegrad Group Luxembourg (5th December 2001) - Press Statement*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32569>);
- ❑ *Summit of Prime Ministers in Cracow, 31 May – 1 June, 2001 – Statement*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32301>);
- ❑ *TATRA Statement from the Meeting of the Presidents of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Slovak Republic and the Republic of Poland, Gerlachov in the High Tatras, Slovakia, on December 3, 1999*
(<http://www.visegradgroup.org/main.asp?MainOblID=15741&OblID=15741&ClaID=32241>);
- ❑ *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky;*
- ❑ *Volební program ODS z roku 1992 (Svoboda a prosperita), kapitola „Zahraniční politika“.*
- ❑ *Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 1999 do prosince 1999).* Praha 2000;
- ❑ *Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2000 do prosince 2000).* Praha 2001;

- ❑ *Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2001 do prosince 2001).* Praha 2002;
- ❑ *Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2002 do prosince 2002).* Praha 2003;
- ❑ *Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2003 do prosince 2003).* Praha 2004;
- ❑ *Zpráva o zahraniční politice České republiky (období od ledna 2004 do prosince 2004).* Praha 2005;

B. Nepublikované

- ❑ *Informační materiál k jednání MO ČR s MO PR a MO MR v rámci zasedání Rady ministrů ZEU (Rhodos, 11. - 12. 5. 1998). Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1998. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k návštěvě MO ČR Vladimíra Vetchého v Maďarské republice. (Budapešť 7. – 8. prosince 1998). Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1998. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k pracovnímu setkání ministrů obrany států Visegrádské skupiny v Budapešti dne 6.3. 1992. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k pracovnímu setkání ministrů obrany států Visegrádské skupiny ve formátu V-3 ve Varšavě dne 7. 1. 1994. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1992. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k pracovnímu setkání ministrů obrany států Visegrádské skupiny ve formátu V-4 v Bratislavě dne 5. 9. 1994. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1994. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k pracovnímu setkání ministrů obrany států Visegrádské skupiny v Budapešti ve dnech 30. – 31. 5. 1995. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1995. In: Archiv Ministerstva obrany ČR ;*
- ❑ *Informační materiál k pracovnímu setkání ministrů obrany států Visegrádské skupiny v Budapešti ve dnech 31.1 – 1. 2. 2001. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 2001. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k trilaterálním rozhovorům MO ČR, MO MR a MNO PR v Budapešti 12. července 1997. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1998. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Informační materiál k trilaterálním rozhovorům MO ČR, MO MR a MNO PR v Budapešti 21. září 1998. Sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany České republiky, 1998. In: Archiv Ministerstva obrany ČR;*
- ❑ *Pracovní materiál pro jednání náčelníků generálních štábů ČSFR, Polska a Maďarska v Měříně ve dnech 19. – 20. listopadu 1992. Ministerstvo obrany, 1992.*

In: Archiv Ministerstva obrany ČR.

LITERATURA

Knižní publikace (monografie, kolektivní díla, sborníky, soubory dokumentů)

- ❑ Balassa, B.: *Teorie ekonomické integrace*. Praha 1966;
- ❑ Baldwin, D. A. (ed.): *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*. New York 1993.
- ❑ Berghe, Y. V.: *Velké nedorozumění: Dějiny studené války 1917 – 1990*. Praha 1996;
- ❑ Brzezinski, Z.: *Velká šachovnice (K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha)*. Praha 1999;
- ❑ Břach, R.: *Die Aussenpolitik der Tschechoslowakei zur Zeit der „Regierung der nationalen Verständigung“*. Baden-Baden 1992;
- ❑ Council of the EU, „*Accesion Partnership with the Central European Applicants Countries*“. MEMO 98/21, 27.3.1998;
- ❑ *Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1991*;
- ❑ *Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1993*;
- ❑ *Česká zahraniční politika: Data, 1994*;
- ❑ *Česká zahraniční politika: Dokumenty, 1994*;
- ❑ *Česká zahraniční politika: Data, 1997*;
- ❑ *České národní zájmy. Ústav mezinárodních vztahů*. Praha 1993;
- ❑ *Československá zahraniční politika: Dokumenty, 1991*;
- ❑ *Československá zahraniční politika: Dokumenty 1992*;
- ❑ Dančák, B.: (ed.): *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II*. Brno 1999;
- ❑ Dančák, B. – Mareš, M. (eds.): *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. Brno 2000;
- ❑ Dienstbier, J.: *Od snění k realitě. Vzpomínky z let 1989-1999*. Praha 1999;
- ❑ Dienstbier, J.: *Snění o Evropě*. Praha 1990;
- ❑ *Dokumenty, 1, 1990*;
- ❑ *Dokumenty, 2, 1991*;
- ❑ *Dokumenty, 1, 1994*;
- ❑ Drulák, P.: *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha 2003;

- ❑ Duleba, A. – Lukáč, P. – Wlachovský, M.: *Zahraniční politika Slovenskej republiky. Východiska, stav a perspektivy*. Bratislava 1998;
- ❑ Eichler, J. a kol.: *Možnosti a perspektivy bezpečnosti ČR*. Praha 1998;
- ❑ Fiala, P. – Pitrová, M. (eds.): *Rozšiřování ES/EU*. Mezinárodní politologický ústav. Masarykova univerzita Brno. Brno 2001;
- ❑ Goralczyk, B.: *Wspolpraca Wyszehradzka. Geneza, doświadczenia, perspektywy*. Warszawa 1999;
- ❑ Had, M.: *Trojka v evropské architektuře*. nepublikováno;
- ❑ Had, M. – Urban, L.: *Evropská společenství. První pilíř Evropské unie*. Ministerstvo zahraničních věcí (2. vydání). Praha 2000;
- ❑ Hvižďala, K.: *První zpráva*. Praha 1992;
- ❑ Khol, R. a kol.: *Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce*. Praha 2003;
- ❑ Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I*. Bratislava 2002;
- ❑ Kolektiv: *Vybrané právní dokumenty Organizace Severoatlantické smlouvy (Část I)*. Praha 1997;
- ❑ Kolektiv: *Vybrané právní dokumenty Organizace Severoatlantické smlouvy (Část II)*. Praha 1997;
- ❑ Kotyk, V. (ed): *Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách*. Praha 1997;
- ❑ Krejčí, O.: *Český národní zájem a geopolitika*. Praha 1993;
- ❑ Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*. Praha 1997;
- ❑ Kříž, J. a kol.: *Česká republika v bezpečnostní architektuře Evropy*. Praha 1998;
- ❑ Leška, V.: *Slovensko na cestě do EU a NATO*. Studijní sešit Ústavu mezinárodních vztahů, 2000, 1. Praha 2000;
- ❑ Lukáč, P.: *Dejiny a zahraničná politika v strednej Európe*. Bratislava 2004;
- ❑ Malenovský, J.: *Mezinárodní právo veřejné (obecná část)*. Praha 1993.
- ❑ Matějka, D. (ed.): *Česká republika v NATO*. Praha 1999;
- ❑ Matějka, D. (ed.): *ČR po vstupu do NATO*. Praha 2000;
- ❑ Matějka, D.(ed.): *ČR vstupuje do NATO*. Praha 1998;
- ❑ Mesežnikov, J. (ed.): *Volby 1998. Analýza volebných programů politických stran a hnutí*. Bratislava 1998;
- ❑ Mitrany, D.: *A working Peace System*. London 1943;
- ❑ Morgenthau, H.: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York 1980;

- ❑ Nálevka, V.: *Světová politika ve 20. století*. Praha 2000;
- ❑ Ort, A. (ed.): *Česká republika a její sousedé*. Sborník statí. Praha 1995;
- ❑ Ort, A. (ed.): *České národní zájmy*. Sborník statí. Praha 1993;
- ❑ Ort, A.: *Evropa 20. století*. Praha 2000;
- ❑ Ort, A. – Krines, V. – Veselý, Z.: *Zahraniční politika České republiky*. Praha 2002;
- ❑ Pelczynska, M. – Nalecz, K. – Duleba, A. – Póti, L. – Votápek, V. (eds): *Eastern Policy of the Enlarged European Union: Developing Relations with Russia, Ukraine and Belarus. A Visegrad Perspective. Thinking about an Eastern Dimension*. Prešov 2003;
- ❑ Pick, O. – Handl, V. a kol.: *Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004*. Praha 2004;
- ❑ Potočný, M.: *Mezinárodní právo veřejné (zvláštní část)*. Praha 1999;
- ❑ Rosamond, B.: *Theories of European Integration*. New York 2000;
- ❑ Rychlík, J.: *Rozpad Československa. Česko – slovenské vztahy 1989 – 1992*. Bratislava 2002;
- ❑ Skubiszewski, K.: *Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia wywiady 1989-1993*. Warszawa 1997;
- ❑ Šedivý, J.: *Černínský palác v roce nula. Ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky*. Praha 1997;
- ❑ Šedivý, J.: *Dilema rozšiřování NATO*. Praha 2001;
- ❑ Šmejkal, V.: *Úvod do teorie mezinárodní politiky – 1. díl (Teorie mezinárodních vztahů)*. Fakulta mezinárodních vztahů, VŠE Praha 1993;
- ❑ Šťastný, M. (ed.): *Visegrad Countries in an Enlarged Trans – Atlantic Community*. Bratislava 2002;
- ❑ Valenta, J. (ed.): *Máme národní zájmy?*. Praha 1992;
- ❑ Vykoukal, J. a kol.: *Visegrád. Meze a limity středoevropské spolupráce*. Praha 2003;
- ❑ Zlý, B.: *Evropská unie a integrační proces od A až do Z. Výkladový slovník, 2. vydání*. Praha 2001;

B. Články, studie, analýzy, zprávy tiskových kanceláří, ostatní

- BBC, 10. dubna 2002 (Interview BBC s premiérem Slovenské republiky Mikulášem Dzurindou). In.: <http://www.bbc.co.uk/interview/dzurinda.htm>;
- Brusis, M.: Co čeká Visegrád v rozšířené Evropské unii. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=665;
- Brzezinski, Z.: *Předčasné partnerství*. In: Mezinárodní vztahy, 2, 1994, s. 5-13;
- Časenský, R.: *Visegrádská dilemata*. In.: Denní Telegraf, 11. ledna 1994, s.3;
- Český deník, 13. listopadu 1993, s. 1 („*Politizace Visegrádu může vést k posunu celé čtyřky na východ*“);
- ČTK, 11. října 1997 („*ČR, Polsko a Maďarsko budou konzultovat své zbrojní zakázky*“);
- ČTK, 9. listopadu 1997 („*Onyszkiewicz: Květen 1999 je cílovým datem pro vstup do NATO*“);
- ČTK, 17. ledna 1998 („*ČR, Polsko a Maďarsko chtějí koordinovat své vyzbrojování*“);
- ČTK, 1. července 1998 („*Generál Šedivý se dnes sejde se šéfy armád Polska a Maďarska*“);
- ČTK, 18. září 1998 („*Ministři obrany ČR, Polska a Maďarska se opět sejdou v Budapešti*“);
- ČTK, 21. září 1998 („*ČR, Polsko a Maďarsko připraveny na dřívější vstup do NATO*“);
- ČTK, 31. května 2001 („*Premiéři Visegrádu se setkali v Krakově*“);
- ČTK, 1. června 2001 („*Premiéři zemí Visegrádu se vyslovili pro další rozšíření NATO*“);
- ČTK, 24. srpna 2001 („*Premiéři V4 u Balatonu o integraci do EU a spolupráci s Beneluxem*“);
- ČTK, 25. srpna 2001 („*Prioritou zemí V4 infrastruktura a spolupráce s dalšími zeměmi*“);
- ČTK, 5. prosince 2001 („*Benelux a V4 potvrdily, že chtějí úžeji spolupracovat*“);
- ČTK, 22. února 2002 („*Dzurinda potvrzuje neúčast na setkání premiérů visegrádské čtyřky*“);
- ČTK, 23. února 2002 („*Maďarský premiér opět kritizoval Benešovy dekrety*“);
- ČTK, 29. června 2002 („*Premiéři Visegrádské skupiny odmítají návrhy EU*“);
- ČTK, 29. června 2002 („*Premiéři Visegrádu se dohodli na posílení vzájemné spolupráce*“);

- ❑ ČTK, 20. března 2003 („Kwasniewski: *Polsko je pro udržení Visegrádské skupiny*“);
- ❑ ČTK, 3. listopadu 2003 („*Prezidenti: Visegrád má smysl*“);
- ❑ Dančák, B.: *Geneze spolupráce ve střední Evropě*. In.: Dančák, B. (ed.): Integrovaní pokusy ve středoevropském prostoru II, Brno 1999, s. 31-35;
- ❑ Daudlebsky, K. – Schusterschitz, G.: *Strategické partnerství ve střední Evropě*. In: Mezinárodní politika, 5, 2001, s. 18-19;
- ❑ de Weydenthal, J. B.: *Poland supports the Triangle as a Means to Reach Other Goals*. In: RFE/RL Research Report, Vol. 1, No. 23, 5. června 1992, s. 15 – 18;
- ❑ Denní Telegraph, 9. června 1993, s. 2 („*Potřeba Visegrádu*“);
- ❑ Der Spiegel, 17. května 1993, s. 18 („*Wir haben gewonnen*“);
- ❑ Dienstbier, J.: *Visegrád*. In: Mezinárodní politika, 2, 1999, s. 4-7;
- ❑ Dienstbier, J.: *Vzpomínky na Visegrád*. In: Přítomnost, léto 2001;
- ❑ Dienstbier, J.: *Denní Telegraph (komentář)*. 9. června 1993, s. 7;
- ❑ Doležal, B.: Maďaři v sousedních zemích. In.: <http://www.bohumildolezal.cz/text/u039-02.htm>;
- ❑ Dostál, P.: *Visegrád není výmysl Západu (rozhovor s Jiřím Dienstbierem)*. In.: Rudé právo, 11. ledna 1994, s.4;
- ❑ Drulák, P.: Vývoj teorií evropské integrace. In: Acta oeconomica pragensia, 8, 2000, s. 115-130;
- ❑ Eichler, J.: *Priority zajištění bezpečnosti České republiky*. In: Kotyk, V.(ed.): Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách. Praha 1997, s. 61-85;
- ❑ *Europe and the Challenge of Enlargement*. In.: Bulletin of the European Communities (Suplement 3/92);
- ❑ *European Council, Presidency Conclusions*. Madrid, prosinec 1995. Press Release. In.: DOC/95/9, 16.12.1995;
- ❑ Fígel, J.: *Visegrád je nejen symbol, ale aj vážná výzva*. In.: SME, 18. února 1999, s.3;
- ❑ Gajewski, J.: *Polsko na cestě ke členství v Evropské unii*. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=708;
- ❑ Had, M.: *Středoevropská spolupráce*. In: Ort, A. (ed.): Česká republika a její sousedé. Sborník statí. Praha 1995, s. 37 – 43;
- ❑ Hamžík, P.: *Regionálna spolupráca úzko súvisí s úrovňou susedských vzťahov*. In: Mezinárodní politika, 7, 1997, s. 7-9;
- ❑ Homolová, O.: *Česko-slovenské vztahy jsou pro „čtyřku“ klíčové*. In.: Hospodářské noviny, 2.-4. července 2000, s. 7;

- ❑ Hospodářské noviny, 30. června 1993, s. 2 („*Liberalizace v rámci Visegrádu rozptýluje obavy (nejen) Paříže*“);
- ❑ Hospodářské noviny, 1. listopadu 1993, s. 11 („*Visegrád je reálným rámcem hospodářské spolupráce*“);
- ❑ Hospodářské noviny, 11. listopadu 1993, s. 21 („*V nové Evropě by neměl vznikat rozdíl mezi slovy a činy*“);
- ❑ Hospodářské noviny, 12. listopadu 1993, s. 20 („*Středoevropské „čtyřce“ jde o čilejší vzájemný obchod*“);
- ❑ Hospodářské noviny, 22. července 1995, s. 27 („*Obchod s visegrádskou čtyřkou neohrozí unii*“);
- ❑ Hospodářské noviny, 7. prosince 1995, s. 4 („*Výdaje na obranu v rámci Visegrádu*“);
- ❑ Janyška, P.: *Bez ES by nebylo Visegrádu*. In: Lidové noviny – Finanční listy, 23. června 1993, s. 1;
- ❑ Kavan, J.: *Česká zahraniční politika na prahu 21. století*. In: Mezinárodní politika, 1, 2001, s. 4-5;
- ❑ Kavan, J.: *Zahraniční politika České republiky*. In: Mezinárodní politika, 9, 1998, s. 4-6;
- ❑ Kavan, J.: *Zahraniční politika České republiky: možnosti středně velkého státu*. In: Mezinárodní politika, 1, 2002, s. 4-6;
- ❑ *Ke koncepci zahraniční politiky České republiky*. In: Mezinárodní vztahy, 2, 1993, s. 100-118;
- ❑ Kissinger, H.: *O současných mezinárodních vztazích*. In: Mezinárodní vztahy, 8, 1990, s. 60-67;
- ❑ Klaus, V.: *Jak je to s visegrádskou spoluprací?*. In: Lidové noviny, 12. srpna 1995, s. 5;
- ❑ Kolankiewicz, G.: *Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union*. In: International Affairs, 70, 3, 1994, s. 479 - 492;
- ❑ Kolektiv autorů: *Revitalizace Visegrádu*. In: Mezinárodní politika, 2, 1999, s. 3-10;
- ❑ Král, D.: *Profil zemí Visegrádské skupiny v debatě o budoucnosti Evropy*. In: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=713;
- ❑ Krejčí, V. – Hostka, K.: *Visegrádská čtyřka jako konzultativní schůzky*. In: Denní Telegraph, 26. června 1993, s. 1;
- ❑ Kubičko, R. – Musil, R.: *Visegrád nechtěný i chtěný*. In: Přítomnost, léto 2001;
- ❑ Lang, K. O.: *Eine neue Visegrad-Gruppe? Perspektiven der ostmitteleuropäischen Kooperation in der grösseren EU*. In: SWP – aktuell 27, Berlin 2004;
- ❑ Lavigne, M.: *Central european economies: the Backyear of Western Europe*. (příspěvek přednesený 20. června 1998 na mezinárodní konferenci Central Europe

Core ve Štíříně);

- ❑ Leška, V.: *Dostihne Slovensko své sousedy na cestě do Evropské unie?* In: Mezinárodní vztahy, 2, 2000, s. 47-61;
- ❑ Leška, V.: *Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce.* In: Mezinárodní politika, 4, 2003, s. 10-12;
- ❑ Leška, V.: *Visegrádská čtyřka a cesta Slovenska do NATO.* In.: Vojenské rozhledy, 3, 2000, s. 22;
- ❑ Leška, V.: *Zvláštnosti transformace slovenské společnosti.* In: Mezinárodní politika, 6, 1998, s. 25-28;
- ❑ Lidové noviny – Finanční listy, 23. června 1993, s. 1 („Bez ES by nebylo Visegrádu“);
- ❑ Lidové noviny, 22. srpna 1995, s. 9 („Sedm miliard ECU Visegrádu“);
- ❑ Lidové noviny, 21. února 1998, s. 5 („Nikdy jsem nechápal český odpor vůči Visegrádu“);
- ❑ Liehm, A. J.: *Životnost Visegrádu.* In: Středoevropské noviny (měsíční příloha Lidových novin), 25. října 1995, 10, s. 1.
- ❑ Lukáč, P. – Samson, I. – Duleba, A.: *Visegrádská spolupráca, regionálne iniciatívy a vzťahy k susedným krajinám.* In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds): Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava 2000, s. 367 – 393;
- ❑ Lukášek, L.: *Harmonizace českého práva s legislativou NATO jako multiresortní záležitost.* In: Matějka, D. (ed.): ČR vstupuje do NATO. Praha 1998, s. 65 – 81;
- ❑ Lukášek, L.: *V-4 se hledá* (Visegrád na počátku další etapy). In.: Ekonom, 47, 1999, s. 17.
- ❑ Lukášek, L.: *Země Visegrádu po deseti letech.* In.: Hospodářské noviny, 16. února 2001, s. 11.
- ❑ Marek, J.: *Výzvy a perspektivy bezpečnostní spolupráce visegrádského společenství.* In: www.visegrad.info, 18.10.2003;
- ❑ Mareš, M.: *České politické strany a zahraniční politika.* In.: Mezinárodní politika, 1, 1999, s. 9;
- ❑ Michnik, A.: *Sny a skutečnosti.* In: Přítomnost, léto 2001;
- ❑ Mladá fronta Dnes, 22. listopadu 1993, s. 2 („Baudyš odmítá vytváření nových bloků mezi zeměmi Visegrádu“);
- ❑ Mladá fronta Dnes, 24. listopadu 1993, s. 9 („Slovensko věří vizi Visegrádu“);
- ❑ Mocek, M.: *Komentář.* In: Mladá fronta Dnes, 22. srpna 1998, s.10;
- ❑ Novák, T.: *Možnosti Visegrádské spolupráce.* In: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=723;
- ❑ Neumayerová, L.: *Politické strany a evropská integrace ve střední Evropě: Polsko,*

- Maďarsko a Česká republika*. In.: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=25 (30.3.2000);
- ❑ Nikodem, P.: *Budoucnost Evropy a postoj zemí Visegrádu*. In: <http://www.visegrad.info/index.php?ID=clanek&IDc=65>;
 - ❑ Novotný, J.: *Spolupráce visegrádských zemí ve vojenské oblasti*. In: Mezinárodní politika, 4, 1999, s. 8-11;
 - ❑ Obrman, J.: *Czechoslovakia Overcomes its Initial Reluctance*. In.: RFE/RL Research Report, 5.6.1992, s. 21;
 - ❑ Oravec, M.: *Strategické partnerstvo, alebo Visegrádská skupina?*. In: Mezinárodní politika, 5, 2001, s. 22-24;
 - ❑ Palata, L.: *Polská otázka je vysokou daní za rozšíření*. In: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=448;
 - ❑ Palata, L.: *Trojka má šanci*. In: Denní Telegraph, 8. května 1992, s. 6;
 - ❑ Palata, L.: *Visegrád? CEFTA? Středoevropské společenství?* In.: Mezinárodní politika, 2, 1999, s. 8;
 - ❑ Palata, L.: *Visegrádská zadní vrátka otevřená*. In: Mladá fronta Dnes, 20. dubna 1993, s. 5;
 - ❑ Pehe, J.: *Czechoslovakia in a New International Context*. In: RFE/RL Research Report, Vol. 1, No. 16, 17. dubna 1992, s. 23 – 30;
 - ❑ Petržílková, E.: *Prezidenti Maďarska a Polska přislíbili prezidentu Havlovi pomoc při likvidaci následků ničivých povodní*. In: Rádio Praha, 23. srpna 2002 (<http://www.radio.cz/>);
 - ❑ Pezl, K.: *Bezpečnostní zájmy ČR a transformace NATO*. In: Aliance, 1, 1999, s. 1-2;
 - ❑ Plíšek, J.: *Visegrád se osvědčil a má budoucnost*. In: Mezinárodní politika, 7, 2004, s. 19 – 21;
 - ❑ *Poland's European Perspective*. In: NATO Review, 1993, s. 5;
 - ❑ Práce, 15. února 1993, s. 7 („Obavy z Varšavy“);
 - ❑ Právo, 12. září 1998, s. 2 („Zeman vyzval ke vzkříšení Visegrádu“);
 - ❑ Právo, 22. října 1998, s. 2 („Maďaři, Poláci a Češi křísí myšlenku Visegrádu“);
 - ❑ *Prospects of the Political Dialogue after Copenhagen Summit: A Hungarian View*. In: Monitoring Association and Beyond, 1995, s. 278;
 - ❑ Provazník, D.: *Po Jelcinově cestě do střední Evropy*. In: Lidové noviny, 14. září 1993, s. 5.
 - ❑ Rašek, A.: *Problémy bezpečnostní politiky ČR*. In: Vojenské rozhledy, 2, 2001, s. 15-20;
 - ❑ Rašek, A.: *Bezpečnostní politika České republiky při vstupu do Evropské unie*. In: Vojenské rozhledy, 2, 2002, s. 3;

- ❑ Robejšek, P.: *Politika mezi vizí a iluzí. Visegrád se nikdy nevzpamatoval z koňské dávky romantiky*. In: Přítomnost, léto 2001;
- ❑ *Rountable: Slovakia's Relations with the Czech Republic and Hungary*. In: RFE/RL Research Report, 11.12. 1992, s. 36;
- ❑ Royen, Ch.: „*Die Visegrad“-Staatengruppe: Zu früh einen Nachruf*. In: Europa – Archiv, Folge 22, 1994, s. 635-642;
- ❑ Samson, I.: *Úskalia stredoeurópskej spolupráce v záujme Slovenska*. In: Listy SFPA, 4, 1999;
- ❑ Szymanowski, M. – Židek, P.: *Husité na Baltu: Česká armáda a diplomacie objevily důležitost Polska*. In: Respekt, 2. října 1995, s. 2;
- ❑ Šedivý, J.: *Další rozšíření NATO: hledání nejlepšího ze špatných řešení*. In: Mezinárodní vztahy, 1, 2001, s. 8;
- ❑ Šmejkal, V.: *Uvnitř CEFTA není všechno O.K.* In: Mezinárodní politika, 11, 1998, s. 16 – 18;
- ❑ Šmihula, D.: *Středná Európa a spoločné záujmy jej národov*. In: Mezinárodní vztahy, 4, 2000, s. 62-76;
- ❑ Šustrová, P.: *Obnovení visegrádské spolupráce nebude snadné*. In: Lidové noviny, 26. října 1998, s. 10;
- ❑ Večerník, J.: *Mzdy v zemích visegrádské čtyřky - kdo podporuje transformaci*. In: Ekonom, 34, 1995, s. 19 – 20;
- ❑ Vít, K.: *Vztahy České republiky a Evropské unie v devadesátých letech*. In: www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=185 (8.11.2000);
- ❑ Weiss, P. – Juza, P.: *Slovensko a nové NATO – nové NATO a Slovensko*. In: Mezinárodní politika, 1, 2000, s. 24-25;
- ❑ Wolf, K.: *Walesa se nevzdává myšlenky stmelit Visegrád*. In: Mladá fronta Dnes, 26. ledna 1994, s. 3;
- ❑ Zahradníček, T.: *Sklapne znovu visegrádská past?*. In: Lidové noviny, 14. listopadu 1998, s. 4;
- ❑ Zámečník, M.: *Exportní výkonnost visegrádské čtyřky*. In: Lidové noviny, 2. srpna 1993, s. 5;
- ❑ Zavadil, P.: *Zmrtvýchvstání Visegrádu*. In: Lidové noviny, 18. prosince 1998, s. 10;
- ❑ Zoubek, J.: *O Balladurově plánu v Bruselu*. In: Lidové noviny, 21. září 1993, s. 5;
- ❑ Žižka, J.: *Není pravda, že Visegrád byl iniciativou Západu*. In: Rudé právo, 1. března 1993, s. 1, 9;
- ❑ Žižka, J.: *Visegrád je reálným rámcem hospodářské spolupráce*. In: Hospodářské noviny, 1. listopadu 1993, s. 11;
- ❑ Žižka, J.: *Visegrád po česku*. In: Hospodářské noviny, 26. října 1993, s. 27;

- Žižka, J.: *Zieleniec v Bruselu uklidňoval*. In: Rudé právo, 11. března 1993, s. 6.

ODBORNÉ A VĚDECKÉ ČASOPISY, PERIODIKA, TISK

- *Acta oeconomica pragensia*. (<http://nb.vse.cz/aop/>);
- *A-report*. (<http://www.army.cz/avis/are.htm>);
- *Aliance*;
- *Česká tisková kancelář*. (<http://www.ckk.cz/>);
- *České noviny (internetová verze)*. (<http://www.ceskenoviny.cz/>);
- *Český deník*;
- *Denní Telegraf*;
- *Der Spiegel*. (<http://www.spiegel.de/>);
- *Ekonom*. (<http://www.ekonom.ihned.cz/>);
- *Foreign Affairs*. (<http://www.foreignaffairs.org/>);
- *Foreign Policy*. (<http://foreignpolicy.com/>);
- *Gazeta Wyborcza*. (<http://www.wyborcza.pl/>);
- *Hospodářské noviny*. (<http://www.ihned.cz/>);
- *Integrace*. (<http://www.integrace.cz/>);
- *International Affairs*. (<http://www.internationalaffairs.com>);
- *Le Figaro*. (<http://www.lefigaro.fr/>);
- *Lidové noviny, (Finanční noviny)*. (www.lidovky.centrum.cz/financninoviny);
- *Lidové noviny*. (<http://www.lidovky.centrum.cz/>);
- *Listy SFPA*. (<http://www.sfpa.sk/index.php?page=listySFPA>);
- *Medzinárodné otázky*.
(<http://www.sfpa.sk/index.php?id=381&tema=medzinárodné%20otázky>);
- *Medzinárodné otázky*. (<http://www.savba.sk/logos/journals/ap>);
- *Mezinárodní politika*. (<http://www.iir.cz/cz/czcas/czmp/czmp.htm>);
- *Mezinárodní vztahy*. (<http://www.iir.cz/cz/czcas/czmv/czmv.htm>);
- *Mladá fronta Dnes*. (<http://www.idnes.cz/>);
- *NATO Review*. (<http://www.nato.int/docu/review.htm>);

- ❑ *Open Media Research Institute (OMRI).*
(<http://archive.tol.cz/Publications/DD/Index.html>);
- ❑ *Práce;*
- ❑ *Právo.* (<http://www.pravo.cz>);
- ❑ *Přítomnost.* (<http://www.pritomnost.cz/>);
- ❑ *Radio Praha.* (<http://www.radio.cz/>);
- ❑ *Radio svobodná Evropa/Radio svoboda (RFE/RL).* (<http://www.rferl.org/>);
- ❑ *Respekt.* (<http://respekt.inway.cz/>);
- ❑ *RFE/RL News Briefs.* (<http://www.rferl.org/newsline/>);
- ❑ *Rzeczpospolita.* (<http://www.rzeczpospolita.pl/>);
- ❑ *Rudé právo;*
- ❑ *SME.* (<http://www.sme.sk/>);
- ❑ *The Polish Foreign Affairs Digest.* (http://www.pism.pl/czasopisma_arch/id/2);
- ❑ *Tisková agentura Slovenskej republiky.* (<http://www.tasr.sk/>);
- ❑ *Vojenské rozhledy.* (<http://www.army.cz/avis/voj.htm>);
- ❑ *Zahraničná politika.* (<http://www.sfpa.sk/>);
- ❑ *Zycie Warszawy.* (<http://www.zycie.pl/>);

INSTITUTE, ORGANIZACE

- ❑ *Asociace pro mezinárodní otázky.* (<http://www.amo.cz/>);
- ❑ *BBC.* (<http://www.bbc.co.uk>);
- ❑ *CEFTA (Central European Free Trade Union).* (<http://www.cefta.org>);
- ❑ *Center for International Relations.* (<http://www.csm.org.pl/en/indexen.htm>);
- ❑ *Český institut pro integraci do Evropské unie.* (<http://www.naseevropa.cz/>);
- ❑ *European Union (Evropská unie).* (<http://www.europa.eu.int/>);
- ❑ *Hungarian Institute of International Affairs.* (<http://www.tla.hu/hiia/>);
- ❑ *Institut pro evropskou politiku.* (<http://www.european.org/>);
- ❑ *Kancelaria prezesa rady ministrów (Úřad předsedy vlády Polska).* (<http://www.kprm.gov.pl/english/index.html>);
- ❑ *Kancelária prezidenta Slovenskej republiky.* (<http://www.prezident.sk/>);
- ❑ *Kancelář prezidenta České republiky.* (<http://www.hrad.cz/>);
- ❑ *Mezinárodní visegrádský fond.* (<http://www.visegradfund.org/>);
- ❑ *Ministerstvo dopravy České republiky.* (<http://www.mdcr.cz/>);
- ❑ *Ministerstvo obrany České republiky.* (<http://www.army.cz/>);
- ❑ *Ministerstvo pro místní rozvoj.* (<http://www.mmr.cz/>);
- ❑ *Ministerstvo průmyslu České republiky.* (<http://www.mpo.cz/>);
- ❑ *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.* (<http://www.mzv.cz/>);
- ❑ *Ministerstvo zahraničních věcí Maďarské republiky.* (<http://www.mfa.gov.hu/kum/en/>);
- ❑ *Ministerstvo zahraničních věcí Polské republiky.* (<http://www.mzs.gov.pl/>);
- ❑ *Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky.* (<http://www.foreign.gov.sk/>);
- ❑ *Organizace Severoatlantické smlouvy.* (<http://www.nato.int/>);
- ❑ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.* (<http://www.psp.cz/>);
- ❑ *Prezident of the Republic of Poland.* (<http://www.prezydent.pl/>);
- ❑ *Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku.* (<http://www.sfpa.sk/index.php>);
- ❑ *Slovenský inštitút medzinárodných štúdií.* (<http://www.sims.sk/>);
- ❑ *Středoevropská iniciativa.* (<http://www.ceinet.org/>);

- ❑ *The Hungarian Prime Minister's Office.* (<http://www.meh.hu/english>);
- ❑ *The Chancellery of the Prime Minister Republic of Poland.* (<http://www.premier.gov.pl>);
- ❑ *The Polish Institute of International Affairs.* (<http://www.pism.pl/english.php>);
- ❑ *Úrad vlády Slovenskej republiky.* (<http://www.vlada.gov.sk/>);
- ❑ *Úřad vlády České republiky.* (<http://www.vlada.cz/>);
- ❑ *Ústav mezinárodních vztahů.* (<http://www.iir.cz/>);
- ❑ *Visegrádská skupina.* (<http://www.visegradgroup.org/>).

DALŠÍ INTERNETOVÉ ZDROJE

- ❑ *Visegrád info* (server). (<http://www.visegrad.info/>);
- ❑ *Integrace* (server). (<http://www.integrace.cz/>).

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- Aliance* - Organizace Severoatlantické smlouvy;
- Benelux* – regionální sdružení Belgie, Nizozemska a Lucemburska;
- CEFTA* (Central European Free Trade Agreement) – Středoevropská dohoda volného obchodu;
- ČR* – Česká republika;
- ČSFR* – Česká a Slovenská Federativní Republika;
- ČSSD* – Česká strana sociálně demokratická;
- ČSSR* – Československá socialistická republika;
- ČTK* – Česká tisková kancelář;
- Čtyřka* - Visegrádská skupina (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko);
- DCI* - Iniciativa ke zvýšení obranných schopností;
- DQP* - Dotazník obranného plánování;
- EAPC/PfP* - Euroatlantická rada Partnerství pro mír;
- ES* – Evropská společenství;
- ESVO* – Evropské sdružení volného obchodu;
- EU* – Evropská unie;
- EUR* – Euro (evropská měnová jednotka);
- FIDESZ* – (the Federation of Young Democrats) – Strana mladých demokratů;
- Fond* - Mezinárodní visegrádský fond;
- FYROM* (Former Yugoslavian Republic of Macedonia) – Makedonie;
- HZDS* – Hnutí za demokratické Slovensko;
- IFOR* – (Implementation Force) - mnohonárodní síly nasazené v rámci mírové operace Joint Forge (1995-1996 – Bosna a Hercegovina, Chorvatsko);
- IPP* – Individuální program partnerství NATO;
- IVF* – International Visegrad Fund (Mezinárodní visegrádský fond);
- KBSE* – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě;
- KDU-ČSL* – Křesťansko demokratická unie – Československá strana lidová;
- KFOR* – (Kosovo Force) - mnohonárodní síly nasazené v rámci mírové operace NATO Joint Guardian (Společný strážce) (Kosovo, 1999 – dosud);
- KOS* - Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě;

Londýnská SOFA - Dohoda mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statusu jejich ozbrojených sil, Londýn, 19. června 1951;

MO – Ministerstvo obrany;

MR – Maďarská republika;

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí České republiky;

NACC - Severoatlantická rada pro spolupráci;

NATO – Organizace Severoatlantické smlouvy;

NDR – Německá demokratická republika;

NGŠ – Náčelník generálního štábu;

NRC - Rada NATO – Ruská federace;

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě;

ODS – Občanská demokratická strana;

OECD – (Organization for Economic Cooperation and Development) – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (ekonomicky nejvyspělejší země světa);

OSN – Organizace spojených národů;

PfP – Partnership for Peace (Partnerství pro mír);

PfP SOFA - Dohoda mezi členskými státy Severoatlantické smlouvy a ostatními státy zúčastněnými v Partnerství pro mír o statusu jejich ozbrojených sil, Brusel, 19. června 1995;

PJC - Stála společná rada NATO;

PR(1) – public relations;

PR (2) – Polská republika;

PVO – protivzdušná obrana;

RFE/RL – Radio Free Europe/Radio Liberty (Radio Svobodná Evropa/Radio Svoboda);

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci;

SDK – Strana demokratické koalice;

SDL – Strana demokratické levice;

SEI – Středoevropská iniciativa;

Severoatlantická aliance - Organizace Severoatlantické smlouvy;

SFOR – mnohonárodní síly v rámci mírové operace Joint Forge;

SMK – Strana maďarské koalice;

SNS – Společenství nezávislých států;

SOP – Strana občanského porozumění;

SR – Slovenská republika;

SRN – Spolková republika Německo;

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik;

STANAG - standardizační dohody NATO;

Trojka - Visegrádská skupina (Česká republika (ČSFR), Polsko, Maďarsko, Slovensko);

USA – Spojené státy americké;

Visegrád – Visegrádská skupina (Česká republika (ČSFR), Polsko, Maďarsko, Slovensko);

V3 nebo V-3 – Visegrádská skupina (Česká republika, Polsko, Maďarsko);

V4 nebo V-4 – Visegrádská skupina (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko);

V3+1 - Visegrádská skupina (Česká republika, Polsko, Maďarsko + Slovensko);

ZEU – Západoevropská unie.